

III.

Marja Timofejevnan huone oli kahta vertaa isompi kuin se, jossa kapteeni asui, ja se oli kalustettu samoin kuin toinenkin huone karkeatekoisilla huonekaluilla. Mutta sohvan edessä seisovalla pöydällä oli koreakukkainen liina ja palava lamppu, lattialla oli iso, kaunis matto, vuode oli vihreän, toisesta seinästä toiseen ulottuvan verhon takana, ja sitä paitsi pöydän ääressä oli iso pehmeä nojatuoli, jossa Marja Timofejevna ei kuitenkaan istunut. Nurkassa, kuten entisessäkin asunnossa, oli pyhänkuva lamppuineen, josta säteili lämpöistä valoa, ja pöydällä olivat yhä nuo samat välttämättömät esineet: korttipakka, taskupeili, laulukirja, vieläpä vehnänenkin. Lisäksi oli ilmestynyt vielä kaksi värikuvallista kirjasta, joista toinen sisälsi hyvin tunnettuja nuorisolle kirjoitettuja matkakertomuksia, toinen oli helppotajuisten, opettavaisten, etupäässä ritariromanttisten kertomusten kokoelma, julkaistu naisoppilaitosten joulukirjallisuudeksi. Kaiken tämän lisäksi siinä oli vielä valokuva-albumi. Marja Timofejevna, kuten kapteeni oli vakuuttanut, näytti odotelleen vierastaan, mutta sinä hetkenä, kun Nikolai Vsevolodovitš tuli huoneeseen, hän nukkui puoliksi sohvalle ojentautuneena, nojaten villalangoilla ommeltuun kanavapielukseen. Äänettömästi vieras painoi oven jäljessään kiinni ja alkoi liikahtamatta tuijottaa nukkuvaan.

Kapteeni oli hieman liioitellut mainitessaan sisarensa pukeutuneen erikoisesti vieraan varalta. Hänellä oli yllä sama ohut puku kuin tuona sunnuntaina Varvara Petrovnan luona. Samoin hänen hiuksensa olivat kootut pieneen niskasykkyrään, aivan samoin oli paljaana hänen pitkä ja jäntereinen kaulansakin. Varvara Petrovnan lahjoittama musta liina oli huolellisesti kokoontaitettuna sohvalla. Kuten silloin, hän oli nytkin taitamattomasti ja silmäänpistävästi koristautunut ihomaalilla ja -jauheella. Nikolai Vsevolodovitš ei ehtinyt seisoa paikoillaan minuuttiakaan, kun hän jo heräsi, aivan kuin olisi tuntenut hänen katseensa, avasi silmänsä ja suoristautui. Nähtävästi vieraskin tunsu jotakin odottamatonta. Liikahtamatta ja läpituokevasti, äänetönnä ja itsepintaisesti hän tuijotti Marja Timofejevnan kasvoihin. Ehkä tämä katse oli tarpeettoman ankara, ehkä siinä kuvastui inhoa, mahdollisesti myös vahingoniloa toisen säikähtämisestä, — ellei tämä kaikki vain ollut Marja Timofejevnan unennäköä. Mutta totta on, että hetken kuluttua tämän naisparan kasvoissa kuvastui kauhua, kasvojen lihakset alkoivat nytkähdellä, hän kohotti vapisevat kätensä ja purskahti itkuun aivan kuten säikähtynyt lapsi; vielä hetkinen, ja hän olisi huutanut ääneen. Mutta vieras havahtui, samassa silmänräpäyksessä hän hallitsi kasvonsa ja läheni pöytää hymyillen mitä herttaisimmin ja ystävällisimmin.

— Suonette anteeksi, että herätin ja pelästyin teidät, Marja Timofejevna, odottamattomalla tulollani, — hän sanoi ojentaen tälle kätensä.

Lempeät sanat vaikuttivat, pelko katosi, vaikkakin hän vielä pälyili pelokkaana aivan kuin yrittäen käsittää jotakin, mitä ei kuitenkaan käsittänyt. Pelokkaana hän ojensi kätensäkin. Viimein vilahti arka hymy hänen huulillaan.

— Päivää, ruhtinas, — hän kuiskasi hieman omituisesti häntä tarkastellen.

— Näitte ehkä pahoja unia? — jatkoi Nikolai Vsevolodovitš hymyillen yhä lempeämmin ja herttaisemmin.

— Mistä te sen tiedätte, että näin unta *juuri siitä*?...

Ja samassa hän taaskin alkoi vapista, horjahti taaksepäin, kohotti kätensä aivan kuin puolustautuakseen ja oli taas vähällä puhjeta itkuun.

— Koettakaa rauhoittua, mitäs te turhia pelkäätte, ettekö todellakaan tunne minua? — tynnytteli Nikolai Vsevolodovitš, mutta tällä kertaa hänen oli vaikeampi saada Marja Timofejevna rauhoittumaan. Marja Timofejevna katsoi häneen yhtä tuskallisen epätietoisena, sama vaivalloinen ajatus pakotti hänen pääparkaansa, hän olisi tahtonut käsittää jotakin, mitä ei kuitenkaan jaksanut käsittää. Väliin hän loi silmänsä maahan, väliin taas katsahti äkkiä Nikolai Vsevolodovitšiin silmät suurina. Lopulta hän, jos ei nyt rauhoittunutkaan, niin ainakin — alistui.

— Istuutukaa, pyydän, tähän lähelle minua, että saisin teitä tarkastella lähemmin, — sanoi Marja Timofejevna jokseenkin lujasti, ilmeisesti ohi hänellä jokin uusi tarkoitus. — Älkää olko levoton, en katso enää teihin, vaan alaspäin. Älkää tekään katsoko minuun, ennenkuin itse pyydän teitä kohottamaan katseenne. Istukaahan, — hän lisäsi jo hieman kärsimättömästi.

Uusi tunne näytti valtaavan hänet yhä voimakkaammin.

Nikolai Vsevolodovitš oli istuutunut ja odotti. Seurasi jokseenkin pitkä äänettämyys.

— Hm! Tämä kaikki on minusta hyvin omituista, — alkoi Marja Timofejevna puhua tuskin kuuluvasti melkein inhon ilmein, — pahat unet ovat tosin minua kiusanneet, mutta miksi juuri teidän piti tunkeutua uneeni?

— Mutta jättäkäämme unet, — keskeytti Nikolai Vsevolodovitš hänet kärsimättömästi kääntyen suoraan häneen päin kiellostasta huolimatta, ja äskeinen ilme palasi taas hänen silmiinsä. Marja Timofejevnanakin teki mieli kaikesta päättäen katsahtaa häneen, mutta hän koetti kuitenkin yhä väkisinkin tuijottaa maahan.

— Kuulkaa, ruhtinas, — hän koroitti äkkiä ääntänsä, — kuulkaa, ruhtinas...

— Miksi te olette selin, miksi ette katso minuun, mitä tämä komedia merkitsee? — huudahti Nikolai Vsevolodovitš voimatta enää hillitä itseään.

Mutta Marja Timofejevna ei näyttänyt häntä kuuntelevan.

— Kuulkaapa, ruhtinas, — hän toisti kolmannen kerran lujalla äänellä kasvoilla epämiellyttävän puuhakas ilme, — kun te silloin vaunuissa sanoitte minulle, että avioliittomme tunnustetaan julkisesti, minä samassa säikähdin, että salaperäisyys lakkaa. En nyt oikein tiedä, olen paljon sitä ajatellut ja huomaan selvästi, etten minä kelpaa. Osaanhan tietenkin pukeutua, ehkäpä osaan ottaa vastaan vieraitakin, onpa sekin nyt konsti, tarjota kupillinen teetä, kun on kerran lakeijoita. Mutta entäs mitä sivultapäin katsoen asiasta arvellaan. Silloin sunnuntaina minä siinä talossa näin yhtä ja toista. Se sievä neiti katseli minua koko ajan, etenkin sitten, kun te saavuitte. Tehän silloin tulitte sinne, eikö niin? Hänen äitinsä taas on vain huvittava vanha maailmannainen. Minun Lebjadkinini se myös pani parhaansa liikkeelle. Mutta minäpä pelkäsin räjähtäväni nauruun, katselin koko ajan kattoon, kauniisti oli sekin maalattu. *Hänen* äitinsä sopisi parhaiten luostarin igumenjaksi. Pelkään häntä, vaikka mustan liinankin lahjoitti. Varmasti ne kaikki minua joka puolelta arvostelivat: en minä ole vihoissani, mutta istuin silloin vain ja ajattelin: olenko minäkin muka noiden sukua? Eihän kreivittäreltä tietenkään vaadita muuta kuin hengen avuja, — sillä taloutta vartenhan hänellä on lakeijat, — ja sitten jonkinlaista suurmaailman sievistelytaitoa voidakseen ottaa vastaan ulkomaalaisia matkustajia. Mutta siitä huolimatta ne katsoivat epätoivoisina minuun sinä sunnuntaina. Vain Daša on enkeli. Pelkään pahoin, että he eivät vain pahoittaisi *hänen* mieltänsä varomattomasti puhuessaan minusta.

— Älkää olko huolissanne älkääkään pelätkö, — Nikolai Vsevolodovitšin suu vääristyi.

— Muuten, sehän ei merkitse mitään, jos hän saakin puolestani vähän hävetä, sillä sittenkin siinä on aina enemmän sääliä kuin häpeäntunnetta, vaikka se riippuu tietenkin henkilöstä. Tietäähän hän, että suurempi syy minulla on sääliä heitä kuin heillä minua.

— Te varmaankin suutuitte kovasti heihin, Marja Timofejevna?

— Kuka, minäkö? En, — puhuteltu hymähti hyväntahtoisesti. — En vähääkään. Katselin teitä kaikkia silloin ja ajattelin: kaikki te olette suutuksissa ja riidassa keskenänne, tavatessanne ette voi edes sydämenne pohjasta nauraakaan. Niin paljon rikkautta ja niin vähän iloa, — inhoittaa aivan. Minä en muuten sääli muita kuin itseäni.

— Olen kuullut, että teidän oli poissaollessani vaikeata tulla veljenne kanssa toimeen.

— Kuka teille siitä on kertonut? Joutavia, nyt on paljon pahemmin. Unet ovat nyt pahoja, ja ne ovat pahoja sen vuoksi, että te tulitte. Ja te, minkä vuoksi te oikeastaan tänne tulitte, on kai lupa kysyä?

— Mutta ettekö tahtoisi taas luostariin?

— Aavistinhan sen, että taas ne tyrkyttävät sitä luostariaan! On sekin nyt ihmelaitos, tuo luostarinne. Ja miksikä minä sinne nyt menisin, miten? Nyt olen ypö yksin! Myöhäistä on minun aloittaa enää uudelleen kolmatta elämää.

— Te olette vihainen minulle jostakin. Ettehän vain epäile, että olen lakannut teitä rakastamasta?

— Teistä en minä huolehdi vähääkään. Pelkään vain, kunhan tässä joku muu ei vain olisi lakannut jotakuta rakastamasta.

Ja hän hymähti ylenkatseellisesti.

— Varmaankin olen *häntä* vastaan rikkonut kovin, — hän lisäsi äkkiä aivan kuin yksikseen puhuen, — en vain tiedä, miten olen rikkonut, ja siinähan se onkin, se ikuinen onnettomuuteni. Aina, aina minä tänä viiden vuoden aikana olen yötä päivää pelännyt rikkoneeni häntä vastaan. Rukoilen ja rukoillessani muistan vain suurta syytäni. Ja kas, tottahan se on ollutkin.

— Mikä sitten?

— Pelkään vain, että siinä on jotakin *hänenkin* taholtaan, — hän jatkoi vastaamatta kysymykseen, jota hän ei ollut ehkä kuullutkaan. — Mutta olisiko hän nyt voinut sellaisiin yhtyä. Kreivitär olisi valmis minut elävältä nielaisemaan, vaikka ottikin mukaansa vaunuun. Kaikki ovat salaliitossa keskenään, — onkohan hänkin? Onkohan hänkin pettänyt minut? (Hänen leukansa ja huulensa alkoivat väristä.) Kuulkaapas te oletteko lukenut Griška Otrepjevista,[7] joka kirottiin seitsemässä tuomiokirkossa?

Nikolai Vsevolodovitš oli vaiti.

— Mutta nyt käännyinkin teihin päin ja katson teihin, — päätti Marja Timofejevna äkkiä — kääntykää tekin minuun päin ja katsokaa minuun, mutta tarkemmin. Viimeisen kerran tahdon päästä varmuuteen.

— Olen katsonut teihin jo kauan.

— Hm! — myhähti Marja Timofejevna, tarkastellen Nikolai Vsevolodovitšia, — olette kovin lihonut.

Hän oli sanomaisillaan vielä jotakin muuta, mutta samassa, siis jo kolmannen kerran, äskeinen pelko väärästi taas hänen kasvonsa, ja taas hän horjahti kohottaen kätensä aivan kuin suojakseen.

— Mutta mikä teidän oikeastaan on? — huudahti Nikolai Vsevolodovitš melkein raivostuneena.

Mutta säikähdys kesti vain silmänräpäyksen. Marja Timofejevnan kasvot vääristyivät omituiseen hymyyn, epäluuloiseen ja epämiellyttävään.

— Pyydän teitä, ruhtinas, nouskaa ja astukaa sisään.

— Mitä tarkoittatte tuolla »astukaa sisään», mihin?

— Viisi vuotta olen kuvitellut, miten *hän* astuu sisään. Nouskaa ja menkää ovesta tuonne viereiseen huoneeseen ja minä istun täällä aivan kuin en odottaisikaan ketään, otan kirjan käteeni, ja samassa te tulette, viisi vuotta kestäneen matkan jälkeen. Tahtoisin nähdä, miten se käy.

Nikolai Vsevolodovitš kiristeli hampaitaan ja murahti jotakin epäselvästi.

— Riittää, — hän sanoi lyöden kämmenensä pöytään. — Marja Timofejevna, pyydän, että kuuntelette nyt minua. Keskittäkää nyt, jos voitte, koko huomaavaisuutenne. Ettehän te sentään ole aivan hullu! — häneltä pääsi kärsimätön huomautus. — Huomenna saatetaan tieto avioliitostamme julkisuuteen. Te ette koskaan tule asumaan palatsissa, jättäkää harhakuvitelmanne. Tahdotteko elää kanssani koko elämänne, mutta hyvin kaukana täältä, vuoristossa, Sveitsissä, siellä on paikka...? Älkää pelätkö, en jätä teitä koskaan enkä paneta hullujenhuoneeseen. Rahaa minulla on sen verran, ettemme kärsi puutetta. Te saatte palvelustytön, teidän ei tarvitse tehdä mitään. Kaikki, mikä on mahdollisuuden rajoissa, hankitaan teille. Voitte rukoilla, mennä minne tahdotte, saatte yleensä tehdä mitä haluatte. En koske teihin. En lähde minäkään koskaan enää minnekään — paikoiltani. Jos tahdotte, olen ikäni puhumatta kanssanne, tai jos tahdotte toisin — niin kertokaa minulle joka ilta, kuten silloin Pietarissa, nurkka-asumuksessanne teidän tarinoitanne. Luen teille ääneen kirjoja, jos haluatte. Mutta niin on oleva koko elämämme ajan aina samalla paikalla, ja se paikka on synkkä. Tahdotteko? Uskallatteko? Ettekö kadu jälkeenpäin? Ette kiusaa minua kyynelillänne ettekä kirouksillanne?

Marja Timofejevna kuunteli hyvin uteliaana oli kauan sen jälkeen vaiti ja ajatteli.

— Ei se tunnu oikein mahdolliselta, — hän sanoi lopulta pilkallisesti ja haluttomasti.

— Minähän voin elää siellä vuoristossa kukaties neljäkymmentä vuotta. — Hän puhkesi nauruun.

— No niin, elämme siis vaikkapa neljäkymmentä vuotta. — Nikolai Vsevolodovitšin kulmat vetäytyivät kurttuun.

— Hm. En lähde, en vaikka!

— Ette minunkaan kanssani?

— Mikäs te sitten muka olette, että minä teidän kanssanne? Istupas hänen kanssaan vuorella neljäkymmentä vuotta peräkkäin, — on siinäkin järkeä! Ja kuinka kärsivällisiä nämä nykyajan ihmiset ovat alkaneet olla! Ei, ei ole mahdollista, että haukka voisi pöllöksi muuttua. Ei minun ruhtinaani ole sellainen! — Marja Timofejevna kohotti näin sanoessaan ylpeänä ja juhlallisesti päänsä pystyyn.

Nikolai Vsevolodovitšille alkoi selvitä jotakin.

— Minkä vuoksi te sanotte minua ruhtinaaksi ja... ja keneksi te minua oikeastaan luulette? — hän kysäisi äkkiä.

— Mitä? Ettekö olekaan ruhtinas?

— En ole koskaan ollutkaan.

— Ja te itse, itse tunnustatte minulle vasten kasvoja, että ette ole ruhtinas?

— Sanoinhan, etten ole koskaan ollutkaan.

— Hyvä Jumala! — Marja Timofejevna löi kätensä yhteen. — *Hänen* vihollisiltaan saatoin odottaa mitä tahansa, mutta en sentään tällaista julkeutta —: en koskaan! Onko hän elossa? — hän huudahti äkkiä raivoissaan käyden Nikolai Vsevolodovitšia kohti. — Oletko surmannut hänet vai... tunnusta!

— Keneksi sinä oikein luulet minua? — Nikolai Vsevolodovitš syöksähti pystyyn kasvot vääristyneinä, mutta Marja Timofejevna ei enää voinut mikään säilyttää, hän huudahti voitokkaana:

— Kukapa sinua tietää, kuka olet ja mistä lienet ilmestynyt! Minun sydämeni, sydämeni aavisti tämän, viisi vuotta olen tämän intrigin tietänyt! Ja minä istun ja ihmettelen: mikä sokea pöllö se tänne pölähti? Ei, kyyhkykulta, huono näyttelijä olet, vieläpä huonompi kuin Lebjadkin. Vie minulta kreivittärelle alamaisimmat terveiseni ja sano, että hän lähettäisi luokseni vähän paremman kuin sinut. Onko hän palkannut sinut, mitä? Syötkö hänen keittiössään armoleipää? Näen petoksenne aivan selvästi, näen kaikkien teidän lävitsenne, jokaikisen!

Nikolai Vsevolodovitš sieppasi häntä lujasti käsivarresta hieman yläpuolelta kynnärpäätä. Marja Timofejevna nauroi hänelle vasten kasvoja.

— Olet sinä sentään hyvin hänen näköisensä, sukulaisia ehkä, eikö totta? — Viekasta väkeä! Mutta hän, tuo minun, on ylhäinen haukka ja ruhtinas, mutta sinä, sinä olet — pöllö ja kaupustelijapahainen. Hän, tuo minun, jos tahtoo, niin antaa kunnian Jumalalle, mutta jos ei tahdo, niin ei sitä tee, mutta Šatuška (rakas, oma kyyhkykultani) — on lyönyt häntä vasten kasvoja, Lebjadkin on kyllä kertonut. Ja miksi sinä silloin niin säikähdit, kun tulit sinne? Kuka sinut niin peloitteli? Kun näin sinun alhaisen ilmeesi, kun kompastuin, ja sinä nostit minut — sydämeeni hiipi kuin jokin mato ja kuiskasi: ei se ole *hän*, ei ole *hän*! Ei olisi haukkani hävennyt minua herrasneitienkään seurassa! Voi hyvä Jumala! Olinhan minä viisi vuotta onnellinen vain siitä ainoasta ajatuksesta, että haukkani siellä jossakin vuorten takana lentää liitelee, aurinkoa katselee... Puhu, valetsaari, saitko hyvät rahat? Pitikö paljonkin maksaa, ennenkuin suostuit? Minä en olisi sinusta puolta kopeekkaa maksanut. Haahaha! Hahaha!

— Uu — idiootti! — Nikolai Vsevolodovitš kiristi hampaitaan pitäen lujasti Marja Timofejevnaa käsivarresta.

— Pois, valetsaari! — huudahti Marja Timofejevna kärkevästi, — olen ruhtinaani puoliso, en pelkää veistäsi!

— Veistäni?

— Niin veistäsi! Sinulla on veitsi taskussa. Sinäpä luulit, että nukuin, mutta minäpä näin sen. Kun tulit äsken, otit veitsen esille!

— Mitä sanoit, sinä onneton, millaiset houreet sinua ahdistavat! — ulvahti Nikolai Vsevolodovitš ja työnsi hänet kaikin voimin luotansa, niin että Marja Timofejevnan olka ja pää sattuivat kipeästi sohvaan. Nikolai Vsevolodovitš lähti juosten huoneesta, mutta Marja Timofejevnaakin oli jo taas jaloillaan, ja ontuen ja hyppelehtien hän kiiruhti vieraan jälkeen, ja vasta portailla, jossa säikähtynyt Lebjadkin töin tuskin sai hänet pysähdytetyksi, hän vielä ennätti vinkuen ja ääneen nauraen singahduttaa Stavroginin jälkeen:

— Griška Ot-rep-jev, a-na-teema!

IV.

»Veitsi, veitsi!» — toisteli Stavrogin katkeran vihaisena astellen suoraan lokaan ja lammikkoihin tiestä välittämättä. Tosin häntä väliin halutti nauraa ääneen, nauraa hillittömästi, mutta jostakin syystä hän kuitenkin koetti hillitä nauruaan. Hän tuli tajuihinsa taas vasta sillalla, täsmälleen samalla kohdalla, jossa hän äsken oli tavannut Fedjkan. Samainen Fedjka odotteli häntä nytkin ja huomattuaan hänet otti

lakin päästään, irvisti ikeniään iloisesti ja alkoi samassa selittää jotakin iloisesti ja rennosti. Nikolai Vsevolodovitš kulki ensin edelleen pysähtymättä eikä näyttänyt edes huomaavankaan hänen seuraansa tunkeilevaa kulkuna. Häntä alkoi itseänsäkin hämmästyttää, miten oli saattanut hänet unohtaa ja unohtaa hänet juuri silloin, kun hän itse yhtämittaa toisteli itsekseen: »veitsi, veitsi». Hän sieppasi kulkuria takinkauluksesta ja kaiken vihansa voimalla — vihan, jota illan kuluessa oli kertynyt aika lailla — iski hänet siltaan. Vain hetken tämä yritti tehdä vastarintaa, mutta aavisti samassa, että hän oli vain heinänkorsi noin odottamatta hänen kimppuunsa käyneen vastustajan käsissä ja antautui samassa vastustamatta. Seisoen polvillaan maahan kumartuneena ja käsivarret selän taakse väännettyinä viekas kulkuri odotti rauhallisena ratkaisua, kaikesta päättäen uskomatta vaaraa.

Hän ei erehtynytäkään. Nikolai Vsevolodovitš oli tosin jo irrottamaisillaan lämpimän kaulaliinansa sitoakseen sillä vangin kädet, mutta samassa päästikin tämän vapaaksi ja työnsi luotansa. Kulkuri ponnahti samassa jaloilleen, käännähti ja kuin ihmeen kautta hänen kädessään välähti lyhyt ja leveä suutarinpuukko.

— Pois veitsi, piilota se, kiireesti! — sanoi Nikolai Vsevolodovitš sen kärsimättömän käskevästä ja veitsi katosi yhtä nopeasti kuin oli ilmestynytkin.

Vaiti ja taakseen kertaakaan katsahtamatta Nikolai Vsevolodovitš jatkoi taas matkaansa. Mutta itsepintainen roisto ei vain luopunut hänestä. Hän ei tosin enää jatkanut tuttavallista keskusteluaan, vieläpä yritti kulkea hänestä kunnioittavan välimatkan päässä, melkeinpä kokonaisen askelen häntä jäljempänä. Niin he tulivat yhdessä sillan yli rannalle ja kääntyivät tällä kertaa vasemmalle, pitkälle ja yksinäiselle poikkikadulle, josta oli lyhyempi tie kaupungin keskukseen, kuin oli ollut äskeistä Jumalanilmestyksenkatua pitkin kulkien.

— Onko totta, että aivan äsken olet jossakin lähitienoilta ryöstänyt kirkon? — kysäisi Nikolai Vsevolodovitš yht'äkkiä.

— Minä, tuota noin, pistäysin sinne ensin oikeastaan vain rukoillakseni, — vastasi kulkuri kohteliaasti ja vakavasti, melkeinpä olisi voinut sanoa, arvokkaasti, aivan kuin ei koko äskeistä tapausta olisi ollutkaan. Tuttavallisuudestaan ei ollut enää jälkeäkään. Oli vain asiallinen ja totinen mies, jota tosin oli syyttä loukattu, mutta joka osasi unohtaa loukkaukset.

— Kas, mitenkä taivaan Herra lie armossaan minut tänne saattanut, ajattelin! — hän jatkoi puhettaan. — Kaikkeen tähän on syynä orpouteni, eihän meidän asemassamme ilman Kaikkivoivan apua pääse minnekään. Ja uskokaa, hyvä herra, jos tahdotte, vahinkoa siitä vain oli, pelkkää vahinkoa, Jumala rankaisi synneistäni. Sain koko

roskasta kaiken kaikkiaan kaksitoista ruplaa. Pyhän Nikolain hopeinen leukaparta, joka oli puhtainta hopeata, meni aivan polkuhinnasta. Sanoivat — väärennetty.

— Murhasitko kirkonvahdin?

— Se oli nyt oikeastaan sillä tavalla, että me olimme sen vahdin kanssa niinkuin yhteistyössä, mutta sitten aamupuoleen joella meille tuli riita siitä, kenen tulisi kantaa säkkiä. Silloin tein synnin, helpotin vähän hänen taakkaansa.

— Murhaa vielä, ryöstä vielä!

— No, sitä samaahan jankkaa se Pjotr Stepanovitškin, aivan samaa kuin tekin, sanasta sanaan, sillä hän on hyvin itara ja kovasydäminen, mitä tulee toisen ihmisen auttamiseen. Sitäpaitsi hän ei hivenen vertaa usko, ei edes itse taivaan Luojaan, joka meidät on maan tomusta luonut, vaan väittää, että kaiken on muka luonto saanut aikaan, kaikkein viheliäisimmän eläimenkin muka. Eikä hän ymmärrä vähääkään, että meidän asemassamme ei voi mitenkään tulla toimeen ilman armollista kaiken auttajaa. Ja jos hänelle alkaa tätä selittää, niin hän tuijottaa vain kuten pässi veteen, ettei voi kylliksi olla häntä ihmettelemättä. Ette ehkä usko, vaikka kertoisinkin, että kapteeni Lebjadkinilla, jonka luona te äsken juuri suvaisitte käväistä, ovet olivat usein apposen auki yöt läpeensä, silloin kun hän vielä ennen teidän tänne tuloanne asui Filippovilla. Itse hän oli sikahumalassa, ja rahaa putoili solkenaan taskuista maahan. Omilla silmilläni tuota kaikkea jouduin tarkkailemaan, sillä meidän oloissamme ilman kaiken auttajatahan ei, kuten ymmärrätte, ei voi mitenkään...

— Omilla silmilläsikö näit? Kävitkö siellä öisin?

— Ehkäpä kävinkin, mutta sitä ei vain kukaan tiedä.

— Miksi et murhannut?

— Harkittuani asiaa pidätyin, sillä saatuani tietooni aivan täsmälleen, että puolentoista sataa voisoin milloin tahansa saada käsiini, niin miksikä ryhtyä sellaiseen, kun niin ollen voin hieman odoteltuani saada haltuuni kaikki puolitoistatuhattakin? Sillä kapteeni Lebjadkin (sen kuulin omilla korvillani) luotti teihin humalapäissään lujasti, ja tuskin lienee täällä sellaista ravintolaa, vihoviimeiset pikku kapakatkin lukuunottaen, joissa hän ei siitä olisi kerskaillut. Ja kuultuani näin todistettavan monen suulla panin minäkin kaiken toivoni teidän kirkkauteenne. Teille, herra, puhun kuin isälleni tai omalle veljelleni, eikä Pjotr Stepanovitšin enemmän kuin ainoankaan muun sielun pidä saaman tätä tietoonsa. No niin, suvaitsetteko ojentaa kolmisen ruplaa vai ette? Ja ettekö te, armollinen herra, ilmaisisi koko totuutta, että kerta

kaikkiaan tietäisin, miten asia on, sillä emmehän me ilman armollista apua voi mitenkään tulla toimeen.

Nikolai Vsevolodovitš alkoi äänekkäästi nauraa, ja otettuaan taskustaan esille kukkaronsa, jossa oli vain viisikymmentä ruplaa pieninä seteleinä, hän heitti roistolle setelipakastansa ensin yhden, sitten toisen, kolmannen, neljännen. Fedjka yritti lennosta siepata ne käteensä, kurrottautui, ne putoilivat lokaan, Fedjka keräili niitä huudahdellen: »eh, heh!» Nikolai Vsevolodovitš paiskasi viimein koko tukun ilmaan ja yhä nauraen kääntyi yksin poikkikadulle. Kulkuri jäi keräilemään rahoja, ryömi polvillaan loassa, tavoitteli tuulesta seteleitä ja kaivoi esille lätäköstä kastuneita. Tunnin verran kuului vielä pimeydestä katkonaisia huudahduksia: »eh, heh!»

KOLMAS LUKU.

Kaksintaistelu.

I.

Seuraavana päivänä kello kahdelta tapahtui sovittu kaksintaistelu. Asiain näin pikaiseen kulkuun oli syynä Artemi Pavlovitšin luja päätös taistella, kävi sitten kuinka tahansa. Hän ei vähääkään ymmärtänyt vastustajansa käytöstä ja oli raivostunut. Kokonaisen kuukauden ajan hän oli rankaisematta häntä loukannut kerta toisensa jälkeen saamatta hänen kärsivällisyyttään yhtään järkytetyksi. Oli sangen tärkeätä saada Nikolai Vsevolodovitš haastamaan hänet kaksintaisteluun, sillä hänellä itselläänhän ei ollut suoranaista syytä niin tehdä. Mitä taas tuli hänen salaiseen, melkein pä sairaalloseen vihaansa, jota hän tunsi Stavroginia kohtaan ja jonka alkusyynä oli ollut hänen perhettään neljä vuotta sitten kohdannut kunnianloukkaus, sitä hän jostakin syystä häpesi ottaa lukuun. Ja olihan sellainen tekosyy todella aivan mahdoton, etenkin kun Nikolai Vsevolodovitš mitä sovinnollisimmin oli esittänyt anteeksipyyntönsä, vieläpä kaksi eri kertaa. Hän ei voinut ajatella muuta, kuin että Stavrogin oli häpeämätön pelkuri. Hän ei mitenkään käsittänyt, miksi tämä oli antanut Šatovillekin anteeksi korvapuustin. Viimein, kun hän ei keksinyt neuvoksi muutakaan, hän lähetti Nikolai Vsevolodovitšille mainitun ennenkuulumattoman röyhkeän kirjeen, joka lopulta sai Nikolai Vsevolodovitšin esittämään taisteluhaasteen. Lähetettyään päivää aikaisemmin tämän kirjeen ja kuumeisesti odotellessaan taisteluhaastetta ottaen huomioon kaikki mahdollisuudet, milloin toivorikkaana, milloin taas epävarmana, hän oli kaiken varalta kuitenkin jo samana iltana hankkinut sekundantin, nimittäin Mavriki Nikolajevitš Drozdovin, ystävänsä ja koulutoverinsa, jota hän suuresti kunnioitti. Kun siis Kirillov ilmestyi hänen luokseen aamulla kello yhdeksältä, maaperä oli jo aivan valmiiksi muokattu. Tuskin Kirillov oli ehtinyt avata suutansakaan esittääkseen Nikolai Vsevolodovitšin anteeksipyyntöt ja hämmästyttävät

sovintoehdot, kun Gaganov ne muitta mutkitta kiihkeän jyrkästi hylkäsi. Kuullessaan jo illalla asiain kulusta ja näistä hämmästyttävistä sovintoehdoista Mavriki Nikolajevitšin suu oli pelkämästä ihmetyksestä jäänyt raolleen ja hän oli jo ollut kehoittamaisillaan Artemi Pavlovitšia suostumaan sovintoon, mutta kun tämä oli arvannut hänen ajatuksensa, hän oli alkanut vapista kuin vilutautinen tuolillaan eikä virkkanut mitään. Jos Mavriki Nikolajevitš ei olisi antanut kunniasanaansa, hän olisi varmasti viipymättä poistunut, mutta nyt hän kuitenkin jäi voidakseen edes jotenkin auttaa asiain kulkua. Kirillov esitti haasteen. Kaikkiin Stavroginin ehtoihin Gaganov suostui sananmukaisesti väittämättä vähääkään vastaan. Vain yksi lisäys tehtiin, ja se oli jo todellakin julmaa, — nimittäin: jos ensimmäisten laukausten jälkeen ei tapahdu mitään erikoista, tehdään uusi yritys, ja jos ratkaisua ei synny vielä, niin yritetään kolmas kerta. Kirillov rypisti kulmakarvojaan, pyysi luopumaan kolmannelta kerrasta, mutta kun Gaganov jyrkästi pysyi vaatimuksessaan, hän suostui lopulta ehdolla, että kolme kertaa käy vielä päinsä, mutta ei mitenkään neljättä... siihen suostuttiin. Kello kahdelta päivällä vihamiehet kohtasivat siis toisensa Brykovissa, s.o. kaupungin lähellä olevassa pienessä lehdossa, joka toiselta laidaltaan ulottui Skvorenikiin ja toiselta Špigulinien tehtaaseen. Eilinen sade oli kokonaan lakannut, mutta kuitenkin ilma oli vielä kostea ja tuulinen sekä maa märkää. Kylmällä taivaalla, hyvin matalalla vieri sameita, hajallisia pilviä, puiden latvat suhahtelivat tuon tuostakin voimakkaasti, ja niiden juuret ratisivat. Aamu oli hyvin surullinen.

Gaganov ja Mavriki Nikolajevitš saapuivat paikalle hienoissa ajoneuvoissa kahden hevosen vetäminä. Kuskipukilla istui Artemi Pavlovitš itse ajaen, ja sitäpaitsi oli mukana vielä ajomies. Melkein samassa tulivat myös Nikolai Vsevolodovitš ja Kirillov, mutta nämä olivat ratsain. Heillä oli myös tallirenki muassaan. Kirillov, joka ei koskaan ollut ennen ratsastanut, istui satulassa suorana ja pelottomana pistolilaatikko oikeassa kainalossaan, — hän ei uskonut sitä rengin huostaan, — mutta vasemmassa hänellä oli suitset, ja tottumattomuudessaan hän kieritti ja nyki niitä niin, että hevonen pudisteli päätään ja oli tuontuostakin takajaloilleen nousemassa, mikä ei muuten vähääkään peloittanut ratsastajaa. Epäluuloinen Gaganov, joka aina nopeasti ja syvästi loukkaantui, piti ratsain saapumista uutena loukkauksena. Sillä tähän osoitti selvästi, että hänen vihamiehensä olivat varmoja menestyksestään, koskapa eivät pitäneet tarpeellisena tuoda mukaansa ajoneuvoja, joilla haavoittunutta voitaisiin kuljettaa. Hän astui kiukusta kellertävänä maahan. Hän tunsu itsekin, miten hänen kätensä vapisivat, vieläpä hän huomauttikin siitä erikoisesti Mavriki Nikolajevitšille. Nikolai Vsevolodovitšin kumarrukseen hän ei vastannut, vaan kääntyi häneen selin. Sekundantit löivät arpaa, ja se lankesi Kirillovin pistolien hyväksi. Välimatka mitattiin, vastustajat asettuivat paikoilleen, ajoneuvot, hevoset ja

palvelusväki saivat siirtyä noin kolmensadan askelen päähän. Aseet ladattiin ja ojennettiin vastustajille.

Harmittaa, että on kiiruhdettava eikä ole aikaa tarkempaan kuvaukseen, mutta en voi kuitenkaan olla mainitsematta muutamia huomioitani. Mavriki Nikolajevitš oli surullinen ja huolissaan. Sitävastoin Kirillov oli aivan rauhallinen ja välinpitämätön. Hän suoritti tosin aina täsmällisesti pikkuseikkoja myöten kaiken, mikä oli hänen velvollisuutenaan, vähääkään hätäilemättä, ja näytti siltä, että hän ei ollut edes utelias näkemään, miten tämä kohtalokas hetki lopulta ratkeaisi. Nikolai Vsevolodovitš oli tavallista kalpeampi, hän oli ohuissa pukimissa, yllään hänellä oli kevyt päällystakki ja valkea pörrökarvainen huopahattu päässä. Hän näytti väsyneeltä, otsa vetäytyi tuon tuostakin ryppyyn, eikä hän yrittänyt vähääkään peitellä huonotuulisuuttaan. Mutta Artemi Pavlovitš oli tänä hetkenä kaikkein ihmeellisin, niin etten voi olla mainitsematta hänestä muutamaa sanaa aivan erikseen.

II.

Emme vielä kertaakaan ole puhuneet hänen ulkomuodostaan. Hän oli pitkäkö, vaaleaverinen, aina kylläisen näköinen, kuten kansa sanoisi, melkein pä rasvainen. Tukka oli vaalea, ohut. Hän oli noin kolmenkymmenenkolmen vuoden ikäinen, ja voisipa melkein sanoa, että hänen kasvojensa piirteet olivat kauniit. Hän oli eronnut sotaväestä everstin arvoisena, mutta jos hän olisi odottanut, kunnes olisi päässyt kenraaliksi, hänestä olisi varmasti sukeutunut erinomainen rintamakenraali. Saadaksemme hänen luonnekuvauksensa täydelliseksi täytyy mainita, että pääsyynä hänen armeijasta eroamiseensa oli juuri tuo häntä alinomaan vaivaava ajatus siitä perhehäviöstä, joka neljä vuotta sitten oli kohdannut hänen isäänsä klubissa ja johon Nikolai Stavrogin oli syyllinen. Hänen omatuntonsa sanoi, että oli kunniantonta kuulua enää sen jälkeen armeijaan, että hän sinne jäämällä tahraisi rykmenttinsä ja toveriensa maineen, vaikkakaan heistä kukaan ei edes tietänyt mitään koko tapahtumasta. Totta on, että hän jo kerran ennenkin oli aikonut ottaa eron, tosin jo kauan ennen tätä häviöstä ja aivan toisesta syystä, mutta ei ollut jaksanut tehdä ratkaisuaan ennen kuin nyt. Tuntuu omituiselta, mutta on kuitenkin sanottava, että tuo mainittu aikaisempi syy oli ollut helmikuun 19:nä julistettu manifesti talonpoikien vapauttamiseksi. Artemi Pavlovitš, kuvernementtimme rikkaimpia tilanomistajia, joka ei manifestin vuoksi oikeastaan paljoakaan menettänyt ja joka sitäpaitsi varsin hyvin ymmärsi tämän toimenpiteen koko humanisuuden, vieläpä reformin tuottaman taloudellisen hyödynkin, otti tästä huolimatta manifestin tultua julkaistuksi sen ikäänkuin persoonalliseksi loukkaukseksi. Se oli tosin jonkinlaista itsetiedotonta loukkaantumista, liikaa tunteellisuutta, mutta mitä vähemmän on tunteestaan tietoinen, sitä voimakkaampihan se on. Muuten, hän ei

isänsä eläessä rohjennut ryhtyä mihinkään ratkaisevaan, mutta Pietarissa hän kuitenkin piti huolen siitä, että kaikki huomatuimmat henkilöt, joiden kanssa hän aina koetti pysyä hyvissä suhteissa, saivat tietää hänen »ylevät» mielipiteensä. Hän oli itseensä sulkeutuva luonne. Vielä on mainittava eräs piirre: hän kuului niihin hieman omituisiin aatelismiehiin, joita tapaa Venäjänmaassamme vielä joskus, vaikka tosin enää harvoin, aatelismiehiin, jotka pitävät aatelista sukuperäänsä ja sen puhtautta suuressa, ehkäpä joskus liiankin suuressa arvossa. Mutta siitä huolimatta hän ei vähääkään rakastanut Venäjän historiaa, vieläpä piti kaikkea tosi venäläistä pelkästään — sikamaisuutena. Jo lapsuudessaan, opiskellessaan tuossa ylhäisiä ja rikkaita varten perustetussa erikoissotakoulussa, jossa hänen oli onni sekä aloittaa että lopettaa opintonsa, saivat alkunsa nuo runolliset mielipiteet. Hän haltioitui keskiaikaisista elämäntavoista, ritarilinnoista, häntä viehätti kaikki tuo, niin sanoaksemme ritarielämän oopperapuoli. Jo silloin hän melkein itki häpeästä, että Moskovan tsaarien aikoina venäläinen bojaari saattoi joutua kärsimään joskus jopa ruumiillista rangaistusta. Tällaisia vertailuja tehdessään hän aivan punastui. Tämä hieman ahdas, mutta ankarasti velvollisuudentuntoinen mies, joka hoiti tehtävänsä mallikelpoisesti, oli sielussaan kuitenkin haaveilija. Väitettiin, että hänellä olisi ollut muka mahdollisuuksia esiintyä julkisissakin tilaisuuksissa ja että hänellä oli hyvä puhelahja, mutta siitä huolimatta hän oli kaikkina kolmenakymmenenä ikävuotensa ollut vaiti. Vieläpä siinä hienossa pietarilaisessa seurapiirissäkin, jossa hän pysytteli aina viime aikoihin, hän aina käyttäytyi ylpeän pidättyvästi. Tavatessaan Pietarissa äsken ulkomailta palanneen Nikolai Vsevolodovitšin hän oli vähällä kadottaa järkensä. Seisoessaan nyt kaksintaisteluasennossa hän oli hyvin kiihoittunut. Yhä hänestä tuntui, että kaikki voisi vielä äkkiä raueta tyhjiin, pieninkin viivytyksesi sai hänet värisemään. Hänen kasvonsa vääntyivät sairaalloisesti, kun Kirillov antamatta vielä merkkiä virkkoi tosin vain muodon vuoksi, kuten hänen sanansa kuuluivat:

— Tämä on tosin vain muodon vuoksi, mutta nyt, kun pistolit on jo ojennettu ja kun odotetaan vain merkkiä, kysyn viimeisen kerran, ettekö halua sopia? Sekundantin velvollisuus.

Ei käynyt paremmin, kuin että Mavriki Nikolajevitškin, joka tähän asti oli vaiennut, mutta jota jo eilisestä alkaen oli vaivannut hänen oma myöntäväisyytensä ja leväperäisyytensä, tarttui kiihkeästi Kirillovin ajatukseen ja katsoi myös velvollisuudekseen sanoa:

— Yhdyn täydellisesti Kirillovin sanoihin... tuo käsitys, että ei ole muka soveliasta enää sopia taisteluasennossa, on pelkkää ennakkoluuloa, joka soveltuu ehkä ranskalaisille... Enkä edes ymmärrä, että tässä olisi kysymyksessäkään loukkaus,

kuten tietenkin suvaitsette, olen vain jo kauan tahtonut sanoa... sillä onhan anteeksipyynnöt esitetty, eikö niin?

Hän kävi aivan punaiseksi kasvoiltaan. Harvoin hänelle tarjoutui tilaisuutta puhua näin paljon ja näin innostuneesti.

— Toistan ehdotukseni! Suostun esittämään kaikki mahdolliset anteeksipyynnöt, — kiiruhti Nikolai Vsevolodovitš vakuuttamaan.

— Voisiko se olla mahdollista? — Gaganov huudahti raivoissaan kääntyen Mavriki Nikolajevitšin puoleen ja polkaisten hurjasti jalallaan. — Selvittäkää, Mavriki Nikolajevitš, tuolle herralle, — hän osoitti pistoillaan Stavroginia, — jos te kerran olette sekundanttini ettekä vihamieheni, että tuonkaltaiset myönnytykset ovat vain lisäloukkauksia! Hän ei pidä minua edes sen arvoisena, että sanoistani kannattaisi loukkaantua!... Hän ei näe mitään loukkaavaa siinä, että sopisimme nyt! Kuka minä oikeastaan olen teidän mielestänne... ja tekö olette sekundanttini! Teillä on kykyä vain saada minut suunniltani, niin että ammun harhaan. — Hän polkaisi taas jalallaan, sylkeä purskahti hänen huuliltaan.

— Neuvottelut lopetetaan. Pyydän, kuunnelkaa, kun annan merkin, — huusi Kirillov, minkä jaksoi. — Yks!, kaks!, kolme!

Tuskin sana kolme oli kajahtanut, kun vastustajat tähtäsivät toisiansa kohti. Gaganov kohotti samassa pistolinsa ja laukaisi jo kuudennella tai ehkä jo viidennellä askelella. Silmänräpäyksen jälkeen hän pysähtyi, ja saatuaan varmuuden siitä, että ei ollut osunut, astui rajaviivalle takaisin. Samoin teki Nikolai Vsevolodovitš, kohotti pistolinsa, mutta melkein tahallisesti liian korkealle, ja laukaisi oikeastaan vähääkään tähtäämättä. Sen jälkeen hän otti esille nenäliinansa ja kääri siihen oikean kätensä pikkusormen. Silloin vasta kävi selville, että Artemi Pavlovitšin kuula oli sentään sattunut, mutta liukunut ainoastaan sormen lihaa pitkin luuta vioittamatta, niin että syntyi vain vähäpätöinen verinaarmu. Kirillov ilmoitti samalla, että jos vastustajat eivät ole kaksintaisteluun tyytyväisiä, sitä jatketaan edelleen.

— Onhan selvää, — huudahti Gaganov korahtelevin äänin (hänen kurkkuaan kuivi) ja kääntyi taas Mavriki Nikolajevitšin puoleen, — että tuo mies (hän osoitti sormellaan Stavroginia) ampui ilmaan... tahallaan... Se on uusi loukkaus! Hän tahtoo tehdä kaksintaistelun mahdottomaksi.

— Minulla on oikeus ampua kuten haluan, kunhan vain noudatan kaikkia tarpeellisia sääntöjä, — julisti Nikolai Vsevolodovitš lujalla äänellä.

— Teillä ei ole oikeutta! Selittäkää se hänelle, selittäkää! — huusi Gaganov.

Olen täydelleen Nikolai Vsevolodovitšin kanssa yhtä mieltä, — lausui Kirillov.

— Miksi hän tahtoo säästää minua? — raivosi Gaganov kuuntelematta ketään. — Halveksin hänen armontarjoustaan... Sylkäisen... minä...

— Kunniasanallani, en vähääkään aikonut loukata teitä, — puuttui Nikolai Vsevolodovitš puheeseen kärsimättömästi, — ammuin ilmaan, koska en halua enää tuottaa kuolemaa, en teille enkä kenellekään muulle, se ei koske yksistään siis teitä. Totta on, etten käsitä, että minua olisi loukattu, ja minua surettaa, kun huomaan sen suututtavan teitä. Mutta en salli kenenkään loukkaavan oikeuksiani.

— Jos hän kerran siinä määrin pelkää verta, niin kysykääpä häneltä, miksi hän sitten oikeastaan on haastanut minut kaksintaisteluun? — huusi Gaganov raivoissaan yhä Mavriki Nikolajevitšin puoleen kääntyen.

— Olihan suorastaan mahdotonta olla haastamatta teitä! — yritti Kirillov, — ettehan te ottanut mitään kuuleviin korviinnekaan, mitenkäs muuten olisi teistä päässyt irti.

— Tahdon vain huomauttaa, — Mavriki Nikolajevitš, joka hartaasti ja nähtävästi kärsien koetti harkita asiaa, sanoi sanansa, — jos vastustaja jo edeltäkäsin ilmoittaa ampuvansa ilmaan, niin eihän kaksintaistelu todellakaan voi jatkua... siihenhän on hyvin ymmärrettävä... ja selvä syy.

— Enhän minä ole väittänyt tahtovani joka kerran ampua ilmaan! — huudahti Stavrogin jo kokonaan malttinsa menettäneenä. — Ettehan te voi tietää, mitä minulla on mielessä ja miten nyt aion ampua... minun puolestani kaksintaistelu voi esteettä jatkua.

— Koska asia on siten, voidaan aloittaa uudelleen, — sanoi Mavriki Nikolajevitš Gaganoville.

— Hyvät herrat, paikoillenne! — Kirillov komensi.

Vastustajat kävivät toisiaan kohti, Gaganov ei taaskaan osunut, ja Stavroginin laukaus lensi taas ilmaan. Muuten, Nikolai Vsevolodovitšin laukauksista olisi hyvin voinut väitellä, ja jos hän äsken itse ei olisi nimenomaan väittänyt tahallaan ampuneensa tähtäämättä, olisi yhtä hyvin voinut väittää hänen ampuneen, kuten pitikin. Ei hän tähdännyt suoraan taivaaseen tai puuhun, vaan oli tähtäävinään vastustajaansa, vaikkakin tosin metrin verran yläpuolelle hänen hattuaan. Toisella kerralla tähtäys

näytti vieläkin todellisemmalta, mutta Gaganovia oli enää mahdoton saada luopumaan hänen epäluulostansa.

— Taas! — hän huudahti kiristellen hampaitaan, — yhdentekevää! Minut on haastettu, ja käytän siis hyväkseni oikeuttani. Tahdon ampua kolmannen kerran... käyköön miten tahansa.

— Teillä on siihen täysi oikeus, — sanoa jymähdytti Kirillov siihen.

Mavriki Nikolajevitš ei sanonut sanaakaan. Kolmannen kerran asetuttiin vastakkain, komennus kuului. Tällä kertaa Gaganov meni aivan rajaviivalle ja alkoi tähdätä jo siitä suoraan, kahdentoista askelen päästä. Hänen kätensä vapisivat liian pahasti, hänen oli mahdoton tähdätä oikein. Stavrogin seisoj pistoli ojennettuna maata kohti ja odotti laukausta.

— Tähtäätte liian kauan, liian kauan! — huudahti Kirillov kiihkeästi, — laukaiskaa! — Laukais-kaa! Mutta samassa jo kajahtikin laukaus, ja tällä kertaa Nikolai Vsevolodovitšin valkea huopahattu lensi maahan. Laukaus oli hyvin osattu. Hatun kuvussa ampumareikä oli sangen alhaalla. Vain puoli tuumaa alemmaksi, ja kaikki olisi ollut selvää. Kirillov meni luo ja ojensi hatun Nikolai Vsevolodovitšille.

— Laukaiskaa, älkää viivyttäkö vastustajaa! — — huusi Mavriki Nikolajevitš hyvin kiihtyneenä huomattessaan, että Stavrogin melkein näytti unohtaneen koko laukaisun ja tarkasteli vain Kirillovin kanssa hattuaan. Stavrogin vavahti, katsahti Gaganoviin, kääntyi syrjin päin ja tällä kertaa laukaisi ilman vähintäkään hienotunteisuutta aivan ohi, suoraan metsään. Kaksintaistelu päättyi. Gaganov seisoj kuin maahan naulattu. Mavriki Nikolajevitš lähenei häntä, tahtoi sanoa jotakin, mutta tämä ei näyttänyt osoittavan vähääkään ymmärtävänsä häntä. Poistuessaan Kirillov kohotti hattuaan ja kumarsi Mavriki Nikolajevitšille, mutta Stavrogin näytti unohtaneen entisen kohteliaisuutensa. Ammuttuaan metsään hän ei enää edes kääntynyt rajaviivaa kohti, vaan ojennettuaan pistolinsa Kirilloville lähti kiireesti hevosten luo. Hän näytti vihaiselta ja oli aivan ääneti. Samoin vaikenä Kirillov. Istuttuaan satuloihinsa he päästivät hevoset heti täyteen laukkaan.

III.

— Miksi ette puhu? — Stavrogin katkaisi kärsimättömästi äänettömyyden, mutta vasta lähellä kotiansa.

— Mitä tahdotte? — vastasi Kirillov ja oli vähällä suistua hevosen selästä sen juuri noustessa takajaloilleen.

Stavrogin hillitsi itsensä.

— Aikomukseni ei ollut loukata tuota hölmöä... mutta tein sen kuitenkin, — hän sanoi hiljaa.

— Niin te teitte, — Kirillovin ääni jyrähti, — ja sitäpaitsi hän ei ole hölmö.

— Tein kuitenkin parhaani.

— Ettepä.

— Mitä sitten olisi pitänyt tehdä?

— Olla haastamatta kaksintaisteluun.

— Ja vielä kerran ottaa vastaan isku vasten kasvoja.

— Vaikkapa vasten kasvoja.

— En ymmärrä enää mitään! — puheli Stavrogin äkeissään, — miksi kaikki odottavat minulta sellaista, mitä ei keneltäkään toiselta odoteta? Miksi minun on kestettävä sellaista, mitä kukaan muu ei kestäisi, ja otettava hartioilleni ies, jota ei kukaan muukaan jaksaisi kantaa?

— Luulin, että te itse etsitte iestä?

— Minäkö iestä?

— Niin.

— Oletteko te... sen huomannut?

— Olen.

— Huomaako sen niin hyvin?

— Huomaa.

Hetkisen molemmat olivat vaiti. Stavroginin kasvoihin tuli huolekas ilme. Hän oli hämmästynyt.

— En ampunut sen vuoksi, että tosiaankaan en tahtonut surmata, eikä siinä ollut yhtään mitään muuta, sen saatte uskoa, — hän sanoi hätäisesti ja huolekkaana ikäänkuin puolustautuakseen.

— Ei olisi pitänyt loukata.

— Miten olisi sitten ollut meneteltävä?

— Olisi pitänyt surmata.

— Oletteko pahoillanne, etten surmannut häntä?

— En minä pahoillani. Uskoin, että tahdoitte surmata. Ette tiedä itsekään mitä etsitte.

— Etsin iestä, — Stavrogin naurahti.

— Ette halunnut itse verta, miksi annoitte hänelle tilaisuuden surmata?

— Jos en olisi haastanut häntä, hän olisi surmannut minut kaksintaisteluttakin.

— Ei sitä olisi pitänyt ottaa lukuun. Ehkä ei olisi surmannutkaan.

— Olisi vain lyönyt minua, niinkö?

Ei sitäkään olisi pitänyt ottaa lukuun. Kantakaa ikeenne. Muuten ei sitä lueta teille ansioksi.

— Minä vähät ansiosta, en minä ole sitä keneltään kerjännyt.

— Luulin, että etsitte sitä, — sanoi Kirillov hirvittävän kylmäverisesti.

He ajoivat portista sisälle.

— Tuletteko luokseni? — ehdotti Nikolai Vsevolodovitš.

— En, olen kotona, hyvästi. — Hän nousi ratsulta ja otti aselaatikon kainaloonsa.

— Älkää te ainakaan olko vihainen minulle!

— Stavrogin ojensi hänelle kätensä hyvästiksi.

— En vähääkään! — Kirillov kääntyi takaisin tarttuakseen ojennettuun käteen. — Jos minulle ies on helppo, johtuu se vain luonnosta, mutta jos teidän on vaikeampi, johtuu sekin luonnosta. Ei pidä hävetä liikoja, riittää vähempikin.

— Tiedän olevani heikko luonne, enhän ole pyrkinytkään voimakkaiden joukkoon.

— Älkää pyrkikö. Te ette ole voimakas. Tulkaa juomaan teetä.

Nikolai Vsevolodovitšin mieli oli kovin hämmentynyt hänen saapuessaan omaan huoneeseensa.

IV.

Aleksei Jegorovitšilta hän heti palattuansa kuuli, että Varvara Petrovna, iloisena, että Nikolai Vsevolodovitš kahdeksan päivän sairauden jälkeen oli vihdoinkin lähtenyt ratsastusretkelle, oli pyytännyt valjastamaan vaunut ja lähtenyt yksin »entisen hyvän tavan mukaan» hengittämään raitista ilmaa, sillä kahdeksan päivän kuluessa hän oli miltei unohtanut, mitä raittiin ilman hengittäminen merkitsi.

— Yksinkö hän lähti vai menikö Darja Pavlovna hänen mukaansa? — keskeytti Nikolai Vsevolodovitš äkkiä ukon puheen ja rypisti pahaa ennustavasti kulmakarvansa saatuaan kuulla, että Darja Pavlovna oli »huonovointisuutensa» vuoksi kieltäynyt lähtemästä ja oleskeli parhaillaan omalla puolellaan.

— Kuulehan, vanhus, — hän sanoi aivan kuin tehtyään jonkin päätöksen, — vahdi häntä koko päivä ja heti, kun huomaat hänen aikovan luokseni, pysähdytä hänet ja sano, etten ainakaan muutamaa päivään voi ottaa häntä vastaan... ja että tämä on tahtoni... ja kun saan aikaa, pyydän kyllä itse hänet luokseni... kuulithan?

— Tottelen, — kuiskasi Aleksei Jegorovitš surullisesti katse maahan luotuna.

— Ei ennen kuin sitten, kun olet varma siitä, että hän todella aikoo luokseni.

— Olkaa rauhassa, erehdystä ei tapahdu. Minun kauttani ovat nämä käynnit tähänkin asti tapahtuneet, aina on minun apuuni turvauduttu.

— Tiedän sen. Mutta ei kuitenkaan pidä ennen, kuin hän todella on tulemassa. Tuo minulle teetä, jos voit, ja heti.

Vanhus oli tuskin ehtinyt poistua, kun miltei jo samana hetkenä ovi avautui uudelleen ja kynnykselle ilmestyi Darja Pavlovna. Hänen katseensa oli rauhallinen, mutta hän oli kalpea.

— Mistä te tulette? — kysyi Stavrogin.

— Seisoin oven takana odottamassa, kunnes hän lähtisi ja minä pääsisin sisälle. Kuulin määräykset, jotka te hänelle annoitte; kun hän tuli ovesta, piilottauduin oikealle seinämän taa, eikä hän minua huomannut.

— Olen jo kauan ajatellut, että meidän on lopetettava... Daša... ennenkuin niin kauan kuin vielä on... En voinut ottaa teitä vastaan yöllä kirjeestänne huolimatta. Tahdoin itsekkin kirjoittaa teille, mutta minä en osaa kirjoittaa, — hän lisäsi tuskaisesti ja inhon ilmein.

— Olen itsekkin ajatellut, että olisi lopetettava, Varvara Petrovna aavistaa jo liian selvään suhteemme.

— Aavistakoon.

— Ei, ei pitäisi antaa hänen olla huolissaan. Ja näinkö nyt on oleva loppuun asti?

— Te siis yhä vain odottelette jonkinlaista loppua?

— Olen varma siitä.

— Elämässä ei lopu mikään.

— Mutta tästä tulee loppu. Kutsukaa sitten minua, tulen luoksenne.
Hyvästi nyt.

— Millainen on sitten oleva tuo loppu? — Nikolai Vsevolodovitš naurahti.

— Ette ole haavoittunut... ettekö ole vuodattanut toisen verta? — kysäisi Darja Pavlovna itse vastaamatta Nikolai Vsevolodovitšin kysymykseen.

— Miten typerätä! En surmannut ketään, olkaa rauhassa. Muuten, tänään vielä kertoo siitä teille jokainen. Olen huonovointinen.

— Lähden siis. Tänään ei kai avioliiton julkisuuteen saattamisesta tule mitään? — hän kysäisi vielä epäröiden.

— Ei tänään, eikä huomennakaan. Ylihuomisesta en tiedä, ehkä siksi kuolemme jo kaikki, ja se olisi sitäkin parempi. Jättäkää jo, jättäkää minut viimeinkin rauhaan.

— Ettehän vie turmioon sitä toista... mielipuolta?

— Mielipuolia en vie turmioon, en toista enkä toista, mutta järkevän kai vien. Olen niin alhainen ja huono, Daša, että luulen todellakin »loppujen loppuksi» — kuten teidän on tapana sanoa — kutsuvani teitä, ja te, järjestänne huolimatta, noudatatte ehkä kutsuani. Miksi te itse etsitte turmiotanne?

— Minä tiedän, että loppujen loppuksi teidän kanssanne ei jää muita kuin minä yksin, ja... sitä minä odotan.

— Mutta jospa minä en kutsukaan teitä, vaan pakenen?

— Niin ei voi käydä, kyllä te kutsutte.

— Tiedättekö, että noihin sanoihinne sisältyy suurta halveksuntaa minua kohtaan.

— Tiedätte varsin hyvin, että niihin sisältyy muutakin.

— Siis halveksumistakin niissä kuitenkin on?

— En sanonut niin. Jumala olkoon todistajanani, en mitään toivo niin kuin sitä, että te ette koskaan minua tarvitsisi.

— Toinen ajatus on toisen arvoinen, en minäkään tahtoisi teidän turmiotanne.

— Ette koskaan, ette mitenkään voi tuottaa minulle turmiota, senhän te parhaiten itse tiedätte, — sanoi Darja Pavlovna nopeasti ja varmasti. — Jos ette te minua tarvitse, niin menen laupeudensisareksi, sairaanhoitajattareksi tai kirjainkaupustelijaksi,

raamatuita kauppaamaan. Olen niin päättänyt. En voi mennä kenenkään vaimoksi, en voi myöskään asua tällaisessa talossa kuin tämä on. En minä sitä etsi... Te tiedätte kaiken.

— En minä tiedä. En ole koskaan oikeastaan päässyt selville siitä, mitä te minusta tahdotte. Minusta on aina tuntunut, että olen teille mielenkiintoinen samalla tavalla kuin jollekulle vanhalle sairaanhoitajalle joku hänen mielipotilaistaan on jostakin syystä hänen mielestään muita parempi, tai vieläkin selvempi vertaus, kuten muutamien jumalisten eukkojen mielestä, eukkojen, jotka tuppautuvat jokaisiin hautajaisiin, toiset ruumiit ovat miellyttävämpiä kuin toiset. Miksi te niin omituisesti tuijotatte minuun?

— Oletteko hyvin sairas? — kysyi Darja Pavlovna myötätuntoisesti ja katsoen häntä tutkivasti. Hyvä Jumala. Ja tuo mies tahtoi tulla ilman minua toimeen.

— Kuulkaahan, Daša, minä näen yhtämittaa näkyjä. Eräskin riivaajainen ehdotti minulle eilen sillalla, että Lebjadkin ja Marja Timofejevna olisi murhattava, että pääsisin irti tuosta laillisesta avioliitostani, vieläpä niin, että jäljetkin hautaantuisivat. Pyysi jo kolme ruplaa käsirahaakin, mutta samalla kuitenkin mainitsi, että koko tämä »leikkaus» maksaisi vähintään puolisentoista tuhatta ruplaa, siinäpä vasta laskevainen piru! Kirjanpitäjä suorastaan! Hahaha!

— Oletteko aivan varma siitä, että se todellakin oli näky?

— En, en vähääkään, se oli kaikkea muuta kuin näky! Yksinkertaisesti se oli vain pakkotyövängi — Fedjka, ryöväri, joka on karannut rangaistussiirtolasta. Mutta ei ole nyt siitä kysymys. Arvaatteko, mitä tein? Anoin hänelle kukkarostani kaikki rahat, ja nyt hän on aivan varma siitä, että ne olivat etumaksuksi annetut.

— Te tapasitte hänet yöllä, ja hän teki silloin ehdotuksensa? Ettekö tosiaan jo huomaa, että heidän verkkonsa ympäröi jo teitä joka puolelta.

— Olkoot. Näen, että tahtoisitte kysyä minulta jotakin, näen sen silmistänne, — hän lisäsi rauhattoman vihamielisesti ja ärtyneesti hymyillen.

Daša säikähti.

— En tahdo kysyä, en epäile vähääkään, olkaa vaiti mielummin! — hän huudahti rauhattomasti aivan kuin tahtoen torjua luotaan kysymyksen.

— Te olette siis varma siitä, etten mene Fedjkaa tapaamaan.

— Voi, hyvä Jumala! — Darja Pavlovna löi kätensä yhteen, — miksi te kiusaatte minua?

— No niin, suokaa anteeksi minulle typerä leikinlaskuni, olen varmaankin oppinut heidän joukossaan huonoille tavoille. Tiedättekö, eilisestä yöstä alkaen minua on kauheasti naurattanut, naurattanut lakkaamatta, kauan ja paljon. Olen aivan kuin naurulla ladattu... Ssh! Äiti tuli! Tunnen kolinasta, ainakin hänen vaununsa pysähtyivät portaiden eteen.

Daša tarttui hänen käteensä.

— Suojelkoon Jumala teitä demoniltanne ja... kutsukaa, kutsukaa minut pian luoksenne!

— Te puhutte demonista! Se on vain pieni pahanpäiväinen, risatautinen riivaajainen, joka on saanut nuhan, eräs noita — epäonnistuneita. Mutta te, Daša, te ette taaskaan uskalla puhua suutanne puhtaaksi?

Darja Pavlovnan katseessa oli jotakin sydäntäsärkevää ja moittivaa. Hän kääntyi ovelle.

— Kuulkaahan, — huusi Nikolai Vsevolodovitš hänen jälkeensä hänen suunsa vetäytyessä ilkeän pilkalliseen hymyyn. — Jos... no niin... sanalla sanoen, jos... ymmärrättehän, jospa vaikka Fedjkan luo... ja sitten kutsuisin teitä — tulisitteko vielä senkin jälkeen?

Darja Pavlovna kiiruhti pois päätään kääntämättä kasvot käsiensä peitossa.

— Tulee se vielä senkin jälkeen! — kuiskasi Nikolai Vsevolodovitš hetken mietittyään ja hänen kasvoilleen levisi halveksivan inhon ilme. — Sairaani piika! Hm! Mutta ehkä tarvitsenkin oikeastaan vain sellaisen!

NELJÄS LUKU.

Kaikki odottelevat

I.

Merkillistä oli, miten yksimielisesti koko seurapiirimme suhtautui kaksintaisteluun. Huhu siitä ennätti levitä jo sangen pian, ja kaikki asettuivat empimättä Nikolai Vsevolodovitšin puolelle. Monet hänen entisistä vihamiehistäänkin tunnustautuivat nyt hänen ystävikseen. Seurapiirimme mielenmuutokseen lienevät vaikuttaneet eniten erään naishenkilön sangen sattuvasti lausumat sanat. Tämä henkilö ei ollut näet vielä tähän mennessä ilmaissut mielipidettään, ja senvuoksi hänen sanansa antoivat tapaukselle uuden merkityksen, mikä huvitti suuresti seurapiirimme enemmistöä. Tämä tapahtui seuraavalla tavalla. Heti kaksintaistelua seuranneena päivänä koko kaupunki kokoontui kuvernementtimme aatelismarsalkan rouvan

nimipäiville. Vieraiden joukossa, tai oikeammin aivan ensimmäisenä vieraiden joukossa, oli Julija Mihailovna mukanaan Lizaveta Nikolajevna, joka suorastaan säteili kauneutta ja silmiinpistävää iloisuutta, niin että meidän arvoisista naisistamme tämä tällä kertaa oli jo suorastaan arveluttavaa. On mainittava, että kukaan ei enää epäillyt, että hänen ja Mavriki Nikolajevitšin välillä pian julkaistaisiin kihlaus. Kun muudan virkaerossa oleva arvokas kenraali, josta vielä puhumme enemmänkin, leikillisesti huomautti tuona iltana tästä suoraan Lizaveta Nikolajevnalle tämä tunnusti tosiaankin olevansa morsian, — ja mitä luulettekaan? Ainoakaan seurapiirimme naisista ei kuitenkaan ottanut tätä vähääkään uskoakseen. Kaikki itsepintaisesti uskoivat, että Sveitsissä oli kuin olikin eletty jokin romaani, jota pidettiin perhesalaisuutena, ja että Julija Mihailovnalla oli välttämättä siinä osansa. Vaikeata oli selittää, miten nämä huhut, tai oikeastaan aivan tuulesta temmatut kuvittelut, saattoivat niin itsepintaisesti elää ja miksi Julija Mihailovna tahdottiin välttämättä sekoittaa niihin. Tuskin hän oli astunut huoneeseen, kun kaikkien katseet omituisen odottavina kääntyivät häneen. Mainittakoon, että äskeinen tapahtuma oli vielä liian läheinen, ja kaikki ne seikat, mitkä olivat aiheutuneet siitä, vaikuttivat, että siitä puhuttiin vielä varovaisesti, kuiskaillen. Sitäpaitsi ei ollenkaan tiedetty, miten viranomaiset tulisivat suhtautumaan asiaan. Ei kumpaakaan kaksintaisteluun osaaottaneista oltu mitenkään hätyytelty. Muun muassa oli kaikkien tiedossa, että Artemi Pavlovitš oli varhain aamulla saanut aivan esteettä lähteä maatilalleen Duhoviin. Mutta kuitenkin kaikki halusivat hartaasti, että joku uskalikko aukaisisi ensin suunsa ja siten ikäänkuin avaisi samalla seurapiirin kärsimättömyyden oven. Kaikki olivat panneet toivonsa äskenmainittuun kenraaliin, eivätkä he odotuksessaan pettyneetkään.

Tällä kenraalilla, klubimme kaikkein arvossapidetyimmällä jäsenellä, tilanomistajalla, vaikk'ei tosin hyvin rikkaalla, mutta mielipiteiltään hyvin omaperäisellä, parantumattomalla naisten kehittelijällä oli tapana suurissa kutsuissa kenraalinomaisen mahdikkaasti puhua aina ääneen juuri siitä, mistä toiset vasta tuskin rohkenivat varovaisesti kuiskailla. Ja siinä olikin hänen erikoismerkityksensä meidän seurapiirissämme. Sitäpaitsi hänellä oli tapana puhua ääneen venytellen ja makeilevasti, minkä puhettavan hän varmaan oli omaksunut ulkomailla matkustelevalta venäläisiltä tai niiltä ennen muinoin rikkailta tilanomistajilta, jotka talonpoikien vapauttamisen johdosta olivat eniten menettäneet. Stepan Trofimovitš oli kerran suvainnut huomauttaa, että mitä enemmän tilanomistaja oli menettänyt, sitä makeammin hän maiskutteli suutaan ja venytteli sanoja puhuessaan. Muuten, Stepan Trofimovitš itse puhui venytellen ja makeilevasti, vaikka hän ei tietenkään itse itsestään sitä voinut huomata.

Kenraali alkoi puhua kuten ainakin asiantuntija. Ensinnäkin, hän oli Artemi Pavlovitšille jotakin kaukaista sukuakin, vaikka olikin hänen kanssaan riidoissa, heillä lienee ollut oikeudenkäyntejäkin keskenään, ja lisäksi hän oli kerran itsekin ottanut osaa kahteen kaksintaisteluun, olipa vielä toisen takia saanut lähteä rangaistusretkellekin Kaukaasiaan tavallisena rivisotilaana. Joku mainitsi Varvara Petrovnan nimen, hän kun jo toisen kerran oli »sairautensa» jälkeen käynyt ajelulla, tai oikeastaan ei puhuttu niinkään paljon hänestä itsestään kuin hänen vaunujensa harmaasta nelivaljakosta, joka oli kotoisin Stavroginien omasta hevossiittolasta. Silloin kenraali mainitsi äkkiä tavanneensa tänään »nuoren Stavroginin» ratsain... Kaikki vaikenivat. Kenraali maiskahdutti kerran huuliansa ja julisti, aukaisten samassa armolliseksi suosionosoitukseksi saamansa kultaisen nuuskarasian:

— Vahinko, etten ollut täällä joitakin vuosia sitten... olin näet silloin Karlsbadissa... Hm! Tuo nuori mies huvittaa minua suuresti, olen kuullut kerrottavan hänestä jos jotakin. Hm! Onkohan hän tosiaankin mielipuolet? Niin silloin tiedettiin väittää. Sitten kuulen, että joku ylioppilas loukkaa häntä täällä, vieläpä naisten aikana, ja että hän muka oli mennyt pöydän alle piiloon. Ja eilen taas kuulen Stepan Vysotskilta että Stavrogin on ollut kaksintaistelussa sen Gaganovin kanssa. Ja vain pelkästä kohteliaisuudesta hän lienee tällä kertaa asettanut otsansa maaliksi raivostuneelle vihamiehelleen päästäkseen vain hänestä jotenkin eroon. Hm. Tämä muistuttaa jo kaartin tapoja kaksikymmenluvulla. Seurusteleeko hän täällä missään?

Kenraali vaikenen aivan kuin odotellen vastausta. Seurapiirin kärsimättömyyden ovi oli lennähtänyt selko selälleen.

— Mikä olisi yksinkertaisempaa! — Julija Mihailovna koroitti äänensä harmissaan siitä, että kaikki aivan kuin käskystä loivat katseensa häneen. — Onko mitään ihmettelemistä siinä, että Stavrogin haastoi Gaganovin kaksintaisteluun, mutta ei ylioppilasta? Eihän hän saattanut kaksintaistella entisen maaorjansa kanssa!

Ihmeelliset sanat! Kuinka yksinkertaiset ja selvät, eivätkä ne kuitenkaan olleet juolahtaneet kenenkään muun mieleen, sanat, joilla oli mitä ihmeellisimmät seuraukset. Kaikki, mikä haaskahti skandaalille ja juorulle, kaikki pieni ja anekdoottimainen oli samassa siirtynyt jonnekkin kauas, ja asian kokonaan uusi puoli näyttäytyi. Tuli esille uusi henkilö, jonka suhteen oli erehdytty, henkilö, jolla oli suorastaan ihanteellisen ankarat käsitykset asioista. Ylioppilas, siis sivistynyt ja vapaa mies, loukkaa häntä verisesti, mutta hän halveksii loukkaajaa, koska tämä on — entinen maaorja. Seurapiirin kesken touhutaan ja juorutaan. Kevytmielinen hienosto kääntää halveksuen selkensä korvapuustin saaneelle, mutta halveksuen tämä

kääntyy samoin pois hienostosta, joka ei jaksakaan kohota hänen ylhäisten käsitysten pä- tasalle, vaikka pitääkin oikeutenaan väitellä niistä.

— Ja sitten me tässä, Ivan Aleksandrovitš, olemme muka tietävinämme, millaiset käsitykset ovat oikeita, — huomautti muudan klubin vanhoista herroista toiselle ylevämielisen itsesyytöksen puuskassa.

— Niin on, Pjotr Mihailovitš, niinpä niin, — toinen myönteli, — ja sitten vielä moititaan nykypolven nuorisoa.

— Ei tässä ole kysymys nuorisosta, Ivan Aleksandrovitš, — kolmas huomautti siihen, — ei nuoriso, vaan tähti, niin, niin, eikä suinkaan vain yksi nuorisosta. Kas niin on tämä käsitettävä. Ja sellaista me juuri tarvitsemmekin. Oikeita ihmisiä on enää vain harvassa.

Tärkeintä tässä oli, että tuo »tulevaisuuden mies», paitsi sitä, että hän oli osoittautunut »todelliseksi aatelismieheksi», oli sitäpaitsi myös kuvernementtimme rikkaimpia tilanomistajia, ja niin ollen hänestä saattoi olla paljon apua ja tukea aatelisten asioita järjestettäessä. Olenhan muuten jo maininnut tilanomistajiemme mielentilasta näihin aikoihin.

Liioiteltiin jo suorastaan.

— Ei siinä vielä kyllin, että hän ei haastanut kaksintaisteluun, kuuluupa vielä vieneen kätensäkin selän taakse, se on aivan erikoisesti painettava mieleen, teidän ylhäisyytenne, — muudankin toi esille.

— Eikä lähtenyt raahaamaan tätä uuden tuomioistuimen eteen, — kolmas lisäsi taas siihen.

— Niin, vaikka se olisi tuominnut *vasten* aatelismiehen *kasvoja* heitetystä herjauksesta viidentoista ruplan sakkoon. Hehehe!

— Ei, mutta minäpä kerronkin teille jotakin noista uusista tuomioistuimista, — muudan innostui taas. — Jos joku on varastanut tai tehnyt jonkin muun konnantyön, ja hänet on saatu kiinni ja rikos paljastettu, — hänen ei tarvitse muuta kuin juosta kotiinsa, niin kauan kuin se vielä käy päinsä, ja tappaa vaikka äitinsä. Silloin hänet vapautetaan heti kaikista syytteistä, ja naiset leyhyttelevät hänelle korokkeelta batistinenäliinojaan. Tämä on totinen tosi.

— Totta se on, totta!

Asiaan soveltuvia juorujuttujakaan ei käynyt kiertäminen. Muisteltiin, miten Nikolai Vsevolodovitš oli ollut hyvää pataa kreivi K:n kanssa. Tämän samaisen kreivin

omalaatuisen ankarat mielipiteet viimeaikaisesta reformista olivat yleensä tunnetut. Tiedettiin varsin hyvin hänen merkillisistä toimenpiteistäänkin, jotka kuitenkin viime aikoina oli saatu estetyiksi. Ja nyt kaikille selvisi äkkiä, että Nikolai Vsevolodovitš oli varmasti kihloissa kreivi K:n jonkun tyttären kanssa, vaikka ei ollutkaan ilmennyt mitään, mikä olisi tätä huhua tukenut. Ja mitä taas tuli noihin ihmeellisiin Sveitsin seikkailuihin ja Lizaveta Nikolajevnaan, niin niistä kukaan naisistamme, ei viitsinyt enää edes mainita. On sanottava, että Drozdovit olivat tähän mennessä tosin ehtineet jo suoriutua kaikista aikaisemmin laiminlyömistään vieraskäynneistä. Lizaveta Nikolajevnaa ruvettiin jo pitämään aivan tavallisena nuorena tyttönä, joka »koketeerasi» huonoilla hermoillaan. Hänen pyörtymiskohtauksensa Nikolai Vsevolodovitšin tulopäivänä selitettiin johtuvaksi yksistään pelästyksestä, jonka ylioppilaan säädytön teko oli aiheuttanut. Mikäli mahdollista, kaikki koetettiin selittää aivan luonnollisesti, sellainenkin, jota aikaisemmin oli väkisinkin tahdottu katsella jossakin hyvin fantastisessa valaistuksessa. Ja kompurajalka unohdettiin kokonaan. Tuntui suorastaan hävettävältä muistella enää koko juttua. »Vaikkapa nyt olisi ollut satakuntakin kompurajalkaa, — kuka meistä ei olisi ollut kerran nuori!» Erikoisesti koetettiin tuoda esille Nikolai Vsevolodovitšin kunnioittava huomaavaisuus äitiänsä kohtaan, hakemalla haettiin jos jonkinlaisia hyveitä, joita voitiin hänelle omistaa, puhuttiin hänen oppineisuudestaan, jonka hän oli hankkinut neljänä vuonna Saksan yliopistoissa opiskellessaan. Artemi Pavlovitšin käytöstä ei voitu moittia kyllin sopimattomaksi: »on vaikeata saada tunnustusta omiltaan», ja Julija Mihailovna, — niin päätettiin nyt lopullisesti, — oli harvinaisen tarkkanäköinen nainen.

Kun Nikolai Vsevolodovitš siis itse lopulta saapui heidän joukkoonsa, hänet otettiin vastaan naiivin totisesti, kaikissa häneen kohdistetuissa katseissa oli kärsimätön odotus. Nikolai Vsevolodovitš verhoutui heti ankaran äänettömyyden vaippaan, ja se oli tietenkin kaikkien mielestä hänelle enemmän eduksi, kuin jos hän olisi aloittanut selitystulvalla. Sanalla sanoen, tekipä hän mitä tahansa, niin kaikki hyväksyttiin, hän oli kerta kaikkiaan »tullut muotiin». Jos joku kerran joutuu kuvernementin seurapiireihin, hänen on vaikeata päästä niistä enää irti. Nikolai Vsevolodovitš alkoi entiseen tapaansa tunnetun tahdikkaasti täyttää seuravelvollisuuksiensa. Kovin hauskana seuramiehenä häntä ei tosin pidetty, olihan hän »mies, jolla on ollut kärsimyksiä ja joka ei ole kuten muut, on hänellä siis syytäkin olla totinen». Vieläpä hänen ylpeytensäkin ja erillään pysyttelemisensäkin, jonka vuoksi häntä neljä vuotta sitten niin oli vihattu, olivat nyt kaikkien mielestä sangen kunnioitettavia ja miellyttäviä ominaisuuksia.

Eniten riemuitsi Varvara Petrovna. On vaikeata päätellä, missä määrin hän suri Lizaveta Nikolajevnan suhteen rakentelemiensa tuulentupien särkymistä. Varmasti

häntä auttoi tässä kohdin sukuylpeyskin. Omituisinta oli, että Varvara Petrovna tosiaankin uskoi aivan varmasti, että Nicolas'lla oli todellakin »valittunsa» kreivi K:n perheessä, ja hän uskoi näitä huhuja sittenkin, vaikka hän, kuten kaikki muutkin, oli temmannut ne suoraan tuulesta. Itse hän ei uskaltanut kysyä asiata suoraan Nikolai Vsevolodovitšilta. Parina kertana hän ei tosin ollut malttanut olla huomauttamatta noin vain leikillä, että hänelle ei oltu osoitettu tarpeellista avomielisyyttä. Nikolai Vsevolodovitš oli siihen vain hymyillyt ja vaiennut. Vaitioloa oli silloin pidetty myöntymyksen merkinä. Mutta kuitenkin Varvara Petrovna ei koskaan saattanut unohtaa kompurajalkaa. Kun raskas kivi se ajatus painoi hänen sydäntänsä, vaivasi painajaisena häntä kauheissa unennäöissä, ja arvelut yhtyivät hänen ajatuksiinsa aina niihin haaveisiin, jotka liittyivät kreivi K:n tyttäriin. Mutta tämän me otamme vielä kerran uudelleen puheeksi. On itsestään selvää, että samassa suhteessa kasvoi myös seurapiirien erikoisen huomaavainen kohteliaisuus Varvara Petrovnaa kohtaan, mutta hän ei käyttänyt sitä paljoakaan hyväkseen ja kävi harvoin vieraisa.

Mutta kuvernöörinrouvan luona hän sentään kävi juhlallisesti vieraskäynnillä. Kuka muu kuin hän olisi enää voinut enemmän iloita niistä äskenmainituista Julija Mihailovnan suurta huomiota herättäneistä sanoista, jotka tämä oli suvainnut lausua aatelismarsalkanrouvan nimipäivillä. Nuo sanat olivat vierittäneet paljon surua hänen sydämeltään ja ratkaisseet monta seikkaa, jotka tuosta onnettomasta sunnuntaista lähtien olivat painaneet hänen mieltänsä. »En ole ymmärtänyt tuon naisen arvoa», hän oli tunnustanut suoraan pikaiseen tapaansa ja ilmoitti Julija Mihailovnalle itselleen tullessa häntä kiittämään. Julija Mihailovnalle tämä oli hyvin mairittelevaa, mutta hän osasi sentään pitää päänsä pystyssä. Niihin aikoihin hän oli jo alkanut oivaltaa oman arvonsa, — ehkäpä jo hieman liikaakin. Keskustelun kuluessa hän esimerkiksi rohkeni sanoa suoraan, että ei ollut koskaan kuullut puhuttavan Stepan Trofimovitšin oppineisuudesta eikä tämän kirjallisesta toiminnasta.

— Olen suosiollinen nuorelle Verhovenskille ja näen hänet mielelläni luonani. Hän saattaa tosin olla ajattelematon, mutta hän on vielä nuori. Muuten — hänellä on kunnioitettavan perinpohjaiset tiedot, eikä hän ainakaan ole mikään entinen virkaheitto kriitikko.

Varvara Petrovna kiiruhti silloin heti huomauttamaan, että ei Stepan Trofimovitš ollut koskaan ollutkaan kriitikko, vaan oli ikänsä kaiken asunut hänen kodissaan. Hänen kuuluisuutensa taas, »jonka koko maailma tuntee», perustui hänen alkuperäisen uransa aikoihin ja viime vuosina taas hänen tieteellisiin tutkimuksiinsa Espanjan historian alalla. Sitäpaitsi hänellä oli parhaillaan aikomus kirjoittaa jotakin Saksan yliopistojen asemasta ja luultavasti myös jotakin Dresdenin madonnasta. Sanalla

sanoen, Varvara Petrovna ei antanutkaan Julija Mihailovnan niin vain halventaa Stepan Trofimovitšiansa.

— Dresdenin madonnastako? Te kai tarkoittatte Sikstiiniläistä madonnaa? *Chère* Varvara Petrovna, kokonaista kaksi tuntia istuin tuota kuvaa katselemassa ja kuitenkin lähdin pois pettyneenä. En ymmärtänyt siitä yhtään mitään ja ihmettelin vain, Karmazinov sanoi samaten, että on todella vaikeata päästä siitä perille. Eivät venäläiset enemmän kuin englantilaisetkaan kuulu enää nykyään löytävän siitä mitään. Edellinen polvi on temmannut sen maineen tuulesta.

— Uusi suunta siis, vai mitä?

— Olen sitä mieltä, että nuorisoakaan ei pidä halveksia. Sanotaan, että he ovat kommunisteja, mutta minun mielestäni heitä on armahdettava ja annettava heillekin arvoa. Luen nykyään kaikenlaista, — kaikkia sanomalehtiä ja muita julkaisuja, seuraan luonnontieteitä, — tilaan suuret määrät kaikkea, sillä täytyyhän minun tuntee aika, jossa elän, ja ihmiset, joiden kanssa olen tekemisissä. Eihän voi elää koko ikäänsä vain mielikuvitustensa huipuilla. Olen tullut siihen tulokseen, että nuorisolle on oltava suosiollinen, ja se juuri on omiaan pitämään sitä aisoissa. Uskottehan, Varvara Petrovna, että vain me, seurapiirimme, vaikutuksellamme ja rakkaudellamme, voimme estää heidät kuiluun syöksymästä, kuiluun, johon kaikkien noiden ajastaan jäljessä elävien ukkopahojen suvaitsemattomuus heidät ajaa. Olen muuten iloinen, että te kerroitte minulle Stepan Trofimovitšista. Se johtaa minut ajattelemaan: emmeköhän voisi käyttää häntä hyväksemme kirjallisessa matineassamme. Olette kai kuullut, että päivät pääksytysten järjestelen juhlaa, laadin osanottajien luetteloa, kuvernementtiemme köyhien kotiopettajatarten hyväksi. Niitähän on ympäri koko Venäjänmaan, toinen siellä, toinen täällä, yksistään jo meidän kuvernementissamme niitä on kuusi, sitäpaitsi avustettavien joukossa on vielä kaksi telegrafistia ja kaksi, jotka tahtoisivat jatkaa lukujaan, mikä muuten olisi toistenkin tarkoituksena, mutta heidän varansa eivät näet sitä salli. Surkea on venäläisen naisen kohtalo, Varvara Petrovna! Tästä on nyt jo nostettu kysymys yliopistopiireissäkin, ja valtakunnan neuvoston istuntokin on jo pidetty tämän vuoksi. Meidän ihmeellisessä Venäjänmaassamme saattaa tapahtua mitä tahansa. Ja senpä vuoksi me vain pelkästään rakkaudella ja välittömän lämpimällä ymmärtämyksellämme voimme auttaa tätä suurta asiaa oikealle tolalle. Voi, hyvä Jumala, onko meillä paljon vielä jaloja luonteita! On tietenkin, mutta ne ovat hyvin hajalla. Liittykäämme yhteen, niin käymme voimakkaammiksi! Lyhyesti sanoen: ensin järjestetään kirjallinen matinea minun kodissani, sitten on kevyt aamiainen, jonka jälkeen seuraa väliaika, ja samana iltana vielä ovat tanssiaiset. Ensimmäinen oli aikomukseni järjestää illan ensimmäiseksi ohjelmanumeroksi kuvaelmia, mutta siitä olisi kai liian paljon kuluja, ja senvuoksi

päätimme, että yleisö saa tyytyä karaktääripuvuissa ja naamioissa esitettävään kadrilliin, joka on kuvaavinaan eri kirjallisuussuuntia. Tämän lystikkään ajatuksen keksi Karmazinov. Hänestä on minulla aina ollut paljon apua. Ette liene kuullut, että hän aikoo myös esittää erään viimeisen tuotteensa, jota ei ole vielä julkaistu. Hän on päättänyt jo jättää kynänsä ja lakata kirjoittamasta. Tämä on hänen viimeisensä, jossa hän tahtoo ottaa jäähyväiset yleisöltä. Ihastuttavan siro pikku teos, jonka otsake kuuluu: »Merci.» Otsakehan on tosin ranskaa, mutta hänen mielestään tämä juuri antaa sille leikillisen vivahduksen ja tekee sen sirommaksi. Minäkin kehoitin häntä pitämään sen. Ajattelin, että Stepan Trofimovitš voisi myös esittää jotakin, jos hänellä olisi jotakin sattuvan lyhyttä... eikä niin kovin oppinutta. Pjotr Stepanovitš muistaakseni ja vielä joku muukin esittää jotakin. Pjotr Stepanovitš pistäytyy kyllä luonanne tekemässä tarkemmin selkoa ohjelmasta. Tai parasta lienee, jos suvaitsette, että itse tuon teille koko ohjelman.

— Sallinette minunkin merkitä nimeni osanottajien luetteloon. Puhun ehdotuksestanne Stepan Trofimovitšille ja voin ehkä pyytää häntä vielä omasta puolestanikin.

Julija Mihailovna oli osannut saada kokonaan Varvara Petrovnan lumoihinsa. Vuorenvankkana hän oli nyt joka asiassa puolustamassa Julija Mihailovnaa ja suutahti jostakin syystä aivan kokonaan Stepan Trofimovitšille. Ja tämä raukka — hänhän ei tietänyt mistään mitään — istuskeli vain kotonaan.

— Olen suorastaan rakastunut häneen, en ymmärrä, miten saatoin siinä määrin erehtyä tuon naisen suhteen, — hän puheli Nikolai Vsevolodovitšille ja illalla hänen luokseen pistäytyneelle Pjotr Stepanovitšille.

— Mutta joka tapauksessa, teidän on kuin onkin sentään tehtävä sovinto ukkopahan kanssa, — sanoi Pjotr Stepanovitš. — Hän on aivan epätoivoissaan, teidän olette suorastaan lähettänyt hänet »keittiön puolelle». Eilen hän oli tervehtinyt teitä teidän ajaessanne häntä vastaan vaunuissanne, mutta te olitte kääntänyt päänne pois päin. Kuulkaahan, emmekö asettaisi häntä vielä kerran esille. Minulla olisi hänen suhteensa omat laskelmani, ja hänestä saattaisi olla vielä hyötyäkin.

— N-i-i-n, hän saa tilaisuuden esitelmöidä.

— En tarkoittanut yksistään sitä. Olin itse aikonut käydä tänään hänen luonaan. Ilmoitanko siis jo hänelle?

— Miten haluatte. -En muuten tiedä, miten aiotte tuon kaiken järjestää, — hän sanoi epäröiden. — Aioin jo itsekin neuvotella hänen kanssaan ja tahdoin jo määrätä tapaamisajan ja -paikankin. — Hän kävi hyvin totiseksi.

— Ei kannata. Kyllä minä hänelle viestin vien.

— Ehkä niin on parasta. Mutta muistakaa sanoa hänelle, että ilmoitan kyllä tapaamisajasta. Muistakaa välttämättä.

Pjotr Stepanovitš riensi juoksujalkaa ja hymähdellen matkoihinsa. Mikäli muistan, hän oli näinä aikoina yleensä hyvin ärtyisä ja oli melkein päätä kohtaan tahansa hyvin kärsimätön. Omituisinta oli, että kaikki soivat sen hänelle anteeksi. Ylipäänsä oli vallalla käsitys, että häneen oli suhtauduttava jollakin aivan erikoisella tavalla. Mainittakoon, että hän erikoisen ilkeästi suhtautui myös Nikolai Vsevolodovitšin kaksintaistelujuttuun. Se yllätti hänet. Hän oli käynyt kasvoiltaan aivan vihertäväksi, kun hänelle oli kerrottu tästä. Varmasti siinä oli jotakin, joka loukkasi hänen itserakkauttaan: saihan hän siitä tiedonkin vasta seuraavana päivänä, jolloin se oli jo kaikkien muidenkin tiedossa.

— Mutta teillähän ei ollut oikeutta ryhtyä kaksintaisteluun, — hän kuiskasi Stavroginille vasta viidentenä päivänä sen jälkeen tavatessaan hänet klubissa. Merkillisintä oli, että he eivät näinä viitenä päivänä jo aikaisemmin olleet kertaakaan tavanneet, vaikka Pjotr Stepanovitš pistäytyi melkein joka päivä Varvara Petrovnan luona.

Nikolai Vsevolodovitš katsahti häneen ääneti, hajamielisesti, aivan kuin ei olisi käsittänyt, mistä oikeastaan oli kysymys, ja jatkoi matkaansa hänen ohitsensa pysähtymättä. Hän oli menossa klubihuoneiston ison salin kautta ravintolan puolelle.

— Tehän olette käynyt Šatovinkin luona... te aiotte tehdä avioliittonne Marja Timofejevnan kanssa julkiseksi, — Pjotr Stepanovitš juoksi oikein hänen jälkeensä, vieläpä tarttui hajamielisyydessään häntä olkapäähän.

Nikolai Vsevolodovitš ravisti samassa pois hänen kätensä, kääntyi nopeasti häneen päin ja rypisti ankarasti kulmiaan. Pjotr Stepanovitš katsahti häneen hymähtäen, pitkään ja hyvin omituisesti. Tätä kesti silmänräpäyksen ajan. Sitten Nikolai Vsevolodovitš jatkoi matkaansa.

II.

»Ukkopahan» luona Pjotr Stepanovitš oli käynyt heti Varvara Petrovnan luota lähdettyänsä. Se, että hän oli sinne niin kiiruhtanut, oli selitettävissä siten, että hänellä oli vanhaa kaunaa, jonka hän nyt aikoi kostaa ja josta minullakaan ei ollut

tähän saakka ollut aavistusta. Asia oli näet sillä tavalla, että heidän viimeksi tavatessaan, siis viime viikon torstaina, Stepan Trofimovitš oli tosin itse aloittanut ensin kiistan, mutta lopettanut sen ajamalla Pjotr Stepanovitšin matkoihinsa uhaten kepillä. Tapahtuman hän oli minulta silloin salannut, mutta tällä kertaa, kun Pjotr Stepanovitš tuli sisälle hymyillen ainaista pilkallista hymyänsä, joka ilmaisi mitä naiivinta omanarvontuntoa, ja uteliaasti joka nurkkaan kurkistellen, Stepan Trofimovitš antoi minulle merkin, josta ymmärsin, että hän tahtoi minun jäävän huoneeseen. Siten minulle selveni kokonaan heidän keskinäinen suhteensa, sillä kuulinhan koko heidän keskustelunsa.

Stepan Trofimovitš istui puoleksi loikoen leposohvallaan. Viime torstaista lähtien hän oli laihtunut, ja iho oli käynyt kellertäväksi. Pjotr Stepanovitš istuutui mitä tuttavallisimpaan tapaansa häikäilemättä vetäen jalat allensa ja anasti leposohvalta enemmän sijaa kuin kunnioitus isää kohtaan oikeastaan olisi sallinut. Stepan Trofimovitš siirtyi arvokkaasti ja ääneti hieman loitommalle hänestä.

Pöydällä oli avattu kirja, se oli romaani *Mitä on tehtävä?*^[8] Minun on valitettavasti tunnustettava eräs ystävämme heikkous. Hänen harhakuvitelmansa olivat lopulta johtaneet hänet siihen varmaan luuloon, että hänen oli kuin olikin lopulta ryöstäydyttävä yksinäisyydestänsä ja antauduttava lopputaisteluun. Pidän varmana, että hän oli tuon romaanin hankkinut itselleen *tutkiskellakseen* sitä vain siinä ainoassa tarkoituksessa, että joutuessaan kerran lopulliseen yhteenottoon noiden »kirkujiin» kanssa hän jo edeltäkäsikin olisi selvillä heidän otteistaan ja argumenteistaan luettuansa heidän »katekismuksensa», ja näin varustautuneena hän voisi juhlallisesti kukistaa heidät *hänen läsnäollessaan*. Voi, miten tuo kirja häntä vaivasi. Epätoivoissaan hän sen toisinaan heitti luotansa ja karattuaan seisoalleen harppaili huoneessaan kuin mielipuoli.

— Myönnän, että tekijän perusajatus on oikea — häntä puistatti kuin vilutaudissa, — mutta sehän se kauheata onkin! Tuohan on meidän ajatuksemme, tuo, juuri meidän; mehän, mehän sen ensiksi istutimme, vaalimme sitä ja valmistimme sille tietä. Ja mitä uutta he oikeastaan ovat kyenneet sanomaan meidän jälkeemme! Mutta, voi hyvä Jumala, miten kaikki se nyt on ilmaistu, käännelty ja väännelty! — hän huusi sormillaan kirjaa naputellen. — Sellaisiinko johtopäätöksiin me pyrimme? Voiko tästä enää kukaan päästä selville, mikä alkujaan oli meidän tarkoituksemme?

— Valistaudut? — pilkkaili Pjotr Stepanovitš ottaen kirjan pöydältä ja luettuaan sen otsakkeen. — On jo aikakin. Tuonpa sinulle parempaakin, jos haluat.

Stepan Trofimovitš jatkoi arvokasta vaitioloaan. Minä istuin aivan sohvan nurkalla.

Pjotr Stepanovitš teki tuota pikaa selkoa tulonsa tarkoituksesta. Stepan Trofimovitšin hämmästyksellä ei tietenkään ollut määrää. Hän kuunteli ehdotusta pelonsekaisen suuttumuksen ilmein.

— Ja tuo Julija Mihailovna saattaa kuvitella, että minä tulisin hänen taloonsa luennoimaan!

— Eivät ne oikeastaan ole ollenkaan sinun puutteessa. Tarkoituksena on vain mairitella sinua ja sitä tietä päästä lähemmäksi Varvara Petrovnaa. Mutta onhan itsestäänselvää, että sinä et tietenkään uskalla kieltäytyä. Ja taitaapa tehdä oma mielesikin, — hän hymähti; — teillä vanhoilla on helvetinmoinen itserakkaus. Mutta, kuulehan, sinun ei pitäisi sentään esittää mitään liian ikävää. Mikäs sinulla tuolla on esillä? Espanjan historiako, vai mitä? Annapa minulle se sitten kolmisen päivää ennen läpiluettavakseni, muuten sinä ehkä saat kaikki torkkumaan.

Tämä hätiköivä ja häikäilemättömän raakojen pistopuheiden lateleminen oli selvästi tahallista. Aivan kuin olisi tahdottu osoittaa, että Stepan Trofimovitšin kanssa ei sen hienompaa puhetapaa käyttäen käynyt keskusteleminenkaan. Stepan Trofimovitš pysyi lujana eikä ollut huomaavinansakaan loukkauksia. Mutta se, minkä hän nyt sai kuulla, vaikutti häneen yhä vain tärisyttävämmin.

— Ja hän, hänkö itse käski tuon kaiken ilmoittamaan minulle ja... *teidän* kauttanne? — hän kysäisi kalveten.

— Niin, katsos, oikeastaan hän aikoo vielä itsekin tehdä sinulle siitä selkoa ja lupasi ilmoittaa kohtaajan ja -paikan. Se on niitä teidän — sentimentaalisuutenne tähteitä. Kaksikymmentä vuotta sinä olet hänelle kiemaillut ja totuttanut hänet perin merkillisiin edesottamisiin. Mutta ole rauhassa, ei siitä enää ole paljoja jäljellä. Ei sitä hetkeä kulu, että hän ei mainitsisi, miten hänen »silmänsä nyt vasta ovat auenneet». Sanoin hänelle suoraan, että koko tuo teidän ystävyutenne — on ollut vain molemminpuolinen likaveden kaatopaikka. Hän puheli minulle paljonkin, veli veikkoseni, kertoi, millaista lakeijan osaa olet alentunut aina näyttelymään. Minä aivan punastuin puolestasi.

— Minäkö näyttelin lakeijan osaa? — Stepan Trofimovitš ei malttanut olla sanomatta.

— Vieläkin alhaisempaa, olet ollut armoleivänsyöjä, siis lakeija omasta tahdostasi. Ei viitsittäisi tehdä työtä, mutta rahakultaan kyllä silti silmät palaa. Kaiken tuon hän nyt käsittää. Kauheata oli kaikki se, mitä hän kertoi sinusta. Voi, veikkoseni, kuinka makeasti nauroin kirjeille, joita olet hänelle kirjoitellut, aivan tuntuu pahalta ja hävettää niitä muistelllessakin. Mutta te olette niin turmeltuneita, niin turmeltuneita! Armoleipä turmelee aina ihmisen — sinä olet elävä esimerkki siitä!

— Hän näytti sinulle minun kirjeeni?

— Jok'ikisen. Mutta ymmärräthän itsekin, että oli aivan mahdotonta lukea niitä kaikkia. Hyi, miten paljon paperia olet tuhrinut, luulenpa, että kirjeitä oli parisen tuhatta... Mutta tiedätkös mitä, ukkokulta, lienee sentään ollut hetki sellainenkin, jolloin hän oli vähällä suostua menemään kanssasi naimisiinkin. Silloin sinä vasta oikein hölmö olit. Arvostelen tietenkin asiaa vain sinun kannaltasi, mutta olisihan se sentään ollut parempaa kuin se, mitä nyt oli vähällä tapahtua, olithan vähällä tulla naitetuksi »peittäöksesi toisen synnit», olit kuin narri, joka reuhaa maksusta, jotta toisilla olisi hauskaa!

— Maksusta! Hän ei ole saattanut sanoa, että minä maksusta! — kiljaisi Stepan Trofimovitš tuskaisesti.

— Mitenkäs muuten? Mitäs sinä luulottelet? Minähän sain sinua puolustaa minkä jaksoin. Sehän onkin oikeastaan ainoa puolustuksesi. Ymmärsihän hän itsekin, että tarvitsit rahaa kuten kuka muu hyvänsä, ja että siltä kannalta olit ehkä oikeassakin. Todistin hänelle sen selvästi, onhan se aivan yhtä selvää, kuin että kaksi kertaa kaksi on neljä, että teillä oli ollut kummallakin yhtä paljon hyötyä toisistanne: hän oli kapitalisti ja sinä — hänen hemeämielinen narrinsa. Mutta, mitä tulee rahoihin, niin niitä hän ei sure vaikka lypsitkin häntä kuten ainakin kiliä. Häntä suututtaa vain se, että hän kahdenkymmenen vuoden ajan uskoi, että sinä nyljit häntä vain tiedottomassa jaloudessasi, olit ovelasti osannut ylläpitää valhetta niin kauan. Sitä, että hän itsekin valehteli puolestansa, sitä hän ei koskaan tule myöntämään, ja senpä vuoksi sinä saatkin tuntea syysi kahdenkertaisena. En ymmärrä, miten saatoit luulotella, että et kerran joutuisi vastaamaan tästä kaikesta. Onhan sinulla sentään jonkinlainen järki sinullakin. Ehdotin hänelle eilen, että hän toimittaisi sinut vanhainkotiin, — ole rauhassa, se olisi sellainen, että siellä olo ei mitenkään loukkaisi sinua. Luultavasti hän ottaakin tuosta neuvostani vaarin. Muistathan, mitä viime kirjeessäsi noin kolme viikkoa sitten kirjoitit minulle H:n kuvernementtiin?

— Ethän vain näyttänyt sitä hänelle? — Stepan Trofimovitš keikahti kauhistuen seisoalleen.

— Miksi en olisi sitä näyttänyt? Ensi töiksenihän sen tein. Senkin kirjeen näytin, jossa ilmoitit, että hän riistää sinua, kadehtii lahjakkuuttasi, ja sitten sen, jossa oli niistä »toisen synneistä». Mutta, kylläpä sinulla, veli hyvä, riittää itserakkautta, se täytyy tunnustaa! Nauroin aivan ääneen. Yleensä kirjeesi ovat perin ikäviä. Sinun tyyli on hirvittävä. Usein en lukenut minulle lähettämiäsi kirjeitä ollenkaan, eräskin niistä lienee jossakin avaamattomana vielä tänäkin päivänä. Saat sen huomenna takaisin.

Mutta viimeinen kirjeesi, viimeinen, se vasta oli kaiken huippu! Nauroin ääneen, aivan ääneen.

— Peto, julmuri! — kiljaisi Stepan Trofimovitš.

— Piru vieköön, sinun kanssasi on mahdotonta keskustella. Kuulepas, joko sinä taas aiot ruveta suuttumaan kuten torstaina.

Stepan Trofimovitš suoristautui uhkaavasti:

— Kuinka sinä uskallat käyttää tuollaista kieltä?

— Millaista kieltä? Eikö tämä ole yksinkertaista ja selvää?

— Mutta sano sinä minulle vihdoinkin, julmuri, oletko poikani vai etkö?

— Sen sinä tietänet itse parhaiten. Vaikka isäthän ovat tässä suhteessa usein hyvin sokeita...

— Vaiti, vaiti! — Stepan Trofimovitš aivan vapisi.

— Katsohan, miten sinä taas ärjyt ja kiukkuat, aivan kuten viime torstainakin. Keppiäsikin kohottelit, mutta minäpä löysin kuin löysinkin todistuskappaleen. Pelkästä uteliaisuudesta pengoin koko illan matkalaukkuani. Rauhoitu pois, on kyllä totta, että se ei anna mitään varmuutta. Se oli vain jonkinlainen kirjelippu tuolle puolalaispahaiselle. Mutta kun muistaa, millainen luonne hänellä oli...

— Sano vielä sana, niin saat korvapuustin.

— On niitä ihmisiä kaikenkarvaisia! — Pjotr Stepanovitš kääntyi ihmeissään minun puoleeni. — Katsokaahan, tämä kaikki sai alkunsa viime torstaina. Olen oikein hyvilläni, että nyt olette ainakin te läsnä voidaksenne sanoa mielipiteenne tästä. Asia on näet näin: hän moittii minua siitä, että puhun muka sillä tapaa äidistäni, mutta eikö hän itse juuri suunnannut ajatuksiani sille tolalle? Pietarissa, ollessani vielä lukiossa, hän herätteli minua parikin kertaa yössä, suuteli ja syleili minua kuin akka, ja saatatteko edes kuvitella, mitä hän öisin minulle näin kertoili? Noita samoja somia juttuja äidistäni! Häneltä minä ne ensiksi kuulin.

— Voi, minähän puhuin kuvaannollisesti! Voi et ole minua ymmärtänyt oikein. Sinä et ole ymmärtänyt mitään, et kerrassaan mitään.

— Mutta sinun puoleltasi se oli kuitenkin alhaisempaa, paljon alhaisempaa kuin se, mitä minä nyt teen, tunnusta pois. Sillä katsos, lopultakin minusta kaikki on yhdentekevää. Minä vain katson asiaa sinun kannaltasi. Mitä minuun tulee, niin ole huoletta, äitiäni en syytä. Olitpa hänellä sinä tai tuo puolalainen, niin minustahan se

on sama asia. Enhän minä ole synnä siihen, että siellä Berliinissä teille kävi niin hullusti. Ja voiko teiltä viisaampia tekoja odottaakaan. Mutta ettekö te ole tosiaankin naurettavia kaiken tämän jälkeen. Ja eikö sinusta ole jokseenkin samantekevää, olenko sinun tai ehkä jonkun toisen poika? Ajatelkaahan, — hän kääntyi taas puoleeni, — ei niin ruplan kolikkoa hän ole minun takiani tuhlannut koko elämänsä aikana, kuuteentoista ikävuoteeni saakka ei minua kertaakaan edes tavannut. Sitten hän täällä ryösti minut puti puhtaaksi ja nyt kiljuu, että hänen sydämensä on muka minun takiani tihkunut verta, ja teeskentelee muutenkin minulle kuin — näyttelijä! Mutta enhän minä, hyväinen aika, sentään ole mikään — Varvara Petrovna!

Hän nousi ja otti hattunsa.

— Tänä hetkenä kiroan sinut! — Stepan Trofimovitš kohotti kalpeana kätensä häntä kohti.

— Kaikkeen sitä ihminen tyhmyydessään joutuukin! — Pjotr Stepanovitš näytti olevan ihmeissään. — No, hyvästi nyt, ukkopaha, en tule enää koskaan luoksesi. Lähetä esitelmäsi ajoissa, älä vain unohda, ja jos suinkin voit, niin jätä kaikki typeryydet: vain tosiasioita, tosiasioita ja tosiasioita, ja mikä tärkeintä: mahdollisimman lyhyesti. Hyvästi.

III.

Siihen, että Pjotr Stepanovitš kohteli näin isäänsä, oli muuten vaikuttamassa syitä jos toisiakin. Minusta tuntui, että hänen aikomuksensa oli saada ukko epätoivoissaan tekemään jokin ilmeinen määrätynlainen skandaali. Tämä kaikki oli tarpeellista eräiden muiden tarkoitusprien vuoksi, joista vielä tuonnempana tulee puhe. Tämäntapaisia laskelmia ja suunnitelmia hänelle oli kasaantunut näihin aikoihin koko joukko, ja tietysti kaikki oli hyvin fantastista. Hänellä oli näköpiirissänsä, paitsi Stepan Trofimovitšia, vielä toinenkin marttyyri. Näitä marttyyreja hänellä muuten oli kokonainen liuta, ja se heistä, johon hän oli pannut suurimman toivonsa, ei ollutkaan kukaan muu kuin itse herra von Lembke.

Andrei Antonovitš von Lembke kuului siihen (luonnon-)suosikkiheimoon, johon kuuluvia kalenteritietojen mukaan lasketaan Venäjällä olevan useita satoja tuhansia ja jonka jäsenet massallaan muodostavat — mahdollisesti aivan tietämättänsä — ankarasti kiinteän yhtymän. Tämä yhtymä ei tietenkään ole syntynyt harkiten ja tietoisesti, vaan sanoitta ja välipuheitta se on itseksensä vähitellen muodostunut, ja sillä on siveellinen olemassaolon oikeutus, jota tukee tämän heimon kukin yksilö kohdastansa kaikkialla ja kaikissa olosuhteissa. Andrei Antonovitšilla oli ollut kunnia opiskella eräässä korkeimmassa Venäjän oppilaitoksessa, johon kerääntyy rikkaiden

tai suurien suhteidensa vuoksi ansioituneiden perheiden nuorisoa. Tämän oppilaitoksen kasvatit saavat, melkein heti oppikurssinsa suoritettuansa, hyvin huomattavia ja aivan määrätynlaisia valtionvirkoja. Andrei Antonovitšilla oli setä, joka oli insinööri-everstiluutnantti, ja toinen — leipuri, mutta sittenkin hän oli päässyt pujahtamaan ylimpään oppilaitokseen, ja siellä hän tapasi useita muitakin samanlaisia heimoveljiään. Hän oli hauska toveri. Opinnoissaan hän oli hieman kovapäinen, mutta siitä huolimatta kaikki pitivät hänestä. Ja kun ylimmillä luokilla useimmat hänen tovereistaan, etupäässä venäläiset, oppivat keskustelemaan hyvin ylevistä ajan kysymyksistä, vieläpä niin mahtipontisesti, että näytti siltä, kuin he olisivat odottaneet päästötutkintoa vain voidakseen sen jälkeen heti panna kaikki asiat järjestykseen, — silloin Andrei Antonovitšia huvittivat vielä kaikkein viattomimmat koulupojankepposet. Hän nauratti kaikkia, mutta hänen kepposissaan oli enemmän kyynillisyyttä kuin kekseliäisyyttä, ja tämä juuri näytti olevan hänen tarkoituksensakin. Hänellä oli tapana esimerkiksi äkkiä niistä nenää jollakin ihmeellisellä tavalla juuri silloin, kun opettaja oli tekemäisillään hänelle kysymyksensä, mikä sai sekä toverit että opettajan hyvälle tuulelle. Tai sitten hän asettui yhteisessä makuuhuoneessa kättentaputusten kaikuessa johonkin sopimattomaan kuvaelma-asentoon. Hän osasi vielä soittaa nenänsä varrella (vieläpä sangen taitavasti) alkusoiton Fra Diavolosta. Ulkoasunsa suhteen hän oli myös tahallisesti huolimaton, aivan kuin olisi tahtonut sillä erikoisesti keikailla. Viimeisenä vuotena hän alkoi kirjoitella runoja venäjän kielellä. Oman heimokielensä kielioppia taas hän ei, kuten eivät monet muutkaan hänen Venäjällä asuvista heimoveljistään, osannut kunnollisesti. Tämä taipumus runoiluun vei hänet erään hänen juron ja seuraakarttavan toverinsa pariin, joka oli jonkun köyhän kenraalin poika, aito venäläinen ja jota oppilaitoksessa pidettiin tulevana, suurena kirjailijana. Tämä otti hänet suojelukseensa. Mutta tuskin oli kulunut kolme vuotta heidän pääsemisestään pois oppilaitoksesta, kun tämä juro toveri, joka oli vaihtanut virkauransa venäläiseen kirjallisuuteen ja joutunut servuoksi herrastelemaan rikkinäisissä saappaissa ja hampaat kylmästä kalisten, kesätakkisillaan kerran syysmyöhällä tapasi sattumalta Anitškinin sillalla entisen suosikkinsa »Lembkan», kuten häntä oppilaitoksessa nimitettiin, ja mitä arvelette silloin tapahtuneen? Tämä ei edes tuntenut entistä toveriansa ensi hetkenä ja pysähtyi aivan ihmeissään. Nuori mies oli moitteettomissa pukimissa, punertava poskiparta oli ihmeen hyvin hoidettu, nenällä oli kakkulat, jalassa lakeerinahkaiset saappaat, hansikkaat uuden uutukaiset, hartioilla keikarimainen päällystakki ja kainalossa salkku. Lembke oli toveriaan kohtaan huomaavainen, sanoi osoitteensa ja pyysi tätä pistäytymään luokseen joskus illalla. Kävi selville, että hän ei ollutkaan enää Lembke, vaan von Lembke. Toveri noudatti kutsua luultavasti vain ilkeämielisessä tarkoituksessa. Portailla, jotka eivät

suinkaan olleet komeat eivätkä juhlalliset, mutta kuitenkin punaisen veran peitossa, hänet otti vastaan ovenvartija ja kysyi hänen nimeänsä. Ovikello kilahti ylhäällä heleästi. Mutta odotetun rikkauden asemesta tulija tapasikin »Lembkansa» pienestä, syrjäisestä huonepahaisesta, joka oli pimeä ja ränstynyt, kahtia jaettu tummanvihreillä uutimilla, huonekalut, vaikka tosin täytetyt, olivat kuluneet, ja korkeissa ja kapeissa ikkunoissa oli tummanvihreät verhot. Von Lembke asui hyvin kaukaisen sukulaisensa, kenraalin, luona, joka tuki häntä hänen uudessa virassaan. Hän otti vastaan vieraan ystävällisesti, oli totinen ja siron kohtelias. Puhuttiin kirjallisuudestakin, mutta hyvin kohtuullisesti. Valkeakaulaliinainen lakeija toi miedonpuoleista teetä ja pieniä, pyöreitä, kuivia leivoksia. Ilkeyksissään toveri pyysi saada pullon seltterivettä. Sen hän sai, vaikka se viipyikin hieman, ja Lembke oli aivan kuin hämillään siitä, että hänen oli vaivattava lakeijaa ylimääräisesti. Tosin hän kyllä yritti tarjota vieraalle illallistakin, mutta näytti olevan hyvin tyytyväinen, kun tämä kieltäytyi siitä ja lähti pois. Sanalla sanoen, Lembke oli jo virkauransa alkupäässä, mutta toistaiseksi hän vielä eleli heimolaisensa, korkea-arvoisen kenraalin, armoilla.

Niihin aikoihin hän lienee ollut rakastunut kenraalin järjestyksessä viidenteen tyttäreeseen ja nähtävästi sai myös vastarakkautta. Mutta kun aika oli täytetty, Amalia naitettiin kaikesta huolimatta muutamalle vanhalle saksalaiselle tehtailijalle, joka oli vanhan kenraalin vanha ystävä. Andrei Antonovitš ei surrut pahasti, vaan pani murheissaan kokoon — nukketeatterin. Esirippu nousi, näyttelijät astuivat esille ja tekivät kädenliikkeitä. Aitioissa istui yleisö, ja kun pyöritti konetta, soittajat sahasivat orkesterissa jousilla viulujaan, kapellimestari heilutti puikkoaan, kavaljeerit ja upseerit taputtivat käsiänsä permannolla. Kaikki tämä oli tehty paperista, von Lembke oli kaiken tämän itse keksinyt ja suunnitellut. Puoli vuotta hän oli uhrannut sen valmistamiseen. Kenraali järjesti varta vasten pienet iltakutsut, teatteri tuotiin näytteille, kaikki viisi kenraalin tytärtä, vastavihitty Amalia tehtailijoinensa muiden mukana, sekä monet muut rouvat ja neidet saksalaisine kavaljeereineen tarkastelivat ja kehuivat teatteria. Sitten tanssittiin. Lembke oli hyvin tyytyväinen ja lohduttautui pian.

Vuodet kuluivat, ja hän kohosi asemassaan. Hän palveli vain huomatuissa viroissapa hänen päällysmiehensä olivat aina hänen omaheimolaisiansa, ja niin hän sai vihdoin suhteellisesti nuorena varsin huomattavan virka-arvonkin. Kauan sitten hän oli jo ollut naimapuuhissa ja siinä mielessä tarkkaillut ympäristöään. Salaa päällystöltään hän oli lähettänyt myös pienen kertomuksen erään aikakauslehden toimitukseen, mutta sitä ei oltu julkaistu. Sen sijaan hän silloin pani kuin panikin taas kokoon paperista tällä kertaa rautatiejunan, ja se onnistui taas ihmeteltävän hyvin. Matkustajia tuli asemilta juniin matkalaukkuineen ja myttyineen, lapsineen ja koirineen, junailijat ja

jarrumiehet käyskentelivät edestakaisin, asemakello helähteli, annettiin lähtömerkki, ja juna lähti liikkeelle. Tätä perin konstikasta kapinetta hän laitteli kokonaisen vuoden ajan. Mutta olihan sentään kaikesta tästä huolimatta mentävä naimisiinkin. Hänen tuttavapiirinsä oli laaja, saksalaisia etupäässä, mutta venäläisissäkin piireissä hän liikkui, tietenkin vain esimiestensä perheissä. Lopulta, kun hänen harteilleen oli tulla jysähtänyt jo kolmekymmentäkahdeksas vuosi, hän sai lisäksi vielä perinnönkin. Hänen setänsä, leipuri, kuoli ja määräsi testamentissaan hänelle kolmetoistatuhatta ruplaa. Nyt oli vain saatava sopiva virka. Herra von Lembke, huolimatta menestyksestään virkauralla, oli kuitenkin pohjaltaan perin vaatimaton mies. Hän olisi ollut varsin tyytyväinen, jos olisi saanut jonkin pienen, mutta silti itsenäisen valtionviran, esimerkiksi sellaisen, missä hänen määrättävissään olisi ollut jonkin valtionlaitoksen puunkulutus, tai jotakin muuta yhtä mieluista, ja sellaiseen hän olisi hautaantunut ehkäpä koko iäkseen. Mutta silloinpa sattuihin hänen tielleen odotettujen Amalioiden ja Ernestinojen asemesta — Julija Mihailovna. Hänen asemansa kohosi heti yhtä askelta korkeammalle. Vaatimaton ja täsmällinen von Lembke tunsi, että hänenkin sopi kerran olla hieman itserakas.

Julija Mihailovna omisti vanhojen laskujen mukaan kaksisataa sielua, ja sitäpaitsi hänellä oli huomattavia suojelijoita. Ja olihan von Lembke kaiken lisäksi kaunis mies, kun taas Julija Mihailovnalla alkoi jo olla ikää päälle neljäkymmenen. On pantava merkille, että Lembke rakastui vähitellen oikein tosissaan Julija Mihailovnaan ja yhä enemmän sitä mukaa kuin tunsi todella tulevansa sulhaseksi. Hääaamuna hän lähetti morsiamelleen runojakin. Julija Mihailovnaa tämä kaikki suuresti miellytti, miellyttivät runotkin: neljäkymmentä vuotta! Sellainen ikä ei ole enää leikin asia. Pian Lembke sai uuden virka-arvon ja asemaansa; sopivan kunniamerkin sekä määräyksen lähteä kuvernementtiimme.

Kesken meilletulopuuhiensa Julija Mihailovnalla oli ollut paljon vaivaa puolisonsa muokkaamisessa. Hän tiesi tosin, että hänen puolisoitansa ei suinkaan puuttunut lahjoja. Hän osasi, jos niin tarvittiin, esiintyä, osasi kuunnella muiden puhetta arvokkaasti ja syvämietteisesti, osasi tarvittaessa pitää suunsa kiinni, kykeni ottamaan eri asenteita, saattoipa tarvittaessa pitää puheenkin, jossa oli ainakin jonkinlaisia ajatuksen rippeitäpä tynkiä, sekä osasi vielä lisäksi saada sanoihinsa sitä liberalismiin hohdetta, joka on nykyjään käynyt niin perin välttämättömäksi. Mutta Julija Mihailovna oli kuitenkin kaikesta huolimatta levoton. Hänen mielestään hänen puolisonsa ei ollut sittenkään tarpeeksi vastaanottavainen. Iankaikkisen pitkän ja vaivalloisen tavoittelun tulokseksi saavutettuansa vihdoinkin aseman tämä näytti nyt kaipaavan lepoa. Julija Mihailovna olisi tahtonut välttämättä valaa häneen omaa kunnianhimoansa, mutta tämäpä olikin ruvennut tällä kertaa liimailemaan pahvista

luterilaista kirkkoa. Pastori saarnasi, seurakunta kuunteli hartaana kädet ristissä, muudan rouva pyyhkieli kyyneliä, muudan ukko niisti nenäänsä. Loppujen lopuksi urut alkoivat soida. Nämä urut oli suurin kustannuksin tilattu suoraan Sveitsistä. Julija Mihailovna oli säikähtyneenä sulkenut tekeleen laatikkoonsa, heti kun oli saanut siitä vihiä. Korvaukseksi hän oli sallinut miehensä kirjoittaa romaaneja, mutta niitäkin salaa. Siitä lähtien hän oli alkanut luottaa vain omaan itseensä. Surullisinta oli, että tässä kaikessa oli liian runsaasti kevytmielisyyttä ja liian vähän todellisuuden tuntoa. Kohtalo oli liian kauan antanut Julija Mihailovnan olla naimattomana. Aatoksia, toisia toisen jälkeen välähteli hänen kunnianhimoisessa ja hermostuneen kiihtyneessä mielessään. Hän hautoi suunnitelmia, hän tahtoi kerta kaikkiaan hallita koko kuvernementtia, jonka keskipisteenä ja suunnanmääräjänä hän itse oli oleva. Von Lembke oli ensiksi hieman säikähtynyt, mutta pian hän oli virkamiesvainullaan tajunnut, että kuvernementin hallitsemisessa ei ollut mitään pelottavaa. Ensimmäiset pari, kolme kuukautta olivat kuluneet hyvin mukiinmenevästi. Mutta sitten oli ilmestynyt Pjotr Stepanovitš, ja nyt alkoi tapahtua jotakin tavatonta.

Asia oli näet niin, että nuori Verhovenski oli heti ensi askelellaan käyttäytynyt Andrei Antonovitšia kohtaan suorastaan epäkunnioittavasti ja otti hänen suhteensa itselleen kaikenmoisia erikoisoikeuksia, eikä Julija Mihailovna, vaikka olikin ylen arka puolisonsa arvosta, ollut tätä huomaavinaanakaan. Hän ei ainakaan pitänyt sitä tarpeeksi suurimerkityksisenä. Nuoresta miehestä tuli hänen suosikkinsa, joka söi, joi, milteipä nukkuikin hänen kodissaan. Von Lembke alkoi puolustautua, nimitti häntä toisten kuullen »nuoreksi mieheksi», taputteli suojelevasti häntä olalle, mutta tarkoitustaan saavuttamatta. Pjotr Stepanovitš näytti nauravan hänelle vasten silmiä, vieläpä silloinkin, kun oli keskusteluvinaan hänen kanssaan aivan tosissaan, ja oli toisien kuullen häntä kohtaan odottamattoman julkea. Kerran palatessaan kotiinsa von Lembke tapasi nuorukaisen nukkumasta työhuoneensa sohvalla, jonne tämä oli asettunut aivan ilman lupaa, ja selitykseksi hän mainitsi vain ottaneensa »pienet unet», kun ei tavannut herrasväkeä kotona. Von Lembke oli loukkaantunut ja kanteli tästä vaimolleen, joka pilkkasi häntä vain ärtyneisyydestä ja huomautti pisteliäästi, että lienee ollut vain hänen oma vikansa, että hän ei osannut antaa ymmärtää, miten häntä oli kohdeltava. Sitäpaitsi »tuo poikanen» ei ollut hänelle koskaan liian tuttavallinen, ja hänen mielestään nuori mies oli »naiivin tuore, vaikka tosin seurapiirin puitteiden ulkopuolella». Von Lembke suutahti. Sillä kerralla Julija Mihailovnan oli ollut välitettävä sovinto. Pjotr Stepanovitš ei oikeastaan pyytänyt anteeksi, vaan yritti päästä koko jutusta raa'alla pilapuheella, jota olisi jonakin toisena kertana pidetty uutena loukkauksena, mutta jota tässä tapauksessa pidettiin vain katumuksen merkinä. Pahinta oli, että Andrei Antonovitš oli oikeastaan itse syypää tähän

tämmöiseen, — olihan hän heti alussa uskonut Pjotr Stepanovitšille romaaninsa. Luullen, että tällä helposti innostuvalla nuorukaisella olisi mieli avoinna runoudelle, ja koska hän jo kauan oli salaisesti toivonut kerrankin saavansa kuuntelijan, hän oli jo heti ensi tutustumisen jälkeen, kerran iltahämyssä, lukenut tälle kaksi lukua. Tämä oli kuunnellut ikävystymistään vähääkään peittelemättä, oli haukotellut epähienosti, ei kehumut kertaakaan ja poistuessaan oli pyytänyt käsikirjoituksen mukaansa muodostaaksensa siitä muka kotona, kun sattui tulemaan aikaa, mielipiteensä, ja Andrei Antonovitš oli siihen suostunut. Käsikirjoitusta hän ei ollut palauttanut vieläkään, vaikka kävikin talossa miltei joka päivä, ja kun häneltä sitä kysyttiin, hän vastasi vain naurahtamalla. Loppujen lopuksi hän ilmoitti kadottaneensa sen kadulle jo samana iltana, jona oli sen saanutkin. Saatuaan tästä tiedon Julija Mihailovna suuttui puolisoonsa aivan silmittömästi.

— Etköhän sinä vain ole puhunut hänelle jo kirkostasikin? — Hän oli aivan hätääntynyt.

Von Lembke oli alkanut peloittavassa määrin osoittaa taipumusta mietiskelyyn, mikä lääkärin lausuntojen mukaan oli hänelle perin vaarallista ja ankarasti kiellettyä. Kuvernementistakin oli puuhaa enemmän kuin olisi saattanut luullakaan, — mutta tästä tulee puhe vielä myöhemminkin, — ja sitäpaitsi oli muutakin, mistä kärsi jo sydänkin eikä pelkästään vain hänen päällikönitserakkautensa. Andrei Antonovitš ei naidessaan ollut vähääkään ottanut lukuun perheriitojen ja aviollisten yhteentörmäysten mahdollisuutta. Hän oli uskonut kotirauhan mahdolliseksi Minnoista ja Ernestinoista huokaillessaan. Hän tunsu, että ei mitenkään voinut kestää perhemyrskyjä. Julija Mihailovna selvitti hänelle loppujen lopuksi tilanteen aivan perinpohjin.

— Suuttua sinun ei sovi mitenkään, — hän sanoi, — ensinnäkään ei senkään vuoksi, että olet kolme kertaa häntä järkevempi ja paljon korkeammalla yhteiskunnallisella porrasaskelella kuin hän. Tuossa poikasessa on vielä jäljellä vapaa-ajattelijan oikkuja, vaikka minun mielestäni ne ovat oikeastaan vain vallattomuutta, mutta eihän mitään saa aikaan yht'äkkiä, vaan vähitellen. Nuorisoamme on pidettävä arvossa. Minä yritän vaikuttaa lempeydellä ja siten pidätän heitä kuiluun syöksymästä.

— Mutta piru tietää, mitä hän joskus rohkenee päästellä suustaan, — von Lembke yritti vastustaa. — Enhän mitenkään saata osoittaa suvaitsevaisuutta, kun hän ihmisten läsnäollessa vakuuttelee minulle, että hallitus tahallaan juottaa kansaa viinalla tehdäkseen sen kykenemättömäksi ryhtymään kapinaan. Ajattelehan nyt, mihin valoon joudun, kun minun on kuunneltava tällaista puhetta kaikkien läsnäollessa.

Näin puhuessaan von Lembke muisteli äskeistä keskustelua, joka hänellä oli ollut Pjotr Stepanovitšin kanssa. Viattomuudessaan, tarkoittaen tehdä hänet vain aseettomaksi osoittamalla vapaamielisyyttään hän oli näyttänyt omaa salaista julistuskokoelmaansa, johon oli kerätty kaikki mahdolliset sekä koti- että ulkomaalaiset lentolehtiset ja joita hän oli uskollisesti koonnut aina v:sta 1859 alkaen, ei kuten kylmä asianharrastaja, vaan todella saadakseen niistä jotakin selvää. Pjotr Stepanovitš hyvin ymmärtäen hänen tarkoituksensa suvaitsi sanoa, että »tuollaisen julistuksen yksi ainoa rivi sisältää enemmän järkeä kuin jokin kokonainen virasto, teidänkin virastonne huomioonotettuna».

Tämä suututti Lembkeä.

— Mutta meillä tämä on vielä liian aikaista, liian aikaista, — hän sanoi äänessä pyytelevä sävy osoittaen julistuksia.

— Eikö mitä; te näytte olevan peloissanne: se ei siis ole aikaista.

— Mutta, katsokaapa, tässähän esimerkiksi kehoitetaan repimään maahan kirkot.

— No, miksi se ei sitten olisi paikallaan? Tehän olette järkevä ihminen, ette usko itse, mutta tiedätte liiankin hyvin, että tarvitsette uskontoa vain pitääksenne kurissa kansaa. On rehellisempää tunnustaa totuus kuin seurata valhetta.

— Olen samaa mieltä, aivan samaa mieltä kuin tekin, mutta meillä, täällä se olisi vielä liian aikaista, liian aikaista... — vastusti von Lembke nyrpeissään.

— Onko tuokin hallituksen virkamiehelle soveliasta puhetta! Te olisitte kyllä itsekkin valmis särkemään kirkkoja ja lähtemään pistin ojossa Pietaria kohti. Teille se siis on vain ajan kysymys — siinä koko ero.

Näin typerästi ansaan joutunut Lembke oli hyvin loukkaantunut.

— Ei se ole sillä tavoin, ei ensinkään — hän innostui yhä enemmän itserakkautensa kiihoittamana. — Te, kuten ainakin nuori mies, joka ei tunne päämääriämme, olette perehtynyt. Nähkääs, Pjotr Stepanovitš, te nimitätte meitä hallituksen virkamiehiksi? Aivan niin. Itsenäisiksi virkamiehiksi? Aivan niin. Mutta katsokaahan, miten me toimimme. Vastuu on meidän, mutta itse asiassahan mekin työskentelemme vain yhteisen asian hyväksi, aivan kuten tekin. Me vain pidämme koossa sitä, mitä te yritätte saada horjahtelemaan ja mikä ilman meitä hajoaisi kaikkiin ilmansuuntiin. Emme me ole teidän vihamiehiänne, emme ollenkaan, me sanomme vain teille: menkää eteenpäin, tehkää tietä edistykselle, horjuttakaakin, jos tarvitaan, sellaista, mikä kerran on vanhaa ja korjattavaa; mutta me hillitsemme teitä tarpeen vaatiessa, pidämme teitä sopivissa rajoissa ja siten suojelemme teitä teiltä itsellänne, sillä ilman

meitä te saattaisitte vain Venäjän käymistilaan, riistäisitte siltä sovinnaisen ulkomuodon, ja meidän tehtävämme on juuri huolehtia sen ulkomuodosta. Me olemme siis kuin olemmekin toinen toisillemme välttämättömiä. Englannissakin ovat whigit ja toryt toisilleen välttämättömiä. Mitäs me olisimme muuta kuin — toryja ja te taas olette whigejä, niin minä tämän asian ymmärrän.

Andrei Antonovitš puhui jo päätöksen sävy äänessään. Jo Pietarissa hän oli mielellään puhunut silloin tällöin järkevästi ja vapaamielisesti, ja sitä enemmän täällä, kun tiesi, ettei ollut syytä pelätä kenenkään häntä vakoilevan. Pjotr Stepanovitš kuunteli ääneti ja oli muutenkin poikkeuksellisen vakava. Se oli omiaan kannustamaan puhujaa vieläkin enemmän.

— Tehän tiedätte, että olen »kuvernementin isäntä», — hän jatkoi kävellen edestakaisin työhuoneessaan, — tiedätte, että koska minulla on tuhat velvollisuutta, en voi niistä ainoatakaan täyttää, ja toiselta puolen voin varmasti väittää, että minulla ei täällä oikeastaan olekaan yhtään mitään tehtävää. Koko salaisuus on siinä, millä silmällä hallitus kulloinkin katselee asioita. Julistakoon hallitus vaikkapa tasavallan, joko sitten todella politiikan vaatimuksista tai yksinomaan intohimojen tyynnyttämiseksi, ja toiselta puolen taas laajentakoon samalla kuvernöörin valtaa, niin me kuvernöörit nielaisemme kyllä tasavallankin, eikä ainoastaan tasavaltaa, vaan melkeinpä mitä tahansa, omasta puolestani minä ainakin tunnen olevani valmis... Sanalla sanoen, julistakoon hallitus minulle sähköiteitse vaikkapa *activité dévorante'in*, kyllä minä aloitan *activité dévorante'illa*. Olen puhunut täällä aivan suoraan: »Arvoisat herrat», näin olen sanonut, »kaikkien kuvernementin laitosten toiminnan saattamiseksi tasapainoon ja kukoistukseen on välttämätöntä vain tämä seikka: kuvernöörin vallan laajentaminen.» On, nähkääs, tarpeellista, että kaikki nuo laitokset — joko maalaishallinto- tai oikeuslaitokset — elävät silloin niin sanoakseni kaksoiselämää: on näet tarpeellista, että ne ovat olemassa, — myönnän sen, — se on tosiaankin välttämätöntä, mutta toiselta puolen taas on tärkeätä, että niitä ei ole olemassa, aina sen mukaan, miten hallitus kulloinkin suvaitsee asioita katsella. Jos nämä laitokset hallituksen oikusta havaitaan välttämättömiksi, niiden on oltava siinä silmänräpäyksessä käsillä. Kun taas se tuuli on ohi, niiden on hävittävä kuin tina tuhkaan. Sen konstin minä kyllä osaan. Näin minä ymmärrän *activité dévorante'in*, mutta kuvernöörin valtaa laajentamatta sitä ei voida toteuttaa. Lienemme täällä kahden. Tiedättekö mitä, ilmoitin jo Pietariin, että olisi välttämätöntä asettaa kuvernöörin talon eteen vartiosotilas. Odotan parhaillaan vastausta.

— Teidän olisi saatava kaksi.

— Kaksi? — von Lembke seisautui hänen eteensä.

— Ehkäpä yksi sotilas ei riittäisi herättämään tarpeeksi kunnioitusta teitä kohtaan. Pitäisi välttämättä saada kaksi.

Andrei Antonovitšin kasvat vääristyivät.

— Te... te... uskallatte liikoja, Pjotr Stepanovitš. Käytätte väärin lempeyttäni ja suvaitsette puhua pisteliäästi. Näyttelette jonkinlaista *bourru bienfaisant'ia*.

— Olkoon sen asian laita miten tahansa, — Pjotr Stepanovitš yritti sopertaa, — mutta joka tapauksessa te valmistatte meille tietä ja tehostatte menestystämme.

— Keitä ovat nuo, — me ja mistä menestyksestä oikeastaan on kysymys? — kysäisi von Lembke ihmeissään, mutta jäi vastausta vaille.

Tämän keskustelun sisällykseen tutustuttuaan Julija Mihailovna kävi hyvin tyytymättömäksi.

— Enhän voi mitenkään, — von Lembke yritti puolustautua, — päällikkömäisen halveksuvasti kohdella sinun suosikkiasi, ja etenkin kahdenkeskisessä keskustelussa... Voinhan minäkin... hyvästä sydämeistäni... erehtyä puhumaan joskus liikoja.

— Se sinun sydämesi lienee liiankin hyvä. En tietänytkään, että sinulla on julistuskokoelma, ole hyvä, näytä se minulle.

164

165

— Kyllä... mutta, mutta... hän pyysi ne katseltavakseen... päiväksi vain.

— Ja te tietysti annoitte taas! — Julija Mihailovna oli kovin suuttunut. — Kuinka tahditon te olette!

— Lähetän heti hakemaan takaisin.

— Ei hän anna niitä.

— Minä vaadin ne takaisin. — Von Lembken veri kiehahti ja hän hypähti paikoiltaan. — Kuka hän oikeastaan on ja miksi hänen suhteensa olisi oltava varuillaan, ja kuka olen minä, jollen uskalla mitään tehdä.

— Istuutukaa ja rauhoittukaa, — Julija Mihailovna koetti tynnyttää häntä. — Vastaan ensimmäiseen kysymykseenne: hänellä on erinomaiset suositukset, hän on lahjakas ja puhuu joskus hyvin viisaita asioita. Karmazinov vakuutti hänellä olevan suhteita kaikkialla ja että hänen vaikutuksensa pääkaupungin nuorisoon on suunnaton. Ja jos

minä hänen välityksellään saan kaikki heidät kootuksi ympärilleni, niin varmasti pelastan heidät perikadosta osoittamalla heidän oikeudenkaipuulleen uuden tien. Hän on sydämestään kiintynyt minuun ja tottelee minua joka suhteessa.

— Mutta sillä aikaa kuin heitä kehitellään, he ennättävät jo, piru sen tietää, tehdä mitä tahansa. Myönnän, että sekin ajatus on... —von Lembke yritti puolustautua sekavasti, — mutta... niin, kuulin jo, että -skin kuvernementtiin on jo levitetty jonkinlaisia julistuksia.

— Mutta siitähän huhuiltiin jo kesällä, — julistuksia, vääriä seteleitä ja jos jotakin, mutta ei ainoatakaan ole sittenkään löydetty. Kuka niin on sanonut?

— Kuulin von Blümiltä.

— Voi, säästäkää minua Blümiltänne, älkää mainitko minulle hänestä enää koskaan sanaakaan. Kuulitteko?

Nyt oli Julija Mihailovnan veren vuoro kiehahtaa. Hetkeen hän ei kyennyt vihaltaan edes puhumaan. Von Blüm oli kuvernementin kansliavirkamies, jota hän erikoisesti vihasi. Mutta siitä myöhemmin.

— Verhovenskin suhteen sinun on viisainta rauhoittua, — hän päätti keskustelun. — Jos hän olisi joihinkin vallattomuuksiin syyllinen, hän ei puhuisi sillä tapaa. Hän puhuu kaikille samoin kuin sinullekin. Ne, jotka puhuvat paljon, eivät ole koskaan vaarallisia. Ja sanonpa sen sinulle, jos jotakin tapahtuisi, niin minähän ensimmäiseksi saan siitä häneltä tiedon. Hän on suorastaan fanaattisen, aivan fanaattisen avomielinen minulle.

Huomautan seuraaviin tapahtumiin viitaten, että jos Julija Mihailovna ei olisi ollut noin oman voimansa ja kunnianhimonsa sokaisema, niin ehkä ei olisi tapahtunutkaan mitään siitä, mitä nyt tapahtui ja mitä nuo alhaiset sielut saivat aikaan meillä. Monessa suhteessa hän on yksin kaikesta vastuussa!

VIIDES LUKU.

Juhlaa odotellessa.

I.

Juhla, jonka Julija Mihailovna oli keksinyt järjestettäväksi kuvernementtimme kotiopettajattarien hyväksi, oli jo useampaan kertaan siirretty toistaiseksi. Pjotr Stepanovitš hääri alinomaa hänen ympärillään, samoin »juoksupoikana» pikkuvirkamies Ljamšin, joka muinoin oli käynyt Stepan Trofimovitšin illanvietoissa, ja joka pianonsoittotaitonsa vuoksi oli saanut odottamattoman armon käydä

kuvernöörin talossa; osaksi hyöri mukana myös Liputin, josta Julija Mihailovna toivoi toimittajaa kuvernementin riippumattomalle sanomalehdelle, jonka perustamista hän suunnitteli, sekä vielä eräitä rouvia ja neitejä ja lopuksi itse Karmazinov, joka vaikka ei oikeastaan hyörinytkään kuten muut, niin kuitenkin toi sangen äänekkäästi ja tyytyväisenä tuon tuostakin esiin, kuinka hauskaa on hämmästyttää yleisö »kirjallisella kadrillilla». Juhlan osanottajia ja juhlan avustajia oli hyvin paljon, koko kaupunkimme valiojoukko, mutta huomioon otettiin vähäpätöisimmätkin, jos vain heidän kukkaronsa paulat helposti laukeilivat. Julija Mihailovna oli huomauttanut, että erisäätyisten on tarpeellista päästä joskus toistensa kanssa kosketuksiin, »sillä mikäpä muukaan voisi paremmin heitä valistaa?» Asetettiin epävirallinen kotitoimikunta, jossa päätettiin tehdä juhlasta täysin demokraattinen. Ylenpalttisen suuri osanottajien luku houkutteli myös suuriin yrityksiin: oli tarkoituksena saada aikaan jotakin ihmeellistä, — sen vuoksi juhla siirtyikin siirtymistään. Ei voitu ratkaista, missä vietettäisiin iltajuhla: aatelismarsalkanrouvanko suuren suuressa kodissa, jonka tämä oli valmis siksi päiväksi luovuttamaan tähän tarkoitukseen, vaiko Varvara Petrovnan luona Skvorenšnikissa. Skvorenšnikiin oli tosin hieman pitkä matka, mutta monet toimikunnan jäsenistä yrittivät tähdentää sitä seikkaa, että siellä olisi ollut »vapaampaa». Varvara Petrovna itse halusi mitä hartaimmin, että juhla vietettäisiin hänen kodissaan. On vaikeata sanoa, miksi tämä ylpeä nainen oikeastaan niin haeskeli Julija Mihailovnan suosiota. Häntä varmaankin mairitteli se seikka, että Julija Mihailovna puolestaan oli nöyrän alentuvainen Nikolai Vsevolodovitšia kohtaan ja oli hänelle enemmän kuin kenellekään muulle ylitsevuotavan ystävällinen. Toistan vielä kerran: Pjotr Stepanovitš koetti koko ajan, alituisesti kuiskaillen, saada kuvernöörin talossa yhä syvemmälle juurtumaan, minkä ajatuksen hän sinne jo aikaisemmin oli saanut istutetuksi, että Nikolai Vsevolodovitšillä oli mitä salaperäisimpiä suhteita kaikkein salatuimmassa maailmassa ja että hänellä täälläkin oli varmasti jokin erikoistehtävä suoritettavanaan.

Ihmisten mieli oli silloin merkillisessä vireessä. Erikoisesti naisten piirissä voi huomata jonkinlaista kevytmielisyyttä, eikä voi väittää, että se olisi syntynyt aivan vähitellenkään. Aivan kuin tuulen pyörre olisi siepannut jostakin kimpun mitä ujostelemattomimpia käsityksiä ja heittänyt ne seurapiirimme keskuuteen. Elettiin kuin viimeistä päivää, iloisesti ja keveästi, mutta en tahdo väittää, että se kaikista olisi tuntunut kovin mieluisalta. Oli muodissa jonkinlainen järjen epäjärjestys. Kun sitten kaikki päättyi niin perin surullisesti: tästä kaikesta syytettiin Julija Mihailovnaa hänen lähintä seurapiiriänsä ja sen vaikutusta, mutta tuskin tähän kaikkeen sentään Julija Mihailovna yksin oli syyllinen. Monet päinvastoin kilvan ylistelivät uutta kuvernöörinrouvaamme sen vuoksi, että hän juuri osasi lähentää seurapiirejä toisiinsa

ja että sehän se tekikin elämän äkkiä niin hauskaksi. Tapahtui tosin pari kerrassaan häpeällistä skandaaliakin, joihin Julija Mihailovna ei ainakaan ollut vähimmässäkään määrin syyllinen, mutta kaikkia nämä oikeastaan vain huvittivat, ja niille naurettiin ääneen kenenkään yrittämättä hillitä toisia. Muista syrjään oli jäänyt sentään joukko henkilöitä, joilla jo silloin oli oma käsityksensä asioiden kulusta, mutta hekään eivät vielä avanneet suutansa, sattuipa, että hekin joskus hymyilivät.

Muistan, miten aivan kuin itsestään muodostui jokseenkin suuri kerho, jonka keskuksen tosiaankin lienee muodostanut Julija Mihailovnan vierashuone. Tässä intiimissä kerhossa, joka ympäröi häntä, nuorison oli tapana antautua kaikenlaisiin vallattomuuksiin, jotka tosiaankin olivat joskus ehkäpä jo liian rohkeita. Kerhoon kuului useita sangen miellyttäviä naishenkilöitä. Nuoriso! järjesti huvimatkoja, illanviettoja. Ajettiinpa joskus suorastaan vain pitkin kaupungin katuja suurin joukoin sekä ajoneuvoissa että ratsain. Haettiin seikkailuja, jopa suorastaan sepiteltiin niitä, että olisi vain saatu liikkeelle hauska juttu. Kaupungistamme tehtiin hölmöläisten kaupunki. Ilonpitäjiä nimitettiin pilkkakirveiksi tai ivaajiksi, sillä tuskin lienee ollut asiaa, joka olisi ollut heidän naurultaan rauhoitettu. Tapahtui kerrankin esimerkiksi, että erään paikkakuntamme luutnantin vaimo, vielä hyvin nuori, tumma rouva, joka tosin miehensä huonon kohtelun vuoksi oli hyvin kuihtunut, oli eräässä illanvietossa kevytmielisyydessään joutunut pelaamaan jerelašia vain toivoen saavansa hieman rahoja ostaakseen uuden viitan, mutta sen sijaan hävisikin viisitoista ruplaa. Koska hän pelkäsi miestänsä eikä hänellä ollut millä maksaa häviötänsä, hän päätti, aikaisempaa rohkeuttansa muistellen, pyytää salaa lainaa, ja sen hän tekikin jo näissä kutsuissa: osoitti pyyntönsä nuorelle kaupunginpään pojalle, turmeltuneelle nulikalle, joka oli ennen aikojaan joutunut rappiolle. Tämä ei ainoastaan kieltäytynyt antamasta, vaan lähtipä vielä ääneensä nauraen kertomaan tästä rouvan miehelle. Luutnantti, jonka tosin oli tultava toimeen vain palkallaan, pahoinpiteli kotiin tultuansa vaimoan aivan mielin määrin tämän tuskanhuudoista ja polvistuneessa asennossa suoritetuista anteeksipyynnöistä huolimatta. Tämä mieltäkuohuttava tapaus herätti kaupungissamme vain naurua, ja vaikka luutnantinrouvaparka ei kuulunutkaan siihen piiriin, joka ympäröi lähinnä Julija Mihailovnaa, niin kuitenkin muudan tämän »ratsuseurueen» rouvista, eksentrisen ja rohkea persoonallisuus, joka lähemmin tunsu luutnantinrouvan; muitta mutkitta kävi hakemassa tämän luokseen vierailulle. Sieltä hänet sieppasivat haltuunsa vallattomat nuoret, pitivät häntä hyvänä, suorastaan pommittivat häntä lahjoilla eivätkä neljään päivään päästäneet häntä hänen miehensä luo. Hän sai asua rohkean rouvan luona ja ajeli tämän seurassa päivät päästään pitkin kaupunkia koko tuon seurueen mukana, huvitteli ja tanssikin heidän kanssaan. Häntä ylytettiin nostamaan oikeusjuttu, haastamaan mies oikeuteen.

Luvattiin tarpeellista tukea ja todistajat. Aviomies vaikenä uskaltamatta panna vastalausestaan. Mutta naisrukka äkkäsi viimein ryhtyneensä vaaralliseen leikkiin ja puolikuolleen pelosta karkasi neljännen illan hämärissä suojelijoiltaan hoivasta luutnanttinsa luo. Ei tiedetä varmaan mitä aviopuolisoiden kesken tapahtui, mutta se ainakin tiedettiin, että kahteen viikkoon ikkunaluukut eivät avautuneet siinä pienessä puutalopahaisessa, jossa luutnantti piti asuntoaan. Julija Mihailovna suutahti vallattomuudenharjoittajiin saatuaan tapauksesta tiedon ja oli hyvin tyytymätön tuon rohkean rouvankin menettelyyn, vaikka olikin itse juuri tämän luona paon ensi päivänä tavannut luutnantinrouvan, kuten toisetkin. Koko juttu unohdettiin sentään pian.

Seuraava tapaus oli tämä. Muudan sattumoisin kaupunkiimme poikennut pikkuvirkkamies oli kosinut erään meikäläisen, myös pikkuvirkkamiehen, arvossapidetyn perheenisän seitsentoistavuotiasta tytärtä, joka oli kaupunkimme tunnettu kaunotar. Mutta häyönä, — kuten äkkiä tuli tiedoksi, — nuori aviomies oli käyttäytynyt kaunokaista kohtaan varsin epähienosti, oli muka raivostunut häntä kohdanneesta kunnianloukkauksesta. Ljamšin, joka vähällä oli ollut joutua tapauksen silminnäkijäksi, sillä ryypiskelyään aika tavalla hän oli nukahtanut häätaloon, oli jo aamunkoitteessa juossut ympäri kaupunkia levittelemässä tietoa tapahtumasta. Heti oli muodostunut noin kymmenen miehen suuruinen joukko, joka lähti liikkeelle ratsain, jotkut kasakkain vuokrahevosilla, kuten Pjotr Stepanovitš ja Liputin, joka harmaista hapsistaan huolimatta otti osaa melkein kaikkiin kevytmielisen nuorisomme hurjiin tekoihin. Kun nuori pari näyttäytyi kadulla kaksivaljakon vetämissä ajoneuvoissa matkalla vieraskäynneille, joita paikkakunnan tapojen mukaan oli tehtävä heti vihkimistilaisuuden jälkeisenä päivänä kaikista satunnaisuuksista huolimatta, ratsuseurue ympäröi ajoneuvot ja seurasi ilakoiden niitä koko aamupäivän kaikkialle. Sisään ei heidän mukaansa tosin uskallettu, mutta odotettiin portin ulkopuolella. Enemmän sulhaseen kuin morsiameenkaan ei kohdistettu erikoisia loukkauksia, mutta ruma juttu siitä syntyi joka tapauksessa. Koko kaupunki puhui siitä. Ja kaikki nauroivat. Mutta silloin von Lembke oli taas suuttunut, ja hänellä oli ollut Julija Mihailovnan kanssa vilkas yhteenotto. Julija Mihailovnakin oli silloin suuttuvinaan ja aikoi jo kieltää vallattomuudenharjoittajilta pääsyn kotiinsa. Mutta jo seuraavana päivänä hän Pjotr Stepanovitšin hartaista pyynnöistä ja eräiden Karmazinovin tekemien huomautusten johdosta soi anteeksiantonsa. Tämä näet oli pitänyt »pilaa» jokseenkin onnistuneena.

— Sehän kuuluu tämän seudun tapoihin, — hän oli sanonut, — onhan se ainakin hyvin luonteenomaista heille, ja — rohkeastipa tekivät. Ja katsokaahan: kaikki nauravat, te yksin vain olette vihainen.

Mutta vallattomuus alkoi mennä jo liian pitkälle. Siihen alkoi tulla jo määrätynlainen sivuvivahdus.

Kaupunkiimme ilmestyi kirjainkaupustelija, joka myyskenteli raamatuita, arvossapidetty nainen, vaikka kuuluikin pikkuporvaripiireihin. Hänestä alettiin juoruta, sillä kirjojen kaupustelijoista oli aivan äsken ollut pääkaupungin lehdissä huvittavia juttuja. Taas tuo samainen Ljamšin, muudan seminaarilainen apurinaan, seminaarilainen, joka opettajan paikkaa odotellessaan hoiti toistaiseksi kaupungissamme tyhjäntoimittajan virkaa, pisti kirjainkaupustelijan reppuun salaa, kirjoja muka häneltä ostellessaan, koko pinkan mitä inhoittavimpia määrätynlaisia ulkomaalaisia valokuvia, jotka erikoisesti tätä tarkoitusta varten oli uhrannut käytettäväksi — kuten myöhemmin selvisi — muudan arvossapidetty vanha herra — nimeä en mainitse —, jolla oli oikein kaulassa kannettava kunniamerkki ja joka sanojensa mukaan piti »terveestä naurusta ja reippaasta ilonpidosta». Kun naisparka markkinapaikallamme alkoi ottaa esille pyhiä kirjoja, valokuvatkin tulivat esille. Syntyi hirveä hälinä, naurettiin. Kertyi ihmisiä, jotka alkoivat sättiä, ja olisi syntynyt tappelukin, jos poliisi ei olisi ehtinyt väliin. Kirjainkaupustelija teljettiin poliisikoppiin, ja vasta illalla, Mavriki Nikolajevitšin erikoisten toimenpiteiden johdosta — tämä oli näet julmistunut saatuaan kuulla likaisen jutun inhoittavine yksityiskohtineen — hänet vapautettiin ja saatettiin kaupungin rajojen ulkopuolelle. Silloin Julija Mihailovna aikoi lopullisesti ajaa Ljamšinin luotaan, mutta sattui taas niin merkillisesti, että juuri samana iltana hänet oli joukossa viety Julija Mihailovnan luo ja selitetty, että hän oli muka keksinyt erikoisen hauskan pianosovituksen ja että Julija Mihailovnan oli se välttämättä kuultava. Tekele oli tosiaankin hauska. Sillä oli leikillinen nimitys: »Franskalais-preussilainen sota». Se alkoi mahtavin marseljeesin sävelin:

»Qu'un sang impur abreuve nos sillons.»

Ensin kuului liioitellun rohkea taisteluhaaste, jonka tulevista voitoista juopuminen synnytti. Mutta samalla, kun hymnin mestarilliset tahdit seurasivat toisiansa, jossakin syrjässä, alhaalla nurkasta, mutta kuitenkin hyvin läheltä alkaa kuulua »Mein lieber Augustin'in» banaali sävel. Marseljeesi ei sitä huomaa. Marseljeesi on suuruutensa juopumuksen korkeimmalla asteella. Mutta Augustin yhä vahvistuu. Augustin käy tunkeilevammaksi, ja samassa Augustinin tahti kuin sattumalta alkaa jo yhtyä Marseljeesin tahtiin. Silloin tämä tuntuu ikäänkuin suuttuvan, se huomaa Augustinin, se yrittää jättää Augustinin jälkeensä, työntää sen syrjään, kuten tunkeilevan kärpäsen, mutta »Mein lieber Augustin» onkin jo saanut tukevan jalansijan. Se on iloisen itsetietoinen. Se ilakoi häpeämättömästi. Marseljeesi samassa ikäänkuin typeröityy, se ei yritäkään enää peittää hermostuneisuuttaan ja

loukkaantuneisuuttaan. Kuuluu suuttumuksen voihtinaa, kyyneliä ja kirouksia, kun se kääntyy Sallimuksen puoleen ojennetuin käsin:

»Pas un pouce de notre terrain, pas une denos forteresses.»

Mutta sen on jo pakko laulaa samaan tahtiin »Mein lieber Augustin'in» kanssa. Sen sävel sulaa typerästi Augustinin säveleeseen, se taipuu, sammuu. Vain joskus vielä purkautuu: »qu'un sang impur»... muuttuakseen samassa taas banaaliksi valssinsäveleksi. Se alistuu kokonaan, se on Jules Favre, joka itkee Bismarckin rintaa vastaan painautuneena ja lupaa antaa kaiken, kaiken... Mutta Augusteissakin herää nyt peto. Sen sävel käy käheäksi, on määrättömästi juotu olutta, siinä on itsekehumisen hurjuutta, se vaatii miljardeja, hienoja sikareja, samppanjaa, panttivankeja, Augustin on muuttunut raivoisaksi karjunnaksi... Franskalais-preussilainen sota tekee loppuaan. Kätten taputusta. Julija Mihailovna hymyilee ja virkkaa: »No, voimmeko enää ajatellakaan hänen menettämistänsä?» Rauha on solmittu. Tuolla roistolla oli todella kykypahainen. Stepan Trofimovitš vakuutteli minulle kerran, että suurimmat kyvyt voivat samalla kertaa olla myös mitä hirvittävimpiä roistoja ja että toinen ominaisuus ei syrjäytä toista. Tosin puhuttiin jälkeensä sellaista, että Ljamšin oli muka varastanut tämän kappaleen eräältä ohimatkustavalta tuttavaltaan, eräältä nuorelta, hyvin lahjakkaalta, vaikkakin hyvin vaatimattomalta nuorukaiselta, joka ei koskaan saanut enempää tunnustusta, mutta se siitä. Tämä roisto, joka jo vuosikausia oli hääriänyt Stepan Trofimovitšin ympärillä esittäen hänen kerho-illoissaan vaatimuksestamme milloin pahaisia juutalaistyyppisiä, milloin kuuron eukon rippitunnustusta tai lapsen syntymää matki nyt Julija Mihailovnan salongissa milloin ketäkin, vieläpä itse Stepan Trofimovitšiäkin, jota hän silloin nimitti »Nelikymmenluvun liberaaliksi». Oltiin kuolla nauruun. Hänestä ei voitu mitenkään luopua. Hän oli osannut tehdä itsensä jo liian tarpeelliseksi. Orjamaisten uskollisesti hän koetti sitäpaitsi olla mieliksi Pjotr Stepanovitšille, joka taas puolestaan oli niihin aikoihin jo saanut suuren vaikutusvallan Julija Mihailovnaan.

En vaivautuisi ollenkaan puhumaan tuosta heittiöstä erikseen, sillä hän ei sitä suinkaan ansaitse, mutta kun tapahtui vielä eräs mieltäkuohuttava tapaus, johon hän, kuten vakuutettiin, oli myös vikapää ja jota taas en voi olla mitenkään kronikassani mainitsematta, minun on puhuttava hänestäkin.

Eräänä aamuna kaupungille levisi huhu mitä hirveimmästä ja ilkiömaisimmästä pyhäinhäväistyksestä. Siinä, mistä tullaan kauppatorillemme, on ikivanha Jumalanäidin syntymän kunniaksi rakennettu kirkko, joka on vanhan kaupunkimme huomattavimpia muinaisnähtävyyksiä. Kirkkotarhan portin pielessä on jo ammoisista ajoista ollut Jumalanäidin kuva, joka on upotettu kivimuriin, ja sen edessä on

suojaristikko. Ja kas tämä pyhäinkuva oli eräänä yönä joutunut ryöstäjien pahoinpideltäväksi. Pyhäinkuvan kaapin lasi oli lyöty rikki, sen edessä oleva suojaristikko oli murrettu ja sädekehästä sekä muualta metallisuojuksesta on irroitettu muutamia jalokiviä ja helmiä; en tosin tiedä, minkä arvoisia ne olivat. Mutta pahinta oli, että paitsi ryöstöä oli harjoitettu myös mitä järjettömintä ja törkeintä pyhäinhäväämistä: väitettiin, että aamulla särjetyn lasin takaa oli tavattu — elävä hiiri. Aivan varmasti tiedetään nyt, siis neljä kuukautta tämän tapahtuman jälkeen, että rikoksen tekijä oli Fedjka — pakkotyövängi, mutta jostakin syystä ruvettiin puhumaan tämän yhteydessä myös Ljamšinista. Tämän tapahtuessa ei kukaan edes epäillyt häntä, mutta nyt jokainen on valmis väittämään, että hän muka oli päästänyt sinne hiiren. Muistan, että esivaltamme joutui tästä hieman ymmälle. Kansaa parveili tapahtumapaikalla aamusta iltaan. Siellä oli alituisesti väkeä, jos ei nyt niin suunnattomiakaan määriä, niin ainakin sentään satakunta henkilöä kerrallaan. Toiset tulivat, toiset menivät. Läsnäolijat tekivät ristinmerkkejä, suutelivat pyhäinkuvaa. Alettiin kantaa kolehtia, ilmestyi kirkontarjotin ja sen ääreen — munkki, ja vasta kello kolmelta päivällä pälkähti viranomaistemme päähän nerokas ajatus, se, että voihinhan toki kieltääkin kansaa seisoskelemasta suurin joukoin, voivathan ihmiset rukoiltuaan, suudeltuaan pyhäinkuvaa ja roponsa uhrattuaan lähteä tiehensäkin. Von Lembkeen tämä onneton tapahtuma teki hyvin synkän vaikutuksen. Julija Mihailovna, kuten minulle kerrottiin, oli jälkeinpäin sanonut, että juuri tuosta onnettomasta aamusta lähtien hän oli alkanutkin huomata puoliossaan sitä omituista alakuloisuutta, jota kesti sitten aina siihen saakka, jolloin hänen kaksi kuukautta sitten oli pakko sairautensa vuoksi matkustaa pois kaupungistamme, ja luultavasti hän sairastaa sitä samaista tautia yhä vieläkin Sveitsissä, jonne hän lähti lepäilemään huolistansa, joita hänelle tuotti hänen meillä niin kovin lyhyeen päättynyt virkauransa.

Muistan, miten tuona päivänä lähdin noin yhden ajoissa torille. Väkijoukko oli äänetön, kaikkien kasvot olivat totisen yrmeät. Tuli ajaen kauppias, rasvainen ja kellerväihoinen, nousi ajoneuvoista, polvistui maahan, suuteli kuvaa, heitti tarjottimelle ruplan rahan ja nousi ähkyen taas takaisin ajoneuvoihinsa, jotka vierivät pois. Samaten lähenivät toiset ajoneuvot, joissa istui pari kaupunkimme rouvaa parin hulivilimme seurassa. Vekkulit, joista toinen ei enää ollut varsin nuori, nousivat ajoneuvoista, tunkeutuivat suoraan pyhäinkuvan juureen joukon lävitse, jokseenkin tönkeästi raivaten itselleen tietä. Ei kumpikaan heistä paljastanut päätänsä, ja toinen heistä nosti oikein nokkarillit nenälleen. Joukosta alkoi kuulua paheksumista, arkailevia, mutta kuitenkin sangen epäystävällisiä huudahduksia. Sankarimme kakkulat nenällänsä otti esille kukkaronsa, joka oli tupaten täynnä seteleitä, kaivoi esille sieltä kuparikopeekan ja heitti sen tarjottimelle. Sen jälkeen molemmat nauraen

ja ääneensä puhuen nousivat ajoneuvoihinsa. Samassa ratsasti paikalle Lizaveta Nikolajevna Mavriki Nikolajevitšin seurassa. Lizaveta Nikolajevna hypähti maahan, ojensi suitset seuralaiselleen, joka hänen määräyksestään jäi hevoselleen ratsain, ja lähestyi pyhäinkuvaa juuri samana hetkenä, kuin kopeekanraha helähti tarjottimelle. Suuttumuksen puna kohosi Lizaveta Nikolajevnan poskille. Hän otti hatun päästään, hansikkaat käsistään ja polvistui pyhäinkuvan eteen suoraan likaiselle jalkakäytävälle, jota hän melkein sipaisi otsallaan kumartuessaan maahan hartaana kolme eri kertaa. Sen jälkeen hän otti esille kukkaronsa, mutta kun siinä ei ollut muuta kuin pari hopeaista kymmenkopeekkaista, hän irroitti samassa timanttikoristeiset korvarenkaansa ja asetti ne tarjottimelle.

— Käykö tämä päinsä? Käykö? Pyhain; kuvansuojuksen koristukseksi? — hän kysäisi kiihkeästi munkilta.

Kyllä, tämä vastasi, — kaikkalainen anti on tervetullut.

Väkijoukosta ei kuulunut hiiskahdustakaan, ei enemmän tyytymättömyyden kuin hyväksymisenkään ilmaisuja. Lizaveta Nikolajevna istuutui ratsulleen tahraantuneessa puvussaan ja ratsasti pois.

II.

Kahden päivän kuluttua kuvaamani tapauksen jälkeen tapasin Lizaveta Nikolajevnan suuressa joukossa, joka juuri oli lähdössä jonnekin. Toiset ajoivat vaunuissa, toiset olivat ratsain. Lizaveta Nikolajevna viittasi minut luokseen, käski ajomiestä pysähdyttämään hevoset ja vaati vaatimalla minua liittymään heidän seuraansa. Ajoneuvoissa liikenä tilaa minullekin, ja hän esitteli minut nauraen seuralaisilleen, upeille naisille, ja selitti, että he aikoivat hyvin mielenkiintoiselle retkelle. Hän nauroi ääneensä ja näytti suorastaan ylen onnelliselta. Aivan viime aikoina hän oli muuttunut melkein pä vallattoman iloiseksi. Yritys oli todellakin hieman omituinen: he olivat menossa joen toiselle puolelle, kauppias Saveljevin taloon, jonka sivurakennuksessa jo kymmenisen vuotta oli asustanut kaikessa rauhassa ja ylellisyydessä, josta ei mitään puuttanut, kuuluisa — ei ainoastaan meillä, vaan koko ympäristölläkin, jopa pääkaupungeissammekin tunnettu Semjon Jakovlevitš, pyhä profeettamme. Häntä kävi jokainen tervehtimässä, etenkin matkustavat, jotka odottivat pyhän miehen sanovan heille jotakin. He kävivät kumartamassa häntä ja toivat hänelle uhrilahjojansa. Lahjoitukset, joskus suuretkin, lähetettiin, jos Semjon Jakovlevitš niitä ei heti jakanut köyhille, jumalaapelkääväisesti Jumalan temppeliin ja etupäässä Jumalanäidille pyhitettyyn luostariimme. Tämän vuoksi luostarin puolesta oli alinomaa munkki Semjon Jakovlevitšin henkivartijana. Odotettiin tästä matkasta koituvan paljon hauskuutta. Ei kukaan koko joukosta ollut koskaan nähnyt Semjon

Jakovlevitšia. Vain Ljamšin oli kerran ennen ollut siellä ja kertoili miten pyhä mies oli käskenyt ajaa hänet pois luudalla ja heittänyt häntä omakätisesti kahdella keitetyllä perunalla. Ratsastavien joukossa huomasin Pjotr Stepanovitšinkin, joka ratsasti kasakkain vuokratratsulla epävarmasti liikahdellen satulassaan, ja Nikolai Vsevolodovitšin. Jälkimmäinen otti joskus osaa yhteisiin huvitteluihin ja oli silloin aina kaikkien hyvien tapojen mukaisesti iloisen näköinen, vaikka ei puhunutkaan kuin ylen harvoin. Kun joukkue sillalle laskeutuessaan tuli kaupungin hotellin kohdalle, joku samassa ilmoitti, että jossakin hotellin huoneessa äsken joku matkustaja oli ampunut itsensä ja että parhaillaan odotettiin poliisia, samassa kaikki tahtoivat nähdä itsemurhaajan. Meidän naisemme eivät olleet muka vielä koskaan sellaista nähneet. Muistan hyvin, miten joku heistä huomautti, että »koko maailma on käynyt niin ikäväksi, ettei enää sopinut valikoida kovin huvituksia. Pääasia oli, että tapahtui jotakin mielenkiintoista.» Vain aniharvat jäivät portaille odottelemaan toisia. Kaikki muut tunkeutuivat suurin joukoin likaiseen käytäväänpä ihmeekseni huomasin näiden joukossa myös Lizaveta Nikolajevnan. Itsemurhaajan huone oli avoinna, eikä kukaan rohjennut kieltää meiltä pääsyä sinne. Vainaja oli aivan nuori poika, vain yhdeksäntoistavuotias, ei mitenkään vanhempi, varmaankin hän oli ollut hyvin kaunis, hänellä oli tuuhea, vaalea tukka, säännölliset, soikeat kasvot, puhdas, kaunis otsa. Hän on jo jäykistynyt, ja hänen valkeat kasvonsa olivat kuin marmorista veistetyt. Pöydällä oli hänen käsialallaan kirjoitettu kirjelippu, jossa hän ilmoitti, että ketään ei syytettäisi hänen kuolemastaan, koskapa hän oli itse itsensä ampunut »kulutettuani juopotteluun» neljäsataa ruplaa, kuten paperilipussa tosiaankin oli, ja sen neljällä rivillä oli yhteensä kolme oikeinkirjoitusvirhettä. Ruumiin ääressä voihki aivan etunenässä joku lihava tilanomistaja, nähtävästi nuorukaisen naapuri, joka oli tullut asioilleen kaupunkiin ja joka oli yöpynyt samaan hotelliin. Hän tiesi kertoa, että pojan omaiset, leskiäiti, sisaret ja tädit, olivat lähettäneet hänet maalta kaupunkiin, jossa hänen oli määrä erään kaupungissa asuvan sukulaisensa johdolla tehdä erikoisia ostoksia hänen naimisiin aikovan sisarensa myötäjäisiä varten ja tuoda ne sitten maalle. Hänelle oli uskottu nuo neljäsataa ruplaa, joita oli kymmeniä vuosia säästetty. Oli voihkittu pelosta ja evästetty häntä lukemattomin neuvoin, rukouksin ja ristimerkein. Nuorukainen oli aina ennen ollut siivo ja luotettava. Saavuttuaan kolme päivää sitten kaupunkiin hän ei mennytkään sukulaisensa luo, vaan oli ottanut asunnon hotellista ja lähtenyt suoraan päätä klubiin toivoen löytävänsä sieltä, jostakin peränurkasta, satunnaisen »pankinpitäjän» tai ainakin käynnissä olevan naputuspelejä. Mutta naputuspelejä ei sinä iltana ollut, eikä uhkapelinjärjestäjiäkään ollut sinne eksynyt. Palattuaan huoneeseensa puolen yön aikoihin hän oli tilannut samppanjaa, Havannan sikareja ja illallisen, jossa oli ainakin kuusi tai seitsemän ruokalajia. Mutta samppanja meni heti hänen päähänsä, sikari sai hänet voimaan pahoin, niin että hän

ei edes kajonnut tilaamiinsa ruokiin, vaan heittäytyi melkein tajuttomana vuoteeseensa. Herättyään seuraavana aamuna tuoreena kuin omena hän oli heti lähtenyt mustalaisleiriin, joka majaili esikaupungissamme virran toisella puolella ja josta hän oli kuullut puhuttavan illalla klubissa, eikä kahteen päivään tullut sieltä edes käymään hotellihuoneeseensa. Vasta eilen, noin viiden ajoissa iltapäivällä, hän oli tullut takaisin juopuneena oli heti käynyt maata ja nukkunut iltaan kello kymmeneen. Herättyään hän oli tilannut kyljyksen, pullon samppanjaa, viinirypäleitä, paperia, kynän ja mustetta. Ei kukaan ollut huomannut hänessä mitään erikoista. Hän oli ollut rauhallinen, hiljainen ja ystävällinen. Varmaankin hän oli ampunut itsensä noin puolenyön aikoihin, vaikka onkin hyvin omituista, että kukaan ei ollut kuullut laukausta, ja vasta kellon käydessä yhtä päivällä oli yritetty päästä sisään ja särjetty lopulta ovi. Samppanjasta oli juotu puolet, viinirypäleitäkin oli tähteenä puoli lautasellista. Pienen kolmipiippuisen revolverin luoti oli osunut suoraan sydämeen. Verta oli vuotanut vain hieman. Revolveri oli pudonnut kädestä matolle. Nuorukainen oli puoleksi makaavassa asennossa sohvan nurkassa. Kuolema oli kaikesta päättäen seurannut heti. Kasvoilla ei ollut pienintäkään kuolinkamppailun jälkeä, niiden ilme oli rauhallinen, melkeinpä onnellinen. Vain eloa niistä puuttui. Meikäläiset tarkastelivat ahnaan uteliaina kuollutta. Lähimmäisemme onnettomuudessa on aina jotakin, joka huvittaa syrjäisen silmää, — olkoonpa kysymys kenestä meistä tahansa. Naiset katselivat äänettöminä, mutta heidän seuralaisensa esiintyivät hyvin varmoina sinkoillen sukkeluuksia. Joku huomautti, että tämä oli asian paras ratkaisu ja että poikanen ei olisi voinut keksiä mitään tämän viisaampaa; joku taas teki johtopäätöksiään. »Elipä ainakin hetken oikein kunnollisesti.» Kolmas sanoa tokaisi: »Miksikäs meillä niin usea nykyjään hirttävät ja ampuvat itsensä, aivan kuin olisivat kaikki raiteiltaan suistunee, aivan kuin lattia olisi heidän altaan alkanut vajota?» Mutta tähän puhujaan katsahdettiin moittivasti. Sen sijaan Ljamšin, joka kerta kaikkiaan oli ottanut esittääkseen narrin osaa, sieppasi lautaselta viinirypäletertun, hänen perässään joku toinenkin nauraen teki samoin, kolmas tavoitteli jo samppanjapulloakin. Mutta silloin tuli väliin poliisimestari, vieläpä rohkeni pyytää, että huone »tyhjennettäisiin». Koska kaikki olivat nähneet jo aivan tarpeeksi, he poistuivat heti vastaan panematta, vain Ljamšin jäi vielä inttämään jotakin poliisimestarin kanssa. Yleinen iloisuus, nauru ja vallaton keskustelu vain yltyi ja vilkastui, kun matkaa taas jatkettiin edelleen.

Saavuttiin Semjon Jakovlevitšin luo täsmälleen kello yhdeltä päivällä. Kauppiaan ison talon portti oli selkoisen selällään, niin että hyvin pääsi sivurakennukseenkin. Kävi selville, että Semjon Jakovlevitš suvaitsi parhaillaan syödä päivällistä, mutta otti silti vastaan. Kaikki lähtivät hänen luokseen yht'aikaa. Huone, jossa pyhä mies otti

vastaan ja söi päivällistään, oli jokseenkin avara. Siinä oli kolme ikkunaa, ja se oli jaettu poikkipuolin kahteen yhtäsuureen osaan, toisesta seinästä toiseen, puuristikolla, joka ulottui ihmistä vyötäisiin asti. Tavallisesti kävijät olivat ristikon takana, ja vain harvat onnellisimmat päästettiin pyhän miehen luvalla ristikkoaidan portista hänen puolelleen. Ja jos hän suvaitsi, vieras sai hänen käskystään istahtaa joko nahkanojatuoleihin tai sohvalle, mutta itse hän aina istui vanhanaikaisessa, kuluneessa Voltaire-mallisessa tuolissa. Pyhä mies oli noin viisikymmentäviisivuotias. Hänen kasvonsa olivat kellertävät ja pöhöttyneet, tukka ohut ja vaalea, päälaki kalju, parta ajeltu, oikea poski turvoksissa, suu hieman vinoon venähtänyt, hänellä oli iso luomi vasemman sieraimen lähellä, silmät olivat pienet ja kasvojen ilme rauhallinen, arvokas kuin äsken unesta heränneellä- Hän oli saksalaismallisissa pukimissa, musta polvitakki yllään mutta ilman liivejä ja kaulahuivia. Takin alta näkyi karkeahko, mutta valkea paita, jaloissa, jotka lienevät olleet kipeät, oli tohvelit. Kuulin, että hän lienee ollut entinen virkamies, jolla oli jokin virka-arvokin. Hän oli vastikään syönyt pikkukaloista keitettyä kalakeittoa ja oli juuri käymäisillään käsiksi toiseen ruokalajiin: kuorimattomiin perunoihin ja suolaan. Mitään muuta hän ei koskaan syönyt. Tämän lisäksi hänen oli tapana juoda paljon teetä, mikä olikin hänen mielijuomansa. Hänen ympärillään hääri kolme palvelijaa, jotka kaikki olivat kauppiaan palkkaamia. Yksi palvelijoista oli pukeutunut hännystakkiin, toinen oli kuin lastaaja ja kolmas kuin kirkonpalvelija. Näiden lisäksi oli vielä noin kuusitoistavuotias vallaton poikanen. Paitsi palvelusväkeä oli läsnä vielä arvokas harmaahapsinen munkki kolehtipönttöineen. Tämä oli jo miltei liian lihava. Eräällä pöydällä kiehui suuren suuri teekeitin, ja siellä oli tarjotin, jolla lienee ollut parikin tusinaa laseja. Toisella pöydällä, joka oli vastakkaisella seinällä, olivat tuomiset, useita sokerikekoja ja -pusseja, pari naulaa teetä, koruompeleiset tohvelit, silkkinenäliina, verankappale, pellavakangasta y.m. Rahalahjat joutuivat miltei järjestään munkin pönttöön. Huoneessa oli kosolti ihmisiä, noin kahteentoista nousi pelkästään vieraiden luku, joista kaksi, s.o. harmaapäinen kansanmieheltä näyttävä ukko pahainen, pyhiinvaeltaja, ja joku vähänlöntä, laiha ohivaeltava munkki, joka oli hyvin arvokkaan näköinen ja jonka silmät olivat maahan luodut, istui Semjon Jakovlevitšin luona ristikon takana. Muut vieraat seisoivat kaikki ristikon ulkopuolella, ja täällä seisovatkin olivat melkein poikkeuksetta kansanihmisiä, joukossa oli vain muudan lihava kauppias — piirikunnan pääkaupungista —, jolla oli aitovenäläiset pukimet, mutta joka tiedettiin miljoonainomistajaksi, ja vanhanpuoleinen, surkeannäköinen aatelisrouva sekä muudan tilanomistaja. Kaikki odottelivat onnensa koittoa eivätkä itse uskaltaneet suutansakaan avata. Ainakin neljä henkilöä oli polvistuneena, ja eniten näistä herätti huomiota tilanomistaja, noin nelikymmenviisivuotias lihavahko mies, joka oli polvistunut aivan ristikkoaidan ääreen kaikkein näkyvimmälle kohdalle ja odotteli

hartaana Semjon Jakovlevitšilta joko katsetta tai sanaa. Hän oli ollut tässä asennossa jo tunnin verran, eikä pyhä mies ollut vieläkään häntä huomannut.

Meidän naisemme tunkeilivat aivan ristikkoaidan viereen, hekin iloisesti ja leikkillisesti supisten keskenään. He työnsivät syrjään kaikki muut, jopa polvistuneetkin, paitsi kauppiasta, joka itsepäisesti pysyi kaikkein näkyvimmällä paikalla, tarttuipa vielä oikein käsillään ristikkoaitaankin. Ilakoivat ja ahnaan uteliaat katseet suuntautuivat Semjon Jakovlevitšiin, samoin lornjetit, pensneet, vieläpä kiikaritkin. Ljamšin ainakin tarkasteli kiikarilla. Semjon Jakovlevitš katsahti pienillä silmillään heihin laiskan rauhallisesti.

— Kaunokatsehia! Kaunokatsehia! — hän suvaitsi äännähtää käheällä bassoäänellään.

Kaikki meikäläiset räjähtivät nauruun: »Mitä merkitsee: 'kaunokatsehia'?» Mutta Semjon Jakovlevitš vaikeni taas ja söi perunoitansa. Viimein hän pyyhki suunsa lautasliinalla ja hänelle ojennettiin teelasi.

Teetä hän ei juuri koskaan juonut yksin, vaan käski kaataa vieraillekin, mutta ei suinkaan kaikille. Tavallisesti hän itse määräsi, kenet hän tahtoi »onnellistuttaa». Nämä määräykset olivat aina odottamattoman hämmästyttäviä. Hän saattoi sivuuttaa jonkun rikkaan tai jonkun arvohenkilön ja käski tarjota jollekulle maalaisukolle tai jollekulle viheliäiselle eukkopahalle. Joskus taas hän päinvastoin jätti huomaamatta kerjäläiset ja suosi jotakuta rasvaista kauppias-pohattaa. Teetä tarjottiin myös eri lailla: toisille pantiin sokeria sekaan, toiset saivat juoda »palan päälle», kolmansille ei annettu sokeria ensinkään. Tällä kertaa armon löytäneitä olivat: kulkurimunkki, jolle pantiin sokeria teehen, ja pyhiinvaeltajavanhus, joka sai teetä ilman sokeria. Lihava luostarimme munkki pönttöineen, munkki, joka tähän saakka oli aina saanut lasinsa, oli tällä kertaa jätetty jostakin syystä kokonaan ilman.

— Semjon Jakovlevitš, sanokaa minulle jotakin, olen jo kauan tahtonut tutustua teihin, — huudahti laulavalla äänellä hymyilevä, terhakka rouva, joka oli tullut meidän vaunuissamme, se samainen, joka äsken oli huomauttanut, että huvituksia ei kannattanut liikoja valikoida, pääasia oli, että ne vain huvittivat. Semjon Jakovlevitš ei edes vilkaissut häneen. Tilanomistaja, joka oli yhä polvistuneena, huoahhti syvään ja kuuluvasti, aivan kuin hänen suussa olisi kohahdutettu palkeita.

— Sokeria sekaan! — Semjon Jakovlevitš osoitti samassa kauppias-pohattaa. Tämä pujottautui esille ja pysähtyi tilanomistajan viereen.

— Lisää sokeria hänelle! — komensi Semjon Jakovlevitš yhä sittenkin, kun teetä oli jo kaadettu. Lisättiin vielä annos sokeria.

— Vielä, vielä! — Lisättiin kolmas ja vielä neljäskin kerta. Kauppias rupesi vastaaninttamättä juomaan siirappiansa...

— Hyvä Jumala! — kansa alkoi kuiskailla tehden ristinmerkkejä. Tilanomistaja huokasi taas syvään ja kuuluvasti.

— Taattokulta! Semjon Jakovlevitš, — kajahdutti äkkiä surkeasti mutta niin rämäkästi äskeinen surkeannäköinen rouvashenkilö, ettei olisi luullut hänestä sellaista ääntä lähtevänkään. Meikäläiset olivat likistäneet hänet aivan seinän viereen. — Kokonaisen tunnin, rakkaani, olen anonut armonosoitustasi. Avaa suusi ja sano, mitä on minun, hyljätyn, tekeminen!

— Kysy! — Semjon Jakovlevitš viittasi kirkonpalvelijaa lähestymään naista, ja tämä lähestyi ristikkoaitaa.

— Oletteko tehnyt kuten Semjon Jakovlevitš viime kerralla käski? — hän kysyi leskeltä hiljaisen tasaisella äänellään..

— Lienenkö tehnyt, Semjon Jakovlevitš! Kyllä käskeekin tulla toimeen niiden kanssa, — leski parahti. — Senkin ihmissyöjät! Ovat kannelleet päälleni piirioikeuteen, uhkaavat senaatilla, omaa äitiänsä, nähkääs!

— Annettakoon hänelle!... Semjon Jakovlevitš osoitti kekosokeria. Poikanen syöksähti luo, sieppasi sokerin ja vei sen leskelle.

— Voi, armas taatto, suuri on armosi. Mitä teen Ja minä näin paljolla! — leski parkui.

— Vielä, vielä! — Semjon Jakovlevitš antoi nyt armolahjojensa valua virtoina.

Tuotiin lisää sokeria. »Vielä, vielä», pyhä mies käski. Tuotiin kolmas, vieläpä neljäskin keko. Sokeri tulvi tulvimalla. Luostarin munkki huokasi: kaikki tuo olisi jo tänään joutunut luostarin omaksi, jos asiat olisivat menneet vanhaa latuaan!

— Mitä minä näin paljolla? — leskipaha valitteli. — Minähän voin jo aivan pahoin! Vai onko tämä jokin ennustus, taattokulta?

— On, ennustushan se on! — joku huudahti joukosta.

— Vielä naula sokeria hänelle, vielä! — Semjon Jakovlevitš ei vieläkään asettunut.

Pöydällä oli kyllä kokonainen sokerikeko, mutta kun Semjon Jakovlevitš oli sanonut: »naula sokeria», leskelle ojennettiin naulan pussi.

— Hyvä Jumala, hyvä Jumala! — kansa siunaili tehden ristinmerkkejä! — Selvä ennustus.

— Makeoittakaa sydämenne ensin hyvyydellä ja armolla ja tulkaa vasta sitten omista lapsistanne valittelemaan. Luu heidän luustansa pitää heidän oleman, ja kas tätä tämä tunnustähti merkitä taitaa, — hiljaa, mutta omahyväisesti virkahti paksu luostarin munkki, joka oli jätetty ilman teetä ja joka loukatun itsetuntonsa puuskassa oli ruvennut totuuden tulkitsijaksi.

— Mutta, taatto armas, puhut mitä puhut, — leski suuttui, — nehän raahasivat minua suopungilla tuleen, kun Verhisineillä syttyi palamaan. Kuolleen kissanraadon piilottivat arkkuuni ja ovat aina valmiit kaikenlaiseen ilkeyteen...

— Aja ulos, ulos! — Semjon Jakovlevitš alkoi huitoa samassa käsillään.

Kirkonpalvelija ja poikanen syöksähtivät ristikkoaidan taakse. Kirkonpalvelija otti leskeä käsipuolesta, ja tämä alkoi hiljentyneenä painua ovelle vilkuillen kuitenkin jälkeensä sokerikekoihin, joita poikanen kantoi hänen perässään.

— Pois, yksi, ota! — Semjon Jakovlevitš käski, ja lastaajan näköinen palvelija, joka oli jäänyt hänen luokseen, lähti juoksujalkaa poistuvien jälkeen. Jonkin ajan kuluttua kaikki kolme palasivat takaisin kantaen sokerikekoa, joka ensin oli lahjoitettu ja sitten otettu takaisin. Mutta kolme kekoa nainen sittenkin sai mukaansa.

— Semjon Jakovlevitš, — jonkun ääni kajahti aivan ovelta, — näin unessa linnun, naakan. Se lensi vedestä — tuleen. Mitä tietää tämä uni.

— Pakkasta! — laukaisi Semjon Jakovlevitš.

— Semjon Jakovlevitš, miksi ette minulle sano mitään, vaikka niin kauan jo olen ollut teihin mieltynyt, — äskeinen naisseuralaisemme yritti taas.

— Kysy! — Semjon Jakovlevitš kääntyi häntä kuulematta polvistunutta tilanomistajaa kohti.

Luostarin munkki, jonka oli määrä tehdä kysymys, läheni arvokkaana tilanomistajaa.

— Mikä on rikkomuksesi? Ja oliko sinulle määrätty jokin tehtävä?

— Varoitettiin tappelusta: ei pitäisi muka käsille antaa valtaa, — vastasi tilanomistaja käheästi.

— Oletteko noudattanut sitä? — munkki kysyi.

— En, omat voimani eivät riitä.

— Aja ulos, ulos! Luudanvarrella! — Semjon Jakovlevitš alkoi huitoa käsillään. Malttamatta enää odottaa rangaistuksen täytäntöönpanoa tilanomistaja syöksähti ulos huoneesta:

— Paikalleen jätti kultakimpaleen, — ilmoitti munkki nostaen maasta seitsemän ja puolen ruplan kultarahan.

— Kas tuolle, — Semjon Jakovlevitš osoitti kauppias-pohattaa. Kauppias ei uskaltanut kieltäytyä, vaan otti rahan.

— Kultra kullaa luo kiertää, — luostarin munkki ei malttanut olla sanomatta.

— Ja tuolle teetä ja sekaan sokeria, — Semjon Jakovlevitš osoitti samassa Mavriki Nikolajevitšia. Palvelija kaatoi teetä ja vei sen vahingossa keikarille, jolla oli pensnee.

— Pitkälle, pitkälle! — Semjon Jakovlevitš karjaisi.

Mavriki Nikolajevitš otti lasin, kumarsi kuten ainakin sotilashenkilö ja alkoi juoda teetänsä. En tiedä, minkä vuoksi tämä kaikki sai toiset räjähtämään äänekkääseen nauruun.

— Mavriki Nikolajevitš! — Liza kääntyi samassa hänen puoleensa. — Tuo herra meni pois, käykää te nyt hänen tilalleen polvillenne.

Mavriki Nikolajevitš katsahti hämmästyneenä Lizaan.

— Pyydän teitä, tehkää se mielikseni. Kuulkaa, Mavriki Nikolajevitš, — hän lisäsi samassa tiukan itsepäisesti ja kuumeisesti, — käykää välttämättä, minä tahdon välttämättä nähdä, miten te polvistutte. Jos ette tee niin, ette saa enää tulla luokseni. Tahdon, tahdon sitä!

En ymmärrä, miksi hän sitä oikeastaan tahtoi, mutta sitä hän ainakin vaati itsepintaisen jyrkästi, aivan kuin olisi ollut suunniltaan. Mavriki Nikolajevitš yritti kyllä selitellä, kuten myöhemmin huomaamme, miten nämä Lizan äkilliset oikut, nämä silmittömän vihan leimahdukset, joita viime aikoina sattui tuhkatieheään, eivät suinkaan johtuneet tietoisesta pahuudesta, — päinvastoinhan Liza kunnioitti sekä rakasti Mavriki Nikolajevitšia, jonka tämä hyvin tiesi itsekin, — vaan ne syntyivät jostakin tiedottomasta vihamielisyydestä, jonka purkauksia hän ei kyennyt aika ajoin hillitsemään.

Mavriki Nikolajevitš antoi yhä vaieten teekuppinsa jollekulle takanansa seisovalle eukolle, avasi ristikko-oven ja kutsua odottamatta astui Semjon Jakovlevitšin puolelle sekä polvistui keskelle lattiaa kaiken kansan nähden. Luulen, että Lizan sydämetön pilkanteko koko seuran nähden oli koskenut syvästi Mavriki Nikolajevitšin hienoon ja

yksinkertaiseen mieleen. Varmasti hän ajatteli, että Liza itsekin nyt häpeäisi tekoansa nähdessään hänen alennuksensa, jota tämä oli vaatinut niin itsepintaisesti. Tuskin kenenkään muun kuin hänen päähänsä olisi pälkähtänyt näin luonnollisella ja uhkarohkealla tavalla antaa ojennus naiselle. Tuon pitkän, kömpelön, hieman naurettavan olennon kasvot olivat polvistuneenakin yhtä järkkymättömän vakavat ja rauhalliset. Vastoin odotuksia kukaan meikäläisistä ei nauranut. Tapauksen outous tehosti sairaalloisen kiusallista tunnelmaa. Kaikki tuijottivat Lizaan.

— Öljy, öljy! — murahteli Semjon Jakovlevitš.

Liza kalpeni äkkiä, huudahti, voihkaisi ja juoksi ristikon taakse. Samassa hän sai hysteerisen kohtauksen. Hän yritti voimiensa takaa nostaa Mavriki Nikolajevitšia seisoalle riuhtoen häntä kyynärpäistä.

— Nouskaa, nouskaa! — hän huudahteli aivan suunniltaan. — Nouskaa heti, heti! Miten te saatoitte polvistua!

Mavriki Nikolajevitš nousi seisoalleen. Liza puristi häntä hänen molemmista käsivarsistaan hieman kyynärpäiden yläpuolelta ja katsoi lujasti häntä suoraan silmiin. Pelko kuvastui hänen katseessaan.

— Kaunokatsehia, kaunokatsehia! — toisti Semjon Jakovlevitš vielä kerran.

Liza sai Mavriki Nikolajevitšin lopulta ristikon taakse. Meidän joukkomme alkoi liikehtiä levottomana. Muudan ajoneuvoissamme tullut rouva, joka varmaankin tahtoi pelastaa tilanteen, kajahdutti kolmannen kerran vingahtavalla äänellään yhä keimailevasti hymyillen:

— Semjon Jakovlevitš, ettekö todellakaan aio »avata suutanne» minulle? Ja minä kun odotin niin paljon tapaamisestamme.

— ... sinua, sinua!... — kuului samassa Semjon Jakovlevitšin hyvin sopimaton vastaus. Nämä sanat hän lausui rajusti ja kauhistuttavan selvästi. Meidän naisemme syöksyivät kirkuen päätä pahkaa ulos, ja herrat nauroivat suorastansa homeerista naurua. Niin päättyi retkemme Semjon Jakovlevitšin luo.

Ja kuitenkin väitettiin, että kaiken tämän ohella tapahtui lisäksi vielä eräs hyvin merkillinen seikka, ja minun on tunnustettava, että tämä se juuri saikin minut kertomaan tästä matkasta näin tarkkaan.

Väitettiin nimittäin, että silloin, kun kaikki yht'aikaa hyökkäsivät ulos huoneesta, Liza, jota Mavriki Nikolajevitš tuki, oli joutunut oven kohdalla tungoksessa Nikolai Vsevolodovitšin lähelle. On huomautettava, että tuon sunnuntaiamuna tapahtuneen

pyörtymiskohtauksen jälkeen he eivät olleet toisiansa tavanneet eivätkä olleet vaihtaneet toistensa kanssa ainoatakaan sanaa. Näin miten he ovesta kohtasivat toisensa. Minusta näytti hetkisen siltä, että kumpikin heistä hetkeksi pysähtyi ja että he katselivat toisiansa hyvin omituisesti. Mutta sellaisessa väentungoksessahan saattoi hyvin erehtyäkin. Myöhemmin väitettiin, vieläpä aivan varmasti, että Liza oli muka huomattuaan Nikolai Vsevolodovitšin nopeasti kohottanut kätensä aivan tämän kasvojen tasalle ja olisi ehkä lyönytkin, jos tämä ei olisi ehtinyt väistäää. Ehkä Lizaa ei miellyttänyt Nikolai Vsevolodovitšin ilme. Ehkä tämän huulilla asui vielä pilkallinen hymy, jonka Mavriki Nikolajevitšia koskeva välikohtaus oli aiheuttanut. Minun on myönnettävä, että minä ainakaan en huomannut mitään sellaista, mutta jotkut väittävät näin nähneensä, vaikka tuntuukin mahdottomalta, että väentungoksessa olisi voinut huomata sellaista. Ehkä jotkut todella näkivätkin jotakin. Mutta minä puolestani en ole sitä koskaan uskonut. Sen vain muistan, että Nikolai Vsevolodovitš oli tosin koko paluumatkan hieman kalpea.

III.

Melkein näihin samoihin aikoihin ja ainakin tänä samana päivänä tapahtui vihdoinkin tuo Stepan Trofimovitšin ja Varvara Petrovnan kohtaaminen, jota Varvara Petrovna jo kauan oli pitänyt mielessään ja josta hän jo ennakolta oli ilmoittanut entiselle ystävällensä, vaikka olikin tätä kohtausta jostakin syystä yhä siirtänyt tuonnemmaksi. Se tapahtui Skvorešnikissa. Varvara Petrovna saapui maatilalleen hyvin puuhakkaana. Edellisenä päivänä oli päätetty lopullisesti, että juhla vietettäisiin aatelismarsalkanrouvan kodissa. Mutta Varvara Petrovna oli nokkelaälyisenä heti silloin oivaltanut, että kukaan ei voinut estää häntä pitämästä omaa tilaa jälkeinpäin Skvorešnikissa, jonne hän uudelleen saattoi kutsua koko kaupungin väen. Silloinhan vasta olisi tilaisuus todella arvostella kumman koti oli parempi ja kumman talossa osattiin ottaa vieraat paremmin vastaan sekä kummalla oli parempi juhlien järjestämisaisti. Häntä oli vaikea tuntea entisestään. Hän oli kuin uudestisyntynyt. Tuosta luoksepääsemättömän kopeasta »ylhäisimmästä daamista» — (Stepan Trofimovitšin sanat) — hän oli muuttunut aivan tavalliseksi mielettömän huikentelevaiseksi maailmannaiseksi. Vaikka tämä olikin varmasti aivan pinnallista.

Tultuaan tyhjään taloonsa hän heti kulki läpi kaikkien huoneiden uskollisen ja vanhan Aleksei Jegorovitšin ja Fomuškan saattamana. Fomuška oli miespalvelija, joka jo oli nähnyt elämässään jos jotakin, ja koristelu oli hänen erikoisalojansa. Neuvoteltiin ja tutkittiin asioita, mitä huonekaluja olisi siirrettävä tänne kaupunkitalosta, mitä muita esineitä, kuten esim. tauluja, olisi tuotava; miten ne olisi sijoitettava, miten voitaisiin parhaiten käyttää hyödyksi kasvihuonetta ja kukkia; mihin pitäisi saada uudet oviverhot, mihin tarjoilu järjestettäisiin ja tulisiko sen tapahtua yhdessä vai kahdessa

huoneessa y.m., y.m. Ja kesken kaikkein kiireisimpiä puuhiansa hänen päähänsä pälkähtikin samassa lähettää vaunut hakemaan Stepan Trofimovitšia.

Tämä oli jo ennakolta lähtövalmis. Joka päivä hän oli nimenomaan odottanut tällaista äkillistä kutsua. Vaunuihin istuutuessaan hän teki ristinmerkin. Olihan kysymyksessä hänen kohtalonsa. Ystävänsä hän kohtasi isossa vierashuoneessa. Tämä istui pienellä sohvalla ikkunakomerossa, pienen marmoripöydän ääressä, ja kädessään hän piti lyijykynää sekä paperia. Fomuška mittaili arsinakepillä sisäparvekkeen sekä ikkunain korkeutta, ja Varvara Petrovna itse merkitsi paperille numerot ja teki merkintöjensä. Työtään keskeyttämättä hän nyökähdytti päätänsä Stepan Trofimovitšille, ja kun tämä murahti jonkinlaisen tervehdysten, Varvara Petrovna kuin ohimennen ojensi hänelle kätensä ja katsahtamatta edes häneen osoitti hänelle istumapaikan vieressään.

— Istuin siinä ja odottelin viisi minuuttia »sydäntäni hilliten», — kertoi Stepan Trofimovitš tästä myöhemmin. — En nähnyt enää sitä naista, jonka olin tuntenut kahdenkymmenen vuoden ajan. Täysi vakaumukseni siitä, että kaikki oli nyt lopussa, antoi minulle voimaa, joka hämmästytti häntäkin. Vannon sen, hän oli ihmeissään lujudestani tänä viime hetkenä.

Varvara Petrovna pani lyijykynänsä pöydälle ja käännähti nopeasti Stepan Trofimovitšiin päin.

— Stepan Trofimovitš, minulla on teille asiaa. Olen varma siitä, että olette varannut joukon tyhjänkoreita lauseparsia ja sanasia jos jonkinlaisia, mutta eiköhän sittenkin olisi viisainta käydä käsiksi suoraan asiaan, eikö niin?

Stepan Trofimovitš hätkähti. Varvara Petrovna näytti tahtovan heti alussa tähdentää äänilajiansa. Mitä seuraisikaan myöhemmin.

— Odottakaahan, vaiti, antakaa minun puhua ensin, ja sitten vasta on teidän vuoronne. Vaikka oikeastaan en tiedä, voisiko teillä ollakaan mitään sanottavaa? — hän jatkoi kiihkeän nopeassa tahdissa. — Pyhä velvollisuuteni on maksaa teille vuodessa tuhatkaksisataa ruplaa eläkettä kuolemaanne saakka. Tai miksi suotta puhumme »pyhästä velvollisuudesta», sanokaamme suoraan: »sopimuksen mukaan», sehän on paljon todenmukaisempaa, eikö totta? Jos haluatte, teemme kirjallisen sopimuksen. Kuolemani varalta olen antanut erikoismääräyksiä. Mutta kaiken tämän lisäksi te nykyään saatte minulta vapaan asunnon, ruoan ja palvelusväkeä. Katsotaan, mitä kaikki tämä tekee rahassa. Tuhatviisisataa ruplaa, eikö niin? Jos vielä satunnaisiin menoihin laskemme kolmesataa, saamme tasan kolmetuhatta ruplaa. Riittääkö se vuodessa? Ei siinä ainakaan pitäisi olla liian vähän? Ja jos sattuisi joitakin aivan odottamattomia menoja, voisitte -saada lisääkin. Kas niin, ottakaa rahat,

lähettäkää palvelusväkeni tänne ja eläkää missä ja miten teitä suinkin haluttaa, joko Pietarissa, Moskovassa, ulkomailla tai vaikkapa täälläkin, mutta ei vain enää minun kodissani. Kuulittehan?

— Ei ole niinkään kauan siitä, kuin noilta samoilta huuilta kajahti toisenlainen, vaikkakin yhtä itsepintainen ja äkillisyydessään outo vaatimus kuin tämäkin, — virkkoi Stepan Trofimovitš hitaasti ja surullisen selvästi. — Olen alistunut... olen hypännyt hyppyni teidän mieliksenne. Oui, la comparaison peut être permise. C'était comme un petit cosaque du Don, qui saulait sur sa propre tombe. [Niin, vertailu sallittaneen. Olinpahan kuin pieni Donin kasakka, joka hyppeli oman hautansa partaalla.] Nyt...

— Vaietkaahan, Stepan Trofimovitš. Te olette niin kauhean monisanainen. Ette te ole »hypännyt», vaan tulitte vastaan uusi kaulaliina kaulassa, hienoissa pukimissa, uuden uutukaiset hansikkaat käsissä, voideltuna ja hajuvesillä pirskoitettuna. Turhaa on väittää, että te ette muka olisi mielellänne silloin tahtonut mennä naimisiin. Se aikomuksennehan suorastaan säteili kasvoiltanne ja uskokaa pois, se ei pukenut teitä lainkaan. En tosin huomauttanut siitä silloin, vaan vaikenin hienotunteisesti. Mutta te olitte valmis, olitte valmis menemään naimisiin, vaikka kirjoittelittekin salaa sellaisia ruokottomuuksia sekä minusta että morsiamestanne. Nyt on asia aivan toinen. No, mitä pyhittää tuo *cosaque du Don* muka jossakin hautanne partaalla? En ymmärrä vertaustanne. Ei teidän pidä kuolla, päinvastoin eläkää, eläkää niin kauan kuin suinkin jaksatte, minuahan se vain ilahduttaisi.

— Vanhainkodissako?

— Vanhainkodissa? Ei mennä vanhainkotiin kun on kolmentuhannen tulot. Totta kyllä, — Varvara Petrovna naurahti, — taisin mainita kerran Pjotr Stepanovitšille leikilläni jotakin vanhainkodista. Niin, mutta se onkin sellainen vanhainkoti, josta kannattaa puhua. Siellä on vain hyvin arvokkaita henkilöitä, everstejä, ja nyt sinne kuuluu pyrkivän muudan kenraalikin. Jos viette sinne muassanne kaikki rahanne, niin saatte elää siellä rauhassa ja yltäkyläisyydessä, saatte siellä kaiken, mitä tarvitsettekin. Siellähän te voitte antautua tieteellennekin, ja siellä te aina saatte jonkun kumppaniksenne *préférence'iin*...

— *Passons*. [Jättäkäämme tämä.]

— *Passons*? — Varvara Petrovnaan tämä sattui pahasti. — Siinä tapauksessa minulla ei ole enää mitään lisättävää. Olen ilmaissut teille tahtoni, ja tästä lähtien tiemme eroavat lopullisesti.

— Tässkö kaikki? Kaikki, mitä on jäänyt jäljelle kahdenkymmenen vuoden ajalta? Ovatko nämä viimeiset jäähyväisemme?

— Te rakastatte suuria eleitä. Stepan Trofimovitš. — Nykyjään sellainen ei ole muodissa. Nykyjään puhutaan tosin raa'asti, mutta yksinkertaisesti. Enkö koskaan pääse rauhaan näistä »kahdestakymmenestä vuodesta»! Kaksikymmentä vuotta kestänyttä kahden ihmisen itserakkautta, eikä mitään muuta. Yksistään jo nuo kirjeenne, jotka olette minulle osoittanut, niitä ei ole kirjoitettu minulle, vaan — jälkimaailmalle. Te olette stilisti ettekä ystävä. Ystävyys — se on vain kaunis sana, ja itse asiassa ystävä on ystävälle vain — likaveden kaatopaikka.

— Herra Jumala, mikä joukko lamattuja sanoja! Ulkoa opittua läksyä! Joko ne ovat ehtineet pukea teidätkin omaan virkapukuunsa! Tekin iloitsette nyt, tekin lähentelette aurinkoa! *Chère, chère*, hernerokastako olette myynyt — vapautenne.

— En minä ole papukaija, joka toistelee muiden puhetta, — Varvara Petrovna tulistui. — Saatte uskoa, että minulle itsellenikin on voinut karttua ajan mittaan sanoja. Mitä olette te näinä kahtenakymmenenä vuotena tehnyt hyväkseni? Te ette antanut edes luettavakseni niitä kirjoja, joita itse tilasin teille ja jotka teidän puolestanne varmasti olisivat jääneet avaamattomiksi, ellei kirjansitoja olisi sitä tehnyt. Mitä annoitte te luettavakseni, kun ensi aikoina pyysin ohjaustanne? Aina vain Capefigue'ia ja Capefigue'ia eikä muuta mitään. Te katselitte kademieliin kehitystäni ja koetitte suorastaan ehkäistäkin sitä. Ja sillä välin kuitenkin koko maailma nauroi teille. Täytynee tunnustaa, etten koskaan ole pitänyt teitä minään muuna kuin kirjallisuuskriitikkona. Kun paluumatkalla Pietarista silloin ilmoitin teille, että aion ruveta julkaisemaan aikakauslehteä, jolle olisin pyhittänyt koko elämäni, te katsahditte minuun ivallisesti ja kävitte ylimielisen kopeaksi.

— Enhän minä sen vuoksi... Mehän pelkäsimme silloin vainoa...

— Sen vuoksi juuri. Ettehän te Pietarissa mitenkään voinut pelätä vainoa. Muistatte kai miten te silloin helmikuussa, kun saapui tieto miten te silloin aivan säikähtyneenä juoksitte luokseni ja vaaditte minulta todistusta kirjeen muodossa, kirjeen, josta olisi käynyt selville, että tuo aiottu aikakauslehti ei liikuttanut teitä vähääkään ja että nuorta väkeä kävi yksinomaan minun eikä teidän luonanne ja että te olitte vain kotiopettaja, jonka oli pakko asua edelleen talossani, koska hän ei ollut saanut palkkaansa. Eikö asia ollut näin? Muistatteko sen? Kyllä te olette osannut elämässänne kunnostautua, Stepan Trofimovitš!

— Se oli vain satunnainen heikkouden hetki, olimmehan kahden, — parahti Stepan Trofimovitš tuskissaan. — Voimmeko nyt katkaista kaiken yksistään noiden vähäpätöisten seikkain vuoksi? Eikö näiden monen vuoden aikana ole jäänyt mitään ehjää välillemme?

— Te olette hyvin käytännöllinen. Tahdotte aina, että minä olisin teille mahdollisimman paljon velkaa. Kun te tulitte ulkomailta, te katselitte minuun hyvin alentuvaisesti ettekä antanut minun puhua sanaakaan, mutta kun minä lähdin ulkomaille ja sieltä palattuani aloin myös puhua madonnaa koskevista vaikutelmistani, te ette edes kuunnellut minua, vaan hymähtelitte pilkallisesti kaulaliinaanne, ikäänkuin minä en olisi kyennyt tuntemaan samoin kuin tekin...

— Ei se voinut olla noin, varmaankin minä... J'ai oublié. [Olen unohtanut.]

— Sitä se oli. Ja oliko tuossa kaikessa edes mitään kehuttavaa. Kaikkihan on pelkkää lorua ja mielikuvitusta Nykyjään ei kukaan ole enää madonnasta haltioissaan, eivätkä muut kuin tuollaiset piintyneet ukonrahjukset hukkaa enää aikaansa sellaiseen. Se on todistettu.

— Onko jo todistettukin?

Se ei kelpaa mihinkään. Tämä tuoppi on tarpeellinen, koska siihen voi kaataa vettä, tämä lyijykynä on hyödyllinen, koska sillä voi kirjoittaa, mitä kulloinkin tahtoo. Mutta mitä tekee naiskasvoilla, jotka vielä kaiken lisäksi ovat luonnollisia kasvoja rumemmat. Piirustakaapa omena ja pankaa sen viereen oikea omena, — kumman niistä otatte mieluummin? Te ette ainakaan erehtyisi. Kas, siinä ovat kaikki teorianne, sen jälkeen kuin vapaan tutkimuksen ensi säde on päässyt niihin tunkeutumaan.

— Aivan niin, aivan niin.

— Te hymähditte pilkallisesti. Mitä puhuittekaan te minulle esimerkiksi almusta? Mutta nautinto, jota almunjakaja tuntee, on ylpeän ja epäsideellisen ihmisen nautintoa, rikkaan nauttimista rikkaudestaan, vallastaan ja siitä ylemmyyden tunteesta, joka syntyy hänessä hänen verratessaan itseänsä kerjäläiseen. Almu demoralisoi sekä almuni antajan että almun saajan, ja kaiken lisäksi se ei suinkaan vähennä, vaan päinvastoin edistää köyhyyttä. Laiskurit, jotka eivät halua tehdä työtä, hyörivät almunjakajien ympärillä kuten pelurit pelipöydän ääressä voiton toivossa. Ja ne roivot, jotka köyhille heitetään, eivät riitä nimeksikään, ei sadannelle osallekaan heistä. Paljonkohan tekään olette oikeastaan jakanut elämässänne toisille? Enintään kahdeksankymmentä kopeekkaa, muistelkaapa tarkoin. Muistatteko, milloin viimeksi annoitte almun? Siitä on jo varmasti pari vuotta, ellei siitä ole jo neljäkin. Te saarnaatte aina omaanne ja olette vain haitaksi asian kululle. Nykyaikaisessakaan yhteiskunnassa laki ei saisi enää sallia almun antamista. Uudessa yhteiskunnassa ei tule lainkaan olemaan köyhiä.

— Oo, mikä määrä toisten sanoja!! Vai olette te jo uudessa yhteiskunnassa saakka! Onneton, Jumala teitä armahtakoon!

— Siellä ollaan, Stepan Trofimovitš. Tarkoin te olettekin koettanut pitää minulta piilossa kaikki uudet aatteet, joista nykyään jokainen on selvillä, ja kaiken tämän te olette tehnyt, koska olette kadehtinut minua ja koska olette tahtonut saada ylivallan. Nyt tuo Julijakin on jo sata virstaa minua edellä. Mutta nyt minunkin silmäni ovat vihdoinkin auenneet. Olen kuitenkin puolustanut teitä, sikäli kuin olen voinut; kaikki syyttävät teitä.

— Riittää! — Stepan Trofimovitš yritti taas nousta paikaltaan. — Riittää! Mitä voisinkaan toivottaa teille muuta, kuin että tulisitte katumukseen.

— Istukaa hetkeksi, Stepan Trofimovitš. Minun on kysyttävä teiltä jotakin. Te olette saanut kai kutsun tulla esitelmöimään kirjalliseen matineaamme. Kaikki tämä on tapahtunut minun toimestani. Sanokaahan, mistä olette aikonut luennoida?

— Kas juuri siitä kuningatarten kuningattaresta, tuosta ihmiskunnan ihanteesta, Sikstiiniläisestä madonnasta, joka teidän mielestänne ei ole edes tuopin eikä edes lyijykynänkään arvoinen.

— Ettekö siis esitelmöiköön historiallisesta aiheesta? — Varvara Petrovna oli pettynyt. — Mutta ettehan te saa kuulijoita. Aina te vain tuosta madonnastanne! Kannattaako vaivaa puhua sellaisesta, mikä saa kaikki ihmiset torkkumaan? Saatte uskoa, Stepan Trofimovitš, että tarkoitan vain teidän parastanne. Miten paljon parempi olisi, jos ottaisitte aiheeksenne jonkin hauskan keskiaikaisen hovijutun, vaikkapa vain Espanjan historiasta, jonkin juorujutun, johon itse voisitte vielä lisätä jotakin ja höystää sitä omilla sukkeluuksillanne. Siellähän oli loistava hovi ja loistavat naiset, myrkytyksiä... Karmazinov sanoi, että on ihmeellistä, jollei Espanjankaan historiasta löydä huvittavia aiheita.

— Karmazinov, tuo itsensä tyhjäksi kirjoittanut hölmö, etsii muka minua varten teemoja.

— Karmazinov, tuo melkeinpä voisi sanoa »valtiollinen äly». Olette liian teräväkielinen tänään, Stepan Trofimovitš.

— Teidän Karmazinovinne — on vanha, itsensä tyhjäksi kirjoittanut pahasisuinen ämmä! *Chère, chère*, hyvä Jumala, kuinka pian olette madaltunut heidän orjaksensa!

— En voi tosin vieläkään oikein sietää hänen pöyhkeilyänsä, mutta tunnustan kuitenkin hänen älynsä. Sanon vielä kerran, puolustin teitä sikäli kuin voin. Ja minkä vuoksi on aina saatettava itsensä naurunalaiseksi ja ikäväksi. Päinvastoin teidän olisi syytä, kuten ainakin kuluneen vuosisadan edustajan, astua puhujalavalle arvokas hymy huulillanne. Kertoisitte heille älykkäästi kolmisen juttua, siten kuin te yksin

osaatte kertoa. Olkoonpa, että olettekin jo vanhus, kuluneen vuosisadan edustaja, joka on jäänyt heistä jälkeen, olkoon niin, mutta kun te itse myönnätte tämän hymyilyllänne jo esipuheessanne, niin kaikki huomaavat, että te olette herrtaisen hyvä ja henkevä sirpale muinaisuutta... Sanalla sanoen, vanhan polven mies, mutta sentään niin avarakatseinen, että kykenee itse näkemään kaikkien niiden käsitysten järjettömyyden, käsitysten, joita itse on aina ennen pitänyt oikeina. Tehkää mielikseni, pyydän teitä.

— Riittää, *chère!* Älkää pyytäkö sitä, minä en voi. Pidän luentoni Madonnasta ja nostatan myrskyn, joka musertaa heidät kaikki, tai sitten vain yksin minut!

— Varmasti teidät yksin, Stepan Trofimovitš!

— Se olkoon sitten osani. Olen kertova heille siitä alhaisesta orjasta, siitä löyhkäävästä ja irstaasta lakeijasta, joka ensimmäisenä on kohoava portaille sakset käsissä ja joka on repäisevä rikki ylevän ihanteen jumalalliset kasvot, tasa-arvoisuuden, kateuden ja... ruoansulatuksen nimessä Kajahtakoon silloin kiroukseni ja sitten... sitten...

— Hullujenhuoneeseenko?

— Ehkä sinnekin. Mutta joka tapauksessa tulkoon minusta sitten joko voittaja tai voitettu, minä kuitenkin jo samana iltana otan matkareppuni, kerjäläisreppuni, luovun kaikesta, kaikista lahjoistanne ja eläkkeistänne, sekä nykyisistä että tulevista, ja lähdän jalkaisin jonnekin, joko viettäkseni loppuikäni kauppiasperheen kotiopettajana tai kuollakseni jonnekin lauta-aidan kupeelle nälkään. Se on sanottu! *Alea jacta est.*

Stepan Trofimovitš kohottautui uudelleen istualtaan.

— Olen jo vuosikausia ollut varma siitä, — huomautti Varvara Petrovna silmät välkehtien ja hänkin nousten seisoalleen, — että te elättekkin yksinomaan vain sitä varten, että lopulta voisitte häväistä minut ja saattaa kotini huonoon huutoon. Mitä te oikeastaan tarkoittatte puheellanne kauppiaan kotiopettajan toimesta ja kuolemasta lauta-aidan kupeeseen? Pelkkää ilkeämielistä herjausta eikä mitään muuta!

— Te olette aina halveksinut minua. Mutta minäpä päätänkin päiväni, kuten ainakin naiselleen uskollinen ritari, sillä teidän mielipiteenne on minulle ollut aina kaikista kallein. Tästä hetkestä alkaen en ota vastaan teiltä enää mitään.

En tavoittele omaa etuani ja kunnioitan teitä vilpittömästi.

— Kuinka typerää!

— Te ette ole koskaan kunnioittanut minua. Minulla on tosin voinut olla suunnaton määrä heikkouksia. Niinpä tosiaan, olen ollut teidän syöttiläänänne, — käytän nihilismin kieltä,— mutta sittenkään ei syöttiläänä oleminen ole koskaan ollut menettelyjen! korkeimpana periaatteena. Se on käynyt aivan itsestään, en itsekään oikein tiedä, miten se on vienyt siihen... Olen aina luullut, että välillämme olisi ollut jotakin korkeampaakin kuin pelkkä — syöminen, enkä koskaan... en koskaan ole tahtonut olla — roisto! Matkaan siis, että asia tulisi autetuksi! Myöhäiselle matkalle! Nyt on jo syksymyöhä, sumu peittää pellot, hyinen härmävanhus kattaa tulevan tieni, ja tuuli tuiverrellen muistuttaa läheisestä haudastani... Mutta matkaan, matkaan siis, uutta tietäni pitkin...

»Täynnä rakkautta puhtahinta, lempihaaveellensa uskollisna...»

Oo, hyvästi, haaveeni! Kaksikymmentä vuotta! *Alea jacta est!* — Hänen kasvonsa olivat aivan märät kyynelistä, jotka olivat purskahtaneet esiin. Hän otti hattunsa.

— En ymmärrä latinaa, — virkkoi Varvara Petrovna yrittäen hillitä itseänsä.

Kukapa sen oikein tiennee, ehkä itku ei ollut kaukana hänelläkään, mutta suuttumus ja oikutteluhalu saivat kuitenkin voiton.

— Tiedän varmasti vain sen, että kaikki tuo on vain pelkkää oikuttelua. Ette te koskaan kykene panemaan uhkauksianne toimeen, uhkauksianne, jotka ovat vain pelkkää egoismia. Ette te mene minnekään, ette minnekään — kauppiaan luo, vaan yksinkertaisesti päätätte päivänne minun luonani, otatte kauniisti vastaan eläkkeenne ja keräätte edelleenkin tiistaisin ympärillenne nuo jonninjoutavat ystävänne. Hyvästi, Stepan Trofimovitš.

— *Alea jacta est!* — Stepan Trofimovitš kumarsi syvään ja lähti kotiinsa melkein puolikuolleen mielenliikutuksesta.

KUUDES LUKU.

Pjotr Stepanovitš puuhissaan.

I.

Juhlapäivästä oli nyt lopullisesti sovittu, mutta von Lembke kävi vain yhä surullisemmaksi ja mietiskelevämmäksi. Häntä ahdistivat merkilliset turmiota ennustavat aavistelut, mikä oli omiaan tekemään Julija Mihailovnan sangen levottomaksi. Tosin ei kaikki ollutkaan, kuten olla piti. Entinen lauhkea kuvernöörimme oli jättänyt hallinnolliset asiat hieman rempalleen. Par'aikaa uhkasi kolera, joissakin paikoin oli ilmennyt pahaa eläinruttoa, kaiken kesää raivosi sekä kaupungeissa että

isoissa kirkonkylissä tulipaloja, ja, mikä pahinta, kansaan oli yhä syvemmälle syöpynyt typerä epäluulo, että nämä palot olivat — murhapolttoja. Ryöstöjäkin oli tapahtunut entiseen verraten kahta enemmän. Mutta olihan tämä niin perin tavallista, eikä yksin tämä suinkaan olisi häirinnytkään näihin asti aina niin perin onnellisen Andrei Antonovitšin rauhaa, jollei olisi ilmennyt lisäksi vielä muita, paljon painavampia syitä.

Eniten Julija Mihailovnaa ihmetytti se, että hänen miehensä kävi päivä päivältä yhä vaiteliaammaksi ja, mikä merkillisintä, samalla myös yhä umpimielisemmäksi. Ja mitäpä olisi luullut hänellä olevan salattavaa? Andrei Antonovitš tosin hyvin harvoin missään asiassa intti vastaan. Hän oli aina taipunut täydellisesti vaimonsa tahtoon. Tämän vaatimuksesta hän oli muun muassa pari kolme kertaa tarttunut sängen uskallettuihin milteipä lainvastaisiinkin keinoihin laajentaakseen kuvernöörin hallintovaltaa. Tässä samassa tarkoituksessa oli oltu parisen kertaa jo suorastaan pahaennustavan leväperäisiä: joillekuille sellaisille henkilöille, jotka oikeastaan olisivat ansainneet tuomion ja Siperian, oli pelkästään vain Julija Mihailovnan vaatimuksesta ehdotettu annettavaksi — lahjapalkkioita. Erinäisiin valituksiin oli päätetty myös kerta kaikkiaan olla vastaamatta. Mutta kaikesta tästä saatiin tietää vasta myöhemmin. Lembke allekirjoitti kuuliaisesti kaikki päätökset eikä koskaan tullut edes tarkemmin ajatelleeksi, missä määrin hänen vaimollaan oli oikeus sekaantua asioihin, joiden hoito oikeastaan kuului hänen omiin velvollisuuksiinsa. Mutta sen sijaan hän joskus kyllä saattoi nousta takajaloilleen aivan »jonninjoutavista pikkuseikoista», mikä Julija Mihailovnaa suuresti ihmetytti. Vaikka saattoihan hyvin ymmärtää, että hän palkaksi kuuliaisuudessa vietetyistä päivistä tunsikin myös joskus tarvetta kapinoida edes pienen pienen hetken. Vaikka Julija Mihailovna olikin sängen teräväjärkinen nainen, hän ei valitettavasti kuitenkaan ymmärtänyt täysin miehensä jalon luonteen jaloa hienopiirteisyyttä. Voi, hänen harrastuksensa olivat tällä kertaa niin kokonaan toisaalla, ja senvuoksihan juuri ne monet väärinkäsitykset syntyivätkin.

Minun on aivan mahdotonta, enkä osaakaan, ruveta kertomaan eräänlaisia asioita. Velvollisuuksiin! ei myöskään kuulu hallinnollisten erehdysten arvosteleminen, ja senvuoksi syrjäytänkin kokonaan hallinnollisen puolen. Koska kerran olen ryhtynyt kirjoittamaan kronikkaa, olen samalla myös sitoutunut suorittamaan toisenlaisia tehtäviä, Sitäpaitsi kuvernementtimme asioita on vielä paljonkin tuleva päivänvaloon kunhan vain jaksamme hieman odottaa. Muutamista seikoista en kuitenkaan saata olla puhumatta.

Mainitkaamme vielä pari sanaa Julija Mihailovnasta. Tämä naisparka (minun on häntä kovin sääli) olisi kyllä muutenkin saavuttanut kaiken sen, mikä häntä viekoitteli ja veti

puoleensa (maine y.m.s.), vieläpä paljon vähemmällä pauhulla ja eksentrisyydellä, kuin mihin hän jo ensi askelellaan heittäytyi. Lieneekö hänessä runollinen mieli pyrkinyt pursumaan yli äyräidensä, vai johtuiko kaikki tämä ehkä hänen aikaisimmassa nuoruudessaan kärsimistään epäonnistumisista, niin että hän nyt, kun kohtalon lehti oli kääntynyt, tunsii olevansa aivan kuin johonkin erikoistehtävään valittu, melkeinpä kuin Herran voideltu, jonka ylle »tulen liekki oli leimahtanut», mutta tuossa liekissä hän se vaara juuri piilikin. Tällainen liekki ei olekaan mikään irtopalmikko, joka sopii koristamaan minkä naisen päätä tahansa. Mutta tuskin kenenkään on tätä seikkaa niin vaikeata uskoa kuin juuri naisen. Hän ei ole kuulevinansakaan muita kuin niitä, jotka häntä osaavat yllyttää. Ja Julija Mihailovnaa yllytettiin joka puolelta. Tämä raukka joutui mitä erilaisimpien vaikutusten ristituleen ja piti koko ajan itseään jonakin erikoisuutena. Monen onnenonkijan onnistui lämmitellä käsiään hänen lähettyvillään, ja nämä kyllä osasivat käyttää hyväkseen hänen vilpittömyyttään tänä hänen lyhyenä kuvernöörikautenaan, ja mikä sekasotku syntyäkään tuosta n.s. itsenäisyydestä. Häntä miellytti yhtä hyvin sekä suurtilallisuus että aristokraattinen elementti, sekä kuvernöörin hallintovallan laajentaminen että demokraattinen elementti, sekä uudet laitokset että järjestys, vapaa-ajattelu, sosialistiset aatepahaiset, sekä aristokraattisen salongin hillitty sävy että häntä ympäröivän nuorison melkeinpä jo teetuvan tapoja muistuttava ujostelemattomuus. Hänen korkein halunsa oli luoda ympärilleen onnea ja sovittaa kaikki sovittamaton, s.o. saada kaikki ihmiset yhtymään vain hänen oman persoonansa ihailuun. Hänellä oli suosikkejakin. Sellainen oli Pjotr Stepanovitš, joka käytti valttinaan mitä räikeintä imartelua. Tälle Julija Mihailovna oli erikoisen suosiollinen. Tämä nuori mies viehätti häntä eräästä toisestakin syystä, mikä syy tosin oli perin kummallinen, mutta kuitenkin niin kuvaava tälle naisparalle. Julija Mihailovna uskoi, että Pjotr Stepanovitš kerran vielä paljastaisi hänelle valtiollisen salaliiton. Vaikka tällainen tuntuukin mahdottomalta, niin asia oli kuitenkin näin. Hänestä nimittäin näytti kuin näyttikin siltä, että kuvernementissa täytyi piillä jokin valtiollinen salaseura. Pjotr Stepanovitš oli itse saanut tämän merkillisen luulon juurtumaan häneen vain yhä syvemmälle toiselta puolen eräänlaisista asioista vaikenemalla, toiselta puolen taas eräillä viittailuillaan. Julija Mihailovna uskoi näet, että Pjotr Stepanovitšillä oli suhteita kaikkialla Venäjän vallankumouksellisten verkostossa, mutta että tämä oli häntä kohtaan ehdottomasti vilpitön, jopa että tämä suorastaan jumaloi häntä. Salaliiton ilmituleminen, Pietarista odotettavissa oleva kiittollisuudenosoitus, tuleva loistava virkaura, vaikuttaminen »lempeydellä» nuorisoon, joka siten voitaisiin estää menemästä äärimmäisyyksiin, kaikki tämä saattoi yht'aikaa mahtua hänen fantastiseen päähänsä. Olihan hän jo pelastanut, saanut Pjotr Stepanovitšinkin alistumaan. Tästä hän muuten oli aivan varma, miksi hän ei olisi samoin voinut

pelastaa minuakin. Ei yksikään heistä saisi joutua turmioon, hän on pelastava heidät kaikki. Hän jakaa heidät eri ryhmiin, hän tiedoittaa heistä kustakin erikseen ylimpään paikkaan... hän on oleva itse oikeamielisyys, ja silloin ehkä historia sekä koko venäläinen liberalismi on vielä kerran siunaava hänen nimeänsä. Ja salaliittohan tulee joka tapauksessa paljastetuksi. Saadaan siis kaksi kärpistä yhdellä iskulla...

Mutta kuitenkin olisi ollut varsin välttämätöntä, että Andrei Antonovitš olisi, vaikkapa vain juhlan ajaksi, edes hieman piristynyt. Häntä oli välttämättä jotenkin ilahdutettava ja samalla rauhoitettava. Tässä tarkoituksessa Pjotr Stepanovitš sai komennuksen lähteä tämän luo, ja Julija Mihailovna uskoi varmasti hänen jollakin tunnetulla rauhoittamiskeinollaan saavan Andrei Antonovitšin temmatuksi edes hetkeksi alakuloisuuden pauloista. Pjotr Stepanovitšillahan saattoi olla jotakin ilmoitettavaa, ja tuntuihan aina paremmalta saada kuulla kaikki suoraan silminnäkiältä. Julija Mihailovna luotti täydellisesti Pjotr Stepanovitšin joustavuuteen. Tämä ei tosin ollut käynyt pitkään aikaan von Lembken työhuoneessa, ja nytkin hän sattui lennähtämään sinne juuri sellaisena hetkenä, jolloin potilas oli erikoisen kireässä mielenvireessä.

II.

Oli tapahtunut jotakin, jota herra von Lembke ei mitenkään saattanut käsittää mahdolliseksi. Siinä piirikunnassa, jossa Pjotr Stepanovitš muuten oli juuri äsken juhlinut, muudan aliluutnantti oli saanut lähimmältä päälliköltään suullisen muistutuksen. Tämä oli tapahtunut koko komppanian läsnäollessa. Aliluutnantti oli vielä nuori, äsken Pietarista saapunut, oli aina ollut vaitelias ja yrmeä, jopa mahtailevakin, vaikka olikin kasvultansa pieni, varreltansa lihavahko sekä punaposkinen. Hän ei ollut jaksanut kestää häväistystä, vaan oli hyökännyt päin komentajaa pää oudosti kallellansa ja omituisesti vingahdellen mikä oli juuri eniten hämmästyttänyt komppaniaa, lyödä läimähdyttänyt päällikköänsä sekä puraissut tätä olkapäähän. Toin tuskin hänet oli saatu tästä irroitetuksi. Ei ollut epäilemistäkään: mies oli tietenkin menettänyt järkensä, ainakin jälkeinpäin väitettiin, että nuori mies oli viime aikoina useamman kerran tehnyt itsensä syylliseksi mitä mahdottomimpiin tekoihin. Hän oli muun muassa kerran heittänyt ulos asunnostaan kaksi isäntäväkensä pyhäinkuvaa, joista toisen hän oli ensin lyönyt kirveellä aivan säpäleiksi. Omassa huoneessaan hän taas oli kolmelle eri telineelle asettanut yhdelle Vogtin, toiselle Moleschottin ja kolmannelle Büchnerin teokset, niin että niistä kukin muodosti ikäänkuin saarnatuolin, ja kunkin sellaisen eteen hän oli sytyttänyt vahakynttilän. Mikäli voi päätellä kirjoista, joita oli hänen huoneessaan, hän oli kaiketi lukenut paljon. Jos hän olisi omistanut viisikymmentätuhatta frangia, niin hän olisi varmasti purjehtinut jonnekin Marquesas-saaristoon, kuten se »kadetti», jota herra Herzen niin humoristisesti on kuvannut eräässä teoksessaan. Kun aliluutnantti oli

vangittu, hänen huoneestaan oli löydetty kokonainen kimppu mitä hillittömimpiä julistuksia.

Itse asiassahan julistukset eivät ole oikeastaan yhtään mitään, eikä niitä mielestäni kannata säikkyä. On niitä nähty ihmeempiäkin. Sitäpaitsi nämä julistukset eivät olleet edes uusia: olihan aivan äskettäin levitetty H:skin kuvernementissa aivan samanlaisia, — kuten kerrottiin, — ja Liputin, joka noin puolitoista kuukautta sitten o liikkunut tuossa samaisessa piirikunnassa se myös naapurikuvernementissa, oli lisäksi vielä tietänyt kertoa, että hän jo siellä muka oli nähnyt aivan samanlaisia lehtisiä. Andrei Antonovitšia hämmästyttikin eniten se, että Špigulinien tehtaan isännöitsijä oli aivan samoihin aikoihin jättänyt poliisilaitokselle pari, kolme pakallista aivan samoja lehtisiä, joita oli tavattu tuolta aliluutnantiltakin, ja sanonut, että nämä pakat oli yön aikana heitetty tehtaalle. Näitä pakkoja ei oltu edes vielä päästetty irti niitä ympäröivästä siteestä, eikä siis ainoakaan työmiehistä ollut ehtinyt niitä lukea. Eihän tämä ollut asia eikä mikään, mutta sittenkin se vain sai Andrei Antonovitšin miettimään. Asia näytti hänestä mielenkiintoisen monimutkaiselta.

Tässä Špigulinien tehtaassa oli silloin juuri kehittymäisillään se samainen »špigulnilainen juttu», josta meillä aikomaan puhuttiin niin paljon ja joka mitä ihmeellisimpinä toisintoina kierteli aikansa myös kummankin pääkaupunkimme sanomasanomalehdissä. Noin kolme viikkoa sitten joku oli tehtaalla sairastunut ja kuollutkin aasialaiseen koleraan. Tämän jälkeen oli jo sairastunut useampiakin. Kaupungissa säikähdettiin, sillä kolera uhkasi naapurikuvernementista käsin. Mainittakoon, että meillä oli kyllä jo ryhdytty sangen tyydyttäviin terveydenhoidollisiin toimenpiteisiin tämän kutsumattoman vieraan varalta. Mutta Špigulinien tehtaaseen, jonka omistajat olivat monimiljonäärejä ja joilla oli suhteita, ei tarkastuksessa oltu kajottu tarpeeksi. Ja senvuoksi alettiinkin ennen pitkää huhuilla, että siellä muka olikin se, kaiken pahan juuri ja sairauden taimitarha ja että sekä itse tehtaaseen että erikoisesti tehtaan työväen asuntoihin oli kaikkalainen lika jo siinä määrin juurtunut, että vaikka kolera ei uhkaisikaan muualla, niin se näissä pesissä syntyisi jo aivan itsestänsäkin. Silloin ryhdyttiin tietenkin heti tarmokkasiin toimenpiteisiin, ja Andrei Antonovitš itse valvoi sangen tarkasti, että määräykset pantiin kiireellisesti toimeen. Vajaassa kolmessa viikossa saatiin näin koko tehdas puhdistetuksi, mutta Špigulinien veljekset jostakin käsittämättömästä syystä siitä huolimatta sulkiivat tehtaansa kokonaan. Toinen veljeksistä asui vakinaisesti Pietarissa, ja toinen taas matkusti Moskovaan heti, kun viranomaisten toimesta suoritettu tehtaan puhdistus oli ohi. Tehtaan isännöitsijä oli ryhtynyt heti tekemään tiliä työmiesten kanssa, ja kuten myöhemmin kävi selville, hän oli näitä röyhkeästi pettänyt. Työmiehet olivat alkaneet napista, olivat vaatineet oikeudenmukaista tilintekoa, hölmöydessään olivat

kääntyneet poliisilaitoksenkin puoleen, mutta — se täytyy tunnustaa — he eivät suinkaan pitäneet asiasta liian suurta melua eivätkä olleet kovinkaan kiihoittuneita. Kas, tällöinpä juuri Andrei Antonovitšille olikin jätetty nuo isännöitsijältä saadut julistukset.

Pjotr Stepanovitš lennähti työhuoneeseen ilmoittautumatta, kuten ainakin perheen ystävä, ja olihan hänellä sitäpaitsi Julija Mihailovnan käskystä erikoistehtävä suoritettavanaan. Nähtyään hänet von Lembke kurtisti kulmiansa ja otti hänet vastaan pahantuulisen ja epäystävällisen näköisenä seisahtuen pöydän luo. Tätä ennen hän oli näet kävellyt edestakaisin työhuoneessaan ja keskustellut jostakin kahdenkesken kansanvirkamiehen Blümin kanssa, joka oli hyvin kömpelön ja tylyn näköinen saksalainen ja jonka hän on tuonut mukanaan Pietarista huolimatta Julija Mihailovnan voimakkaista vastalauseista. Pjotr Stepanovitšin tultua huoneeseen virkamies väistyi ovelle päin lähtemättä kuitenkaan poiskaan. Pjotr Stepanovitšista näytti miltei siltä, että tämä samalla vaihtoi paljon puhuvan katseen päällikkönsä kanssa.

O-ho, sainpas teidät kiinni, piileskelevä kaupunginpää, — huudahti Pjotr Stepanovitš nauraen ja peitti kämmenellään pöydällä olevan julistuksen, — tästä kai tulee lisäys kokoelmaanne, vai mitä?

Andrei Antonovitš sävähti tulipunaiseksi. Hänen kasvonsa aivan vääristyivät.

— Antakaa olla, antakaa olla sen,— hän huudahti vihasta vavahtaen, — ettekä te... herra saa...

— Mitäs te nyt? Ette kai te suuttunut?

— Sallikaa minun huomauttaa teille, arvoisa herra, etten aio tästä lähtien enää sietää teidän *sans façon'i*anne ja pyydän teitä pitämään mielessänne...

— Hyi, piru, tehän taidatte olla aivan tosissanne!

— Vaiti, vaiti! — von Lembke tömisytti jalkojaan mattoon, — te ette saa...

Jumala sen tietää, mikä tästä olisi voinut lopulta tulla. Voi, tässä oli kaiken muun ohella vielä eräs seikka, josta Pjotr Stepanovitš ei tietänyt mitään, eipä tietänyt edes itse Julija Mihailovnakaan. Onneton Andrei Antonovitš oli viime aikoina siinä määrin kiihoittunut, että oli suorastaan alkanut olla mustasukkainen Pjotr Stepanovitšille vaimostansa. Näin hän tunsikin yksin ollessaan, ja erikoisesti öisin hän sai kestää mitä hirveimpiä hetkiä.

— Ja minä kun ajattelin, että jos ihminen kerran kaksi päivää peräkkäin aina puoliyöhön lukee teille romaaniaan ja tahtoo tietää mielipiteenne siitä, niin silloin luulisi hänen olevan aivan välinpitämättömän ainakin tämmöisistä muodollisuuksista... Julija Mihailovnahän kohtelee minua sangen tuttavallisesti. Kuka teistä täällä ottaa oikein selvän? — huomautti Pjotr Stepanovitš melkein pärvokkaasti. — Apropos, tässä on teidän romaaninnekin, — ja hän pani pöydälle isohkon, painavan, rullalle käärityn vihon jonka ympärillä oli sininen paperikääre.

Lembke punastui hämmennyksissään.

— Mistä te sen löysitte? — hän kysyi varovaisesti voimatta peittää iloansa, jonka esilletulemista hän koetti estää kaikin voimin.

— Ajatelkaahan, aivan sellaisenaan tötterössä se oli vierinyt lipaston taakse. Luulen, että olin sen silloin heti huolimattomasti heittänyt lipastolle. Vasta toissa päivänä se löytyi, kun pestiin lattioita, mutta kylläpä te annoittakin minulle tehtävän!

Ankaran näköisenä Lembke loi silmänsä maahan.

— Teidän ansiostanne en ole nukkunut kahteen yöhön peräkkäin. Kaksi päivää sitten se jo löytyi, mutta tahdoin lukea sen, ja kun ei ollut päivällä aikaa, niin luin öisin. No niin, en ole tyytyväinen: ajattelen toisin. Mutta syljen minä koko jutulle, en ole koskaan ollut arvostelijana, mutta — en voinut riistäytyä irtikään, taattoseni, en voinut, vaikka en ollutkaan tyytyväinen. Neljäs ja viides luku... ne ovat suorastaan... suorastaan... suorastaan... piru oikein tietää, mitä ne ovat. Ja miten paljon huumoria te olette saanutkaan siihen tungetuksi, nauroin ääneen. Miten te osaattekaan pistää pilkaksi *sans que cela paraisse!* No, ja sitten yhdeksännessä, kymmenennessä, niissähän on pelkästään vain rakkautta, ei kuulu meille. Muuten hyvin vaikuttavaa. Igrenevin kirjettä lukiessani olin vähällä ruveta pusertamaan itkua, vaikka olettekin kuvannut hänet niin sattuvasti. Tiedättekö, se on tunteellista, mutta kuitenkin te tahdotte osoittaa hänen teennäisyytensä, ei totta? Arvasinko oikein vai en? Niin, ja loppu minua suututti eniten, olisin suorastaan lyönyt teitä. Mitä te kaikella sillä oikein tahdotte sanoa? Sehän on tuota iänikuisen perheonnen, lukuisien lasten ja pääomien ihannoimista, on elää retuutettu ja maallista hyvyttä kartutettu, voi hyvä Jumala! Kyllä te osaatte lumota lukijan, en minäkään malttanut jättää sitä kesken, mutta sehän on sitä pahempi. Lukija on tyhmä jo entisestään, viisaiden ihmisten velvollisuus olisi saada hänet hereille, mutta te... No, mutta riittää nyt, ja hyvästi tällä kertaa. Ette saa suuttua toisellakaan kertaa. Oikeastaan tulin tänne sanoakseni teille pari totuuden sanaa, mutta te olette tänään niin...

Sillä välin Andrei Antonovitš oli ottanut romaaninsa ja sulkenut sen lukon taakse tammiseen kirjakaappiinsa sekä ohimennen antanut merkin Blümille, että tämän oli häivyttävä. Tämä poistuikin kasvoillaan pingoittunut ja surullinen ilme.

— En minä ole tänään... minä vain muuten... aina vain ikävyyksiä, — hän murahti kulmat kurtussa mutta aivan leppyneenä ja istahti pöytänsä ääreen. — Istukaa tekin ja sanokaa ne pari sanaanne. En ole nähnyt teitä pitkään aikaan, Pjotr Stepanovitš, älkääkää te enää pitkö tapanne lennähtää noin...joskus, kun on asioita, niin...

— Tavat ovat minulla aina samat...

— Tiedän sen ja uskon, että te aivan tarkoituksettomasti, mutta joskus, kun on kiireitä... istukaahan.

Pjotr Stepanovitš asettui mukavasti sohvalle ja oli melkein jo samassa hetkessä istuessaan vetänyt jalkansakin alleen.

III.

— Mitä kiireitä teillä nyt on? Ettehän vain tarkoita näitä? — Hän osoitti julistuksia. — Tällaisia lehtisiä voin hankkia teille kuinka paljon tahansa, jo H:skin kuvernementissa minulla oli kunnia tutustua niihin.

— Siis silloin, kun te oleskelitte siellä?

— Tietenkin silloin eikä sieltä poistuttuani. Yhdessä oli vinjettikin, ylös oli piirretty kirves. Sallittehan — hän otti julistuksen, — no niin onhan tässäkin kirves. Aivan tarkalleen sama.

— Niin, kirves. Näettehän selvästi: kirves.

— Niin, kirvestäkö säikähditte?

— En minä kirvestä... en minä säikähtänyt, mutta on asioita... asia on semmoinen, tässä on seikkoja...

— Minkälaisia? Tarkoitatteko niitä, joita tehtaalta tuotiin? Ohoo! Mutta tiedätkö, että tuossa tehtaassa työmiehet itse rupeavat pian kirjoittelemaan julistuksia.

— Kuinka niin? — kysäsi von Lembke ankaran ihmettelevästi.

— Aivan yksinkertaisesti. Pitäkääpä silmällä niitä. Olette liian pehmeä mies, Andrei Antonovitš. Kirjoittele te romaaneja. Ja tässä kun pitäisi toimia vanhan tavan mukaan.

— Minkä vanhan tavan mukaan, mitä neuvoja nuo ovat olevinaan? Tehdas on puhdistettu. Annoin määräyksen, ja se puhdistettiin.

— Mutta työmiehethän kapinoivat. Ne olisivat selkäsaunaa vailla. Sillä olisi koko juttu selvä.

— Kapinoivat? Se on tyhjää puhetta. Annoin määräyksen, ja puhdistus tehtiin.

— Oi voi, olette pehmeäluontoinen mies, Andrei Antonovitš.

— Minä, ensinnäkään minä en ole niinkään pehmeäluontoinen, ja toiseksi... — von Lembke oli loukkaantunut. Hän oli keskustellut nuoren miehen kanssa puoliväkin, vain uteliaisuudesta, saadakseen tietää häneltä jotakin uutta.

— Ahaa, taaskin vanha tuttu! — Näin sanoen Pjotr Stepanovitš keskeytti hänen puheensa tarttuen toiseen paperipainimen alla olevaan julistukseen, joka nähtävästi oli painettu ulkomailla ja kirjoitettu runomittaan. — No, tämän minä osaan aivan ulkoa: *Kirkas sielu!* Katsotaanpa, niinhän se on kuin sanoin, *Kirkas sielu*, toden totta. Tähän sieluun tutustuin jo ulkomailla. Mistä te olette sen kaivanut esiin?

— Sanoitte nähneenne ulkomailla? — von Lembke havahtui.

— Aivan niin, neljä kuukautta sitten, tai ehkäpä siitä on jo viisikin.

— Miten paljon näittekään siellä ulkomailla, — von Lembke huomautti terävästi. Pjotr Stepanovitš kuulematta häntä levitti auki paperin ja luki ääneen runon:

KIRKAS SIELU.

Syntyjään ei ollut suuri, rahvaaseen vei sukujuuri. Mutta tsaarin kostotöistä, aateliston pakkovöistä tarpeen sai ja teille lähti, joill' on tyrmä johtotähti: Haastoi vapautta uutta, veljein yhdenvertaisuutta.

Vastarinnan lipun nosti. Paollansa maasti osti suojan tsaarin pyöveliltä, ruoskalta ja pihtimiltä. Kansa, sorron painon alla, kapinoimaan kaikkialla oli valmis. Taškentissa, — Smolenskissa mielet kuohui.

Ylioppilasta kotiin vartoi kaikki suuriin sotiin: lyömään aateliston kasaan, maassa omaisuudet tasaan jakamaan ja pakottamaan hornan suureen tuuttiin samaan kirkot, vihkimiset, perheet — ajan menneen julkierheet.

[Suomentanut J.G. Vuoriniemi. Suom. huom.]

— Te olette varmasti saanut sen tuolta upseerilta, vai mitä? — kysäisi Pjotr Stepanovitš.

— Te kai tunnette tuon upseerinkin?

— Tunnenpa tietenkin. Mehän juhlimme siellä yhdessä hänen kanssaan pari päivää. Oli oikein että hän tuli hulluksi.

— Ehkä hän ei tullutkaan hulluksi.

— Senkö vuoksi te sitä epäilette, koska hän puraisi?

— No niin, mutta jos te kerran näitte nuo runot ulkomailla, ja sitten löydettiin täältä samanlaisia tuolta upseerilta...

— Mitä? Terävä huomautus. Te, Andrei Antonovitš, taidattekin kuulustella minua? Katsokaas, — hän aloitti samassa tavattoman arvokkaasti, — siitä, mitä minä näin ulkomailla, olen sieltä palattuani tehnyt jo jollekulle selvää, ja selityksiäni on pidetty tyydyttävänä, sillä muutenhan minä en olisi voinut onnellistuttaa tätäkään kaupunkia läsnäolollani. Olen siis sitä mieltä, että tässä suhteessa on kaikki selvää, enkä minä ole enää velvollinen tekemään mistään kenellekään tiliä. Eikä kaikki ole selvää sen vuoksi, että olisin ilmiantaja, vaan sen vuoksi, etten ole voinut muutenkaan menetellä. Ja ne henkilöt, jotka olivat Julija Mihailovnalle kirjoittaneet minusta, tiesivät kyllä suosittlevansa rehellistä miestä... Mutta kaikki tämä hiiteen, ja tänne olen nyt tullut puhuakseni teille eräästä tärkeästä asiasta, ja sen vuoksi on hyvä, että lähetitte pois tuon nokikolarinne. Asiani on tärkeä, Andrei Antonovitš, pyytäisin teiltä jotakin sangen vakavaa.

— Syytäisitte? Hm... Olkaa hyvä, odotan ja olenpa uteliaskin. Minun on muutenkin teitä ihmetteleminen, Pjotr Stepanovitš.

Von Lembke oli jokseenkin hermostunut. Pjotr Stepanovitš heitti toisen jalkansa toisen yli.

Pietarissa, — hän aloitti selityksensä, — minä monesta asiasta puhuin hyvin avomielisesti, mutta eräistä seikoista kuitenkin, kuten tästä esimerkiksi (hän osoitti sormellaan *Kirkasta sielua*), minä vaikenin, ensinnäkin siitä syystä, että siitä ei kannattanut puhua, ja toiseksi, koska en tahtonut tuoda esille sellaista, jota minulta ei kysytykään. En tahdo mielelläni tällaisissa asioissa tarpeettomasti kiirehtiä, tässä suhteessahan roisto juuri eroaakin kunnian miehestä, jonka yksinkertaisesti vain on joskus alistuttava olosuhteisiin. Sanalla sanoen, jättäkäämme tämä puoli syrjään. No niin, ja nyt... nyt, kun nämä hölmöt... nyt, kun kaikki on saatu ilmi ja kun asia on tullut jo teidänkin tietoonne ja, kuten näen, teiltä ei voi enää mikään pysyä salassa, sillä onhan teillä silmät päässä eikä teiltä voi mitään pitää piilossa... nämä hölmöt kuitenkin, minä... minä... no niin, minä vain sanalla sanoen tulini tänne puhumaan erään hölmön puolesta, erään, joka ehkä on mielipuoli, ja nyt tahtoisin hänen nuoruutensa, hänen onnettomuuksiensa ja teidän humanisuutenne nimessä... Sillä

ette te kai sentään ole humaninen yksinomaan vain omatekoisissa romaaneissanne!
— hän katkaisi äkkiä puhetulvansa röhkeän sarkastisesti ja kärsimättömästi.

Sanalla sanoen näkyi selvästi, että mies oli suoraluonteinen mutta kömpelö ja taitamaton, ehkäpä kaikkea tätä vain liiallisesta humanisuudesta ja hienotunteisuudesta. Joka tapauksessa tämä mies ei ollut järjellä pilattu, kuten Lembke heti tämän jälkeen arvostelussaan terävästi teki yhteenvetonsa ja kuten hän erikoisesti viime viikon aikana oleskellessaan yksin työhuoneessaan ja erikoisesti juuri öisin oli moittinut häntä itsekseen löytämättä selitystä siihen käsittämättömään menestykseen, jonka tämä oli saavuttanut Julija Mihailovnan ympärillä hääriessään.

— Kenenkä puolesta te oikeastaan puhutte ja mitä tämä kaikki merkitsee? — von Lembke tiedusti mahtavana yrittäen kuitenkin salata uteliaisuutensa.

— Tämä on... tämä on... piru... Enhän minä ole syypää siihen, että luotan teihin täydellisesti! Olenko minä synnä siihen, että pidän teitä mitä jaloluonteisimpana miehenä, ja mikä tärkeintä, sangen järkevänä... lahjakkaana, se on, joka ymmärtää... piru...

Tämä raukka ei nähtävästi saanut mitenkään ilmaistuksi sanottavaansa.

— Ettekö te jo viimeinkin ymmärrä, — hän jatkoi, — ettekö ymmärrä, että ilmaistessani hänen nimensä teille jätän hänet niin sanoakseni teidän käsiinne, petän hänet, eikö totta? Eikö totta?

— Mutta enhän minä voi mitenkään asiata arvata, ellette te voi sitä ilmaista?

— Siinäpä se, aina te osaatte yllättää tuolla teidän logiikallanne, piru... no niin, piru... tämä »kirkas sielu», tämä »ylioppilas» on — Šatov. Kas siinä kaikki!

— Šatov? Kuinka niin Šatov?

— Šatov on juuri se »ylioppilas», josta tässä mainitaan. Hän asuu täällä, on entinen maaorja, sama mies, joka äsken antoi korvapuustin..

— Tiedän, kyllä tiedän! — Lembke siristi silmiään. — Mutta sallinette kysyä, mistä häntä oikeastaan syytetään ja mitä te oikeastaan hänen puolestaan tahdotte saada toimeksi?

— Minähän tahdon hänet pelastaa, ettekö ymmärrä. Olenhan tuntenut hänet kahdeksan vuotta, olen ehkä ollut hänen ystävänsäkin. — Pjotr Stepanovitš oli hyvin kiihoittunut. — Mutta enhän minä ole velvollinen tekemään teille tiliä entisestä elämästäni, — hän viittasi kädellään, kaikki tämä ei ole yhtään mitään, kaikkiaan heitä on kolme ja puoli miestä, ja jos otetaan ulkomailta olevat lukuun, niin sittenkään

tuskin saadaan heitä kymmentä kokoon, ja mikä on pääasia — olen aina luottanut humanisuuteenne, järkeenne. Te ymmärrätte kaiken ja osaatte esittää asian sen oikeassa valossa eikä Jumala ties jonakin merkillisyytenä, vain mielettömän houkkion typeränä haaveena... syynä ovat onnettomuudet, huomatkas se, pitkäaikaiset onnettomuudet, eikä, piru sen tietää, mikään tuiki olematon valtiollinen salaliitto...

Hän oli melkein hengästynyt.

— Hm. Huomaan, että hän on syyllinen noihin kirvesjulistuksiin, — päätteli Lembke melkein pä suurenmoisen ylevämielisesti, — mutta katsokaahan, jos hän olisi ainoa, niin miten hän yksin olisi saattanut levitellä niitä sekä täällä että maaseuduilla, vieläpä H:skin kuvernementissa ja... lopuksi on tärkeintä, mistä hän on saanut ne käsiinsä.

— Minähän jo sanoin teille, että heitä nähtävästi on kaiken kaikkiaan viitisen miestä, no, ehkäpä kymmenenkin, mistä minä sen tietäisin?

— Ette siis tiedä?

— Mistäpä sen tietäisin, piru vieköön!

— Mutta tiesittehän kuitenkin, että Šatov on yksi osallisista.

— Oh!... Pjotr Stepanovitš viittasi kädellään, aivan kuin olisi tahtonut päästä pakoont kiusallisen tarkkanäköistä kyselijää. — No niin, kuulkaa sitten, sanon teille suoraan: Julistuksista en tiedä yhtään mitään, en tuont taivaallista, piru vieköön, ymmärrättehän te kai, mitä merkitsee *ei mitään!* No niin, tietysti se aliluutnantti, ehkäpä vielä joku muukin täällä... No niin, ehkä Šatov ja ehkä vielä joku, mutta siinä kaikki viheliäisiä houkkioita... mutta minä puhun vain Šatovin puolesta, hänet on saatava pelastetuksi sillä tämä runo — on hänen, hänen itsensä sepittänsä ja hänen toimestaan painettu ulkomaille! Kas tämän tiedän aivan varmasti, mutta julistuksista ei minulla ole aavistustakaan.

— Jos runot ovat hänen, niin silloinhan ovat julistuksetkin hänen. Mutta mitä todisteita teillä on, todisteita, jotka saavat teidät epäilemään herra Šatovia?

Pjotr Stepanovitšin kärsivällisyys oli nyt kokonaan lopussa. Hän riuhtaisi esille taskustaan lompakkonsa ja otti sieltä esille paperilapun.

— Kas tässä ovat todisteet! — hän huudahti ja heitti paperin pöydälle. Lembke levitti sen auki. Kävi selville, että se oli kirjoitettu noin puoli vuotta sitten täältä jonnekin ulkomaille, se oli aivan lyhyt, pari sanaa sisältävä:

»Kirkasta sielua en voi täällä saada painatetuksi enkä muutakaan.
Painattakaa ulkomailla.

Iv. Šatov.»

Lembke katsoi tarkasti Pjotr Stepanovičiin. Varvara Petrovna oli ollut oikeassa väittäessään, että tällä joskus oli selvästi lampaan katse, joinakin hetkinä erittäin.

— Kas, tämä tahtoo sanoa siis, — ehätti Pjotr Stepanovitš sanomaan, — että hän on kirjoittanut sen täällä puoli vuotta sitten, mutta että hän ei voinut täällä sitä painattaa jossakin salaisessa kirjapainossa tietenkin, ja sen vuoksi pyysi painattamaan sen ulkomailla... Onhan tämä kai selvää?

— On kyllä, aivan selvää, mutta kenelle hän tämän on osoittanut? Tämähän tässä toistaiseksi on vähemmän selvää, — Lembke huomautti viekkaan ironisesti.

Kirilloville tietenkin, kirjehän on kirjoitettu Kirilloville ulkomaille... ettekö muka tietänyt sitä? Sehän tässä harmittaakin, että te ehkä vain heittäydytte noin tietämättömäksi ja että itse asiassa jo kauan olette tietänyt runoista ja kaikesta muustakin. Mistä ne ovat joutuneet tähän teidän pöydällemme? Ovatpa kuin ovatkin vain osanneet ilmestyä. Mitä te minua suotta kysymyksillänne härnäätte, jos asia kerran on niin?

Suonenvedontapaisesti hän nenäliinallaan alkoi pyyhkiä hikeä otsaltaan.

— Ehkä tiedänkin jotakin... — Lembke osasi taitavasti välttää kysymyksen, — mutta kuka on tuo Kirillov?

— No, sehän on tuo äsken tänne saapunut insinööri, joka oli Stavroginin sekundanttinkin, maniaakki, täysi hullu. Teidän aliluutnanttinne sai varmasti vain ohimenevän raivokohtauksen, mutta tämä on aivan mielipuoli — täydellisesti, sen minä takaan. Voi, Andrei Antonovitš, jos hallitus tietäisi, millaisia nämä ihmiset kaikki järjestään ovat, niin se ei koskisi niihin sormellaankaan, vaan yksinkertaisesti lähettäisi heidät niin pitkälle kuin pippuri kasvaa. Sveitsissä minä kongresseissa, näin sellaisia aivan tarpeekseni.

— Sielläkö, josta käsin johdetaan tšekäläistä liikettä?

— Ja kuka sitä sitten johtaa? Kolme ja puoli miestä. Kun niitä aikansa katselee, niin rupeaa haukotuttamaan. Ja mikä on tuo tšekäläinen liike olevinaan? Ovatko nämä julistukset sitä olevinaan? Ja ketä he ovat saaneet joukkoonsa värvätyksi, juoppohulluja aliluutnantteja ja pari, kolme ylioppilasta! Te olette viisas mies, vastatkaa siis kysymykseeni: Miksi he eivät saa värvätyksi joukkoonsa vähän huomattavampia henkilöitä miksi vain ylioppilaita ja kaksikymmenkaksivuotiaita

nulikoita? Ja paljonko on niitäkään? Miljoonan verran koiria on pantu nuuskimaan, ja paljonko on oikeastaan saatu selville. Kaikkiaan seitsemän miestä. Saatte uskoa, tämä on jo suorastaan ikävää.

Lembke kuunteli huomaavaisesti, mutta näytti kuitenkin samalla aivan kuin ajattelevan: »Ei satakieli tarinoista kostu.»

— Mutta sallinette kai huomauttaa: te suvaisitte vakuuttaa, että tämä kirje oli muka osoitettu ulkomaille, mutta eihän tässä ole osoitettakaan. Mistä te siis tiedätte, että se oli osoitettu nimenomaan herra Kirilloville ja lisäksi vielä ulkomaille ja... ja... että sen todella on kirjoittanut herra Šatov?

— Verratkaa sitä heti paikalla Šatovin käsialaan. Onhan teillä kansliassanne jokin hänen allekirjoituksensa. Ja mitä Kirilloviin tulee, niin hän näytti sen minulle itse.

— Te siis olette itsekin...

— No, tietysti minä olen itsekin. Näytettiin minulle siellä yhtä jos toistakin. Ja mitä taas tulee tähän runoon, niin sen oli Herzen-vainaja muka itse kirjoittanut Šatoville muistoksi ja kehoitukseksi sekä suositukseksi hänen ulkomailla vaeltaessaan, no, ja piru... ja Šatov levittelee nyt sitä nuorison keskuuteen. Kas, mitä Herzen muka minusta ajattelee.

— Tje! — tje — tje, — Lembke oli vihdoinkin pääsevinään asiasta perille, — sitähan minäkin, julistukset — ne vielä ymmärtää, mutta miksi tämä runo?

— Miten te nyt ette sitä ymmärrä. Ja piru sen tietää, miksi minä olen teille tässä lörpötellyt. Kuulkaahan, antakaa Šatov minulle, ja periköön sitten piru kaikki muut, Kirillovinkin, joka nyt piileskelee lukkojen takana samassa talossa kuin Šatovkin. He eivät pidä minusta siksi, että olen palannut... Mutta luvatkaa minulle Šatov, ja silloin minä tuon teille kaikki muut samalla tarjottimella. Minusta voi olla teille hyötyä, Andrei Antonovitš. Arvioin tuota säälistävää joukkiota olevan noin yhdeksän, kymmenen henkilöä. Pidän itse niitä koko ajan silmällä, aivan omasta aloitteestani. Kolmestahan me olemme jo selvillä: Šatovista, Kirillovista ja tuosta aliluutnantista. Toisia minä vasta parhaillaan alan tarkkailla... muuten, en ole niinkään likinäköinen. Tämä on aivan kuten siellä H:skin kuvernementissa: siellähän on tavattu julistuksia kahdelta ylioppilaalta, yhdeltä lyseolaiselta, kahdelta kaksikymmenvuotiaalta aatelismieheltä, yhdeltä opettajalta ja yhdeltä virkaerossa olevalta majurilta, noin kuusikymmenvuotiaalta, joka on juoppoudesta aivan hölmistynyt, ja siinä kaikki. Ja saatte uskoa, että siinä on kaikki, olivat aivan ihmeissään, ettei ilmennyt muuta. Mutta tarvitaan kuusi päivää aikaa. Olen jo tehnyt laskuni: kuuden päivän kuluttua eikä enemminkin. Jos toivotte tuloksia, — älkää koskeko heihin ennen kuin kuuden päivän

kuluttua. Ja silloin saatte ne minulta kaikki yhdessä kimpussa, mutta jos rupeatte pöyhimään aikaisemmin, — koko poikue pyrähtää pakoon. Mutta antakaa minulle vain Šatov. Šatovin puolesta minä... Kaikkein parasta olisi kutsua hänet tänne salaa, ystävänä, vaikkapa tänne työhuoneeseen, kuulustella häntä, kohottaa hieman esirippua... Ja silloin hän on varmasti itkien heittäytyvä jalkoihinne. Hän on hermostunut ja onneton. Hänen vaimonsa huvitteleikse Stavroginin parissa. Suojelkaa häntä, ja hän on itse ilmaiseva teille kaiken, mutta siihen tarvitaan kuusi päivää... Mutta pääasia on ei puolta sanaa tästä Julija Mihailovnalle. Salaisuus. Voitteko säilyttää salaisuuden?

— Mitä te sanoitte? — Lembken silmät revähtivät selko selälleen. — Ettekö te sitten ole ilmaissut mitään Julija Mihailovnalle?

— Hänellekö? Jumala minua siitä suojelkoon ja varjelkoon. E-ei, Andrei Antonovitš nähkääs: hänen ystävyttään minä pidän liian suuressa arvossa ja kunnioitan häntä liian syvästi... No, ja kaikki se, mikä koskee sitä puolta... mutta minäpä en iskekään kirvestäni kiveen. Minä en koskaan vastusta häntä, sillä tiedättehän itsekkin, mitä merkitsee olla hänen kanssaan eri mieltä, se olisi vaarallista. Olen ehkä ohimennen maininnutkin hänelle jonkin sanan, sillä se häntä miellyttää, mutta kaukana siitä, että olisin hänelle mitään ilmaissut, kuten nyt teille, nimiä tai muuta sen tapaista, taatto kulta. Minkä vuoksi te oikeastaan luulette minun kääntyneen teidän puoleenne? Tietenkin teen tämän sen vuoksi, että olette miehinen mies, vakava, jolla on vanhanaikaisen luja virkatottumus. Te olette nähnyt yhtä jos toistakin, tämäntapaisissa asioissa, luulen minä, teille on jo Pietarin ajoilta jokainen askel enemmänkin kuin tuttu. Mutta jos minä hänelle sanoisin vaikkapa vain nämä kaksi nimeä, niin siitä jo nousisi semmoinen melu... Hänhän on aikeissa ihmetyttää koko Pietarin. E-ei, onpa liian kuumaverinen, kas niin on asia.

— Aivan niin, hänessä on hieman liaksi vauhtia, — Andrei Antonovitškaan ei saattanut olla mielihyvin huomauttamatta, vaikkakin hän samalla oli hyvin pahoillaan, että tuo moukka rohkeni puhella Julija Mihailovnasta hieman liian tuttavallisesti. Pjotr Stepanovitšista taas nähtävästi tuntui siltä, että tämäkään ei ollut vielä tarpeeksi, vaan että löylyä oli lisättävä, jotta »Lembka» olisi tullut tarpeeksi imarrelluksi ja että hän olisi saanut tästä täydelleen ylivallan.

— Aivan niin, vauhtia, — hän myönteli, — onhan hän tosin nerokas, kirjallisesti sivistynyt nainen, mutta — hän voi kuin voikin säilyttää varpuset piiloon. Hän ei malttaisi pitää suutansa kiinni kuuttakaan tuntia, vielä vähemmän sitten kuutta päivää. E-ei, Andrei Antonovitš, älkää panko naista kuuden päivän koetukselle. Tunnustattehan, että minulla näissä asioissa on hieman kokemusta. Onhan minulla

näistä asioista jo jonkin verran tietoa, teidän itse tiedätte, että minulla on sitä. En minä vallattomuuttani pyydä teiltä näitä kuutta päivää, vaan siksi, että on tosi kysymyksessä.

— Kuulin... — von Lembke ei oikein rohjennut ilmaista ajatustaan, — kuulin, että te palattuanne ulkomailta itse olitte tehnyt tarkan selon kaikesta siellä, missä se oli tarpeellista... ja teitte sen jonkinlaisen katumuksen muodossa.

— No, olipa sen asian laita miten tahansa.

— Enhän minä tietenkään tahtonut mitenkään... mutta minusta vain tuntui, että te nyt täällä olette puhunut aivan toisessa äänilajissa kristillisestä uskosta esimerkiksi, yhteiskunnallisista laitoksista ja loppujen lopuksi hallituksestakin...

— Vähänkös minä olen puhunut kaiken näköistä. Puhunhan minä nytkin, mutta eihän näitä ajatuksia saa selittää siten, kuin nuo hölmöt tekevät, se on otettava huomioon. Muuten, onko nyt siinäkin olevinaan jotakin, että hän puraisi olkapäähän? Myönsittehän tekin, että se oli oikein, olitte vain sitä mieltä, että se oli liian aikaista.

— En minä myöntämiselläni oikeastaan sitä tarkoittanut, enkä sitäkään, että se olisi ollut aikaista...

— Kylläpä olettekin varovainen, teillähän on jok'ikinen sana pistetty eri koukkuun hehe varovainen mies! — huomautti Pjotr Stepanovitš iloisena. — Kuulkaahan, ystävä kallis, olihan minun tutustuttava teihin, ja kas, siksihän minä sillä tavoin puhuin. Näin minä olen päässyt tuttavuuteen monen muunkin kanssa. Ehkäpä minun oli päästävä selville teidänkin luonteestanne.

— Mitäs te minun luonteestani?

— Enpä tiedä sitä itsekään — hän naurahti taas. — Katsokaahan, kallis ja suuresti kunnioitettu Andrei Antonovitš, te olette ovela, mutta niin pitkällä ei kai sentään vielä olla, eikä niin pitkälle kai koskaan päästäkään, ymmärrättehän? Ehkäpä ymmärrätte hyvinkin? Vaikka annoinkin tarpeelliset selitykset siellä, missä se oli tarpeellista, ulkomailta palattuani, enkä ymmärrä sitä, miksi ihminen, jolla on määrätynlaisia vakaumuksia, ei voisi myös toimia noiden vilpittömien vakaumustensa mukaisesti... mutta siellä ei siitä huolimatta vielä kukaan tilannut minulta teidän luonnetanne, enkä ole vastaanottanut siellä vielä muitakaan sentapaisia tilauksia. Ajatelkaahan nyt itsekkin, eihän minun olisi tarvinnut mainita teille näitä paria, kolmea nimeä, vaan olisinhan hyvin voinut antaa pienen viittauksen suoraan sinne, missä toin esiin aikaisemmatkin selitykseni. Ja jos tämä taas olisi minulle finanssikysymys tai jos muuten olisi minun oma etuni kysymyksessä, niin eihän olisi mitään järkeä menetellä,

niin kuin nyt teen, näin Ollenhän te korjaatte kiitoksen enkä minä. Minä tahtoisinkin vain pyytää Šatovin puolesta, — lisäsi Pjotr Stepanovitš jalomielisesti, — yksinomaan vain Šatovin puolesta, entisen ystävytemme nimessä niin ja ehkä vielä, jos kerran otatte kynän käteen kirjoittaaksenne sinne tiedotuksen, niin voit ei kehaista minuakin, jos nyt niin välttämättä tahdotte... en minä vastaankaan pane, hehe. *Adieu*, kylläpä olenkin viipynyt, eikä olisi oikeastaan ollenkaan pitänyt tällä tavoin lörpötellä, — hän lisäsi nähtävästi itseensä hyvin tyytyväisenä ja nousi sohvalta.

— Päinvastoin, olen hyvin iloinen, että tämä asia, niin sanoakseni, alkaa vähitellen olla arvioitu, — von Lembke nousi samoin hyvin myhäilevänä, nähtävästi erikoisesti tyytyväisenä viimeksilausumiinsa sanoihin.—Kiitän tarjoamastanne avusta, ja saatte olla varma siitä, että olen tekevä voitavani mainitakseni sopivassa tilaisuudessa ansioistanne...

— Kuusi päivää, se on tärkeintä, kuusi päivää aikaa, ja että noina päivinä ei ryhdyttäisi minkäänlaisiin toimenpiteisiin, kas, se olisi minulle välttämätöntä.

— Olkoon niin.

— Enhän minä tietenkään kokonaan voi sitoa käsiänne, enhän rohkenisikaan sitä. Ettehän te tietystikään voi olla tarkkailematta. Mutta älkää pelästyttäkö poikuetta ennen aikojansa, ja kas, siinä minä juuri luotankin teidän järkeenne ja kokemukseenne. Mahtaa teillä olla varattuna ajokoiria jo aika liuta, hehe! — Pjotr Stepanovitš sanoa pamahdutti iloisesti ja harkitsemattoman kevytmielisesti, kuten nuorten tapa on.

— Asia ei ole sentään aivan niin, — Lembkestä näytti olevan mieluista torjua tämä epäluulo. — Ne ovat — nuorison ennakkoluuloja, ei niitä ole niinkään... Mutta apropos, sallinette minun vielä kysäistä? Tuo Kirillovhan oli Stavroginin sekundanttina, siinä tapauksessahan herra Stavroginkin on...

— Mitä herra Stavrogin on?

— Tahdoin vain sanoa, että jos he kerran ovat niin läheisiä ystäviä...

— E-ei ei, ei, ei. Nyt te erehdyitte, vaikka olettekin ovela. Te saatte minut suorastaan hämmästytykseni. Luulin, että teille, jos kenelle oli siitä ilmoitettu... Hm... Stavrogin — hän on jotakin aivan päinvastaista, aivan täydelleen *Avis au lecteur!* [»Huomautus lukijalle», salaviittaus.]

— Oikeinko totta? Voiko se olla mahdollista? — Lembke huudahti epäluuloisesti. — Julija Mihailovna on kertonut minulle, että hänen tietojensa mukaan — hän lienee

saanut ne tiedot Pietarista — hänen pitäisi olla henkilö, jonka suhteen on annettu niin sanoakseni jonkinlaisia ohjesääntöjä.

— Minä en tiedä mitään, en kerrassaan mitään, en yhtään mitään. *Adieu.*

Avis au lecteur! — huomautti Pjotr Stepanovitš jyrkästi.

Hän oli jo ovella.

— Sallikaahan minun, Pjotr Stepanovitš, — huudahti Lembke, — vain muutama sana, en pidätä teitä enää kauan.

Hän otti pöytälaatikostaan esille kirjekuoren.

— Tässä on lisäksi vielä tuohon samaan kategoriaan kuuluva kappale, ja näyttäessäni sen teille osoitan kai sillä luottavani teihin täydellisesti. Kas tässä, mitä arvelette tästä?

Kirjekuoressa oli hyvin merkillinen nimetön kirje, joka oli osoitettu Lembkelle ja jonka hän nähtävästi oli saanut vasta eilen. Harmikseen Pjotr Stepanovitš sai lukea siitä seuraavaa:

»Teidän Ylhäisyytenne.

Sillä se vastaa todella virka-arvoanne. Täten ilmoitan, että on kysymyksessä kenraalinarvoisten henkilöiden ja isänmaan elämä. Sillä suoraan siihen se vie. Itse olen herkeämättä levitellyt koko elämäni ajan. Samoin myös jumalattomuutta. Kapinaa valmistellaan ja julistuksia on tuhansittain. Ainakin sata ihmistä on valmiina lähtemään liikkeelle jokaisen sellaisen kehoituksesta kieli pitkällä, jollei hallitus ajoissa saa kerätyksi käsiinsä. Sillä runsaastipa on luvattu palkkiota ja oppimaton kansa on typerää ja lisäksi viina. Kansa kunnioittaessaan syyllistä saattaa perikatoon niin toisen kuin toisenkin, ja pelätessäni niin toista kuin toistakin olen tunnustanut olevani syyppää sellaiseenkin, mitä en ole tehnyt, sillä sellaisissa olosuhteissa on meikäläisen elettävä. Jos tahdotte isänmaan, kirkkojen ja pyhäinkuvien pelastamista, niin minä yksin voin. Mutta vain sillä ehdolla, että minulle viipymättä sähköiteitse tulee armahdus kolmannesta osastosta, mutta kaikki toiset vastuuseen. Ovenvartijan ikkunalle asettakaa merkiksi joka ilta kello seitsemältä palava kynttilä. Nähtyäni uskon ja tulen suutelemaan armollista pääkaupungin kämmentä, mutta ehdolla, että saan eläkkeen, sillä milläs minä eläisin? Ette tule katumaan, saattehan te tähden. Hiljaa vain, muuten väännetään niskat nurin.

Teidän Ylhäisyytenne onneton ihminen.

Heittäytyy jalkoihinne katumukseen tullut vapaa-ajattelija Incognito.»

Von Lembke sanoi selitykseksi, että kirje oli eilen ilmestynyt ovenvartijan huoneeseen silloin kun siellä ei ollut ketään.

— No, mitä te tästä ajattelette? — kysäisi Pjotr Stepanovitš melkeinpä karkeasti.

— Luulisin, että se on nimetön häväistyskirje, pilkaksi aiottu...

— Se lienee luultavinta. Teitä ei petetä.

— Ihmeellisintä on, että se on niin kömpelön typerä.

— Oletteko aikaisemminkin saaneet häväistyskirjeitä?...

— Olen, parisen kertaa, nimettömiä.

— Se nyt on tietty, panisivatkos ne nimensä Ovatko olleet erityylisiä?
Eri käsialaa?

— Sekä erityylisiä että eri käsialalla kirjoitettuja.

— Onko ollut tällaisia narrin kädestä lähteneitäkin, kuten tämä?

— On ollut sellaisiakin ja... tiedätkö, joskus hyvinkin iljettäviä.

— No, jos niitä kerran on ollut ennenkin, niin lienee tämä samantapainen.

— Mutta, mikä ihmeellisintä, tähän on typerästi kirjoitettu. Nehän ovat kaikki sivistyneitä eivätkä varmaankaan kirjoittaisi tällä tavoin.

— Niin, sehän on totta.

— Mutta entäs, jos tämä onkin joku, joka todella aikoo ilmiantaa?

— Se on hyvin vähän luultavaa, — huomautti Pjotr Stepanovitš kuivasti. — Mitä merkitsee tuo sähkösanoma kolmanteen osastoon ja eläke? Sehän on ilmeinen häväistyskirje.

— Kyllä niinkin, — Lembke oli jo hieman häpeissään.

— Tiedätkö mitä? Antakaahan se minulle, minä varmasti saan tästä selvän. Otan siitä selvän pikemmin kuin tuosta muusta.

— Ottakaa se, — von Lembke suostui tähän tosin hieman epäröivänä.

— Oletteko jo näyttänyt sitä jollekulle?

— En, en suinkaan, en kenellekään.

— Ei siis Julija Mihailovnalleskaan?

— Jumala siitä varjelkoon, älkää Herran nimessä tekään hänelle sitä näyttäkö! — huudahti Lembke kauhistuen. — Hän voi joutua aivan suunniltaan... ja suuttuu minuun kauheasti.

— Aivan niin, te siitä ensimmäisenä saisitte kärsiä, sanoisi vielä, että kai te sen ansaitsettekin, koskapa kerran teille sellaista kirjoitetaan. Kyllä me tiedämme, mitä on naisen logiikka. Mutta hyvästi nyt. Jos hyvin käy, niin ehkäpä jo kolmen päivän kuluttua voin esitellä teille tekijän. Mutta muistakaa välipuhettamme!

IV.

Pjotr Stepanovitš ei ehkä ollut niinkään tyhmä, mutta hän oli mies, joka, kuten pakkotyövanki Fedjka oli sanonut, »päättää, että ihminen on sitä tai tätä, ja elää sitten rauhassa niine tuumineen». Nytkin hän lähti von Lembken luota täysin varmana siitä, että hän ainakin kuudeksi päiväksi oli saanut tämän rauhoittumaan, ja tämä aika taas oli hänelle äärimmäisen välttämätön. Mutta koko laskelma oli aivan väärä. Ja kaikki perustui vain siihen, että hän itse luulotteli alusta alkaen ja kerta kaikkiaan, että Andrei Antonovitš oli täydellinen typerys.

Kuten jokainen sairaalloisen epäluuloinen ihminen, niin Andrei Antonovitškin joka kerta oli ollut iloisen luottavainen aina ensi hetkenä epätietoisuudesta selvittyään. Asian uusi käänne näyttäytyi hänelle aluksi hyvin miellyttävässä valossa, siitäkin huolimatta, että se oli omiaan aikaansaamaan uusia, sangen monimutkaisia puuhia. Ainakin kaikki entiset epäilykset hävisivät nyt olemattomiin. Kaiken lisäksi hän viime päivinä oli ollut hyvin väsynyt, oli tuntenut olevansa niin perin vaivautunut ja avuton, että hänen sielunsa suorastaan janosi rauhaa. Mutta voi, nyt hän oli taas levoton. Pitkäaikainen Pietarissa oleskelu oli jättänyt hänen sieluunsa, lähtemättömät jäljet. »Uuden polven» sekä julkiset että salaiset vaiheet hän tunsu kyllin tarkasti, olihan hän utelias mies, kokoilipa julistuksiakin mutta koskaan hän ei ollut ymmärtänyt, miten ne olivat saaneet alkunsa, ja nyt hän oli aivan kuin metsässä. Kaikilla vaistoillaan hän aavisti, että Pjotr Stepanovitšin sanoissa oli jotakin aivan mahdotonta jotakin muodotonta ja suhteetonta, — »vaikka piru sen oikein tietää, mitä kaikkea tuossa uudessa polvessa voi tapahtua», — hän mietiskeli kokonaan eksyen kuvitteluihinsa.

Mutta samalla hetkellä aivan kuin tahallaan Blüm pisti päänsä esille. Sillä aikaa kuin Pjotr Stepanovitš oli ollut sisällä, tämä oli odotellut siinä lähetyvillä. Tämä Blüm lienee ollut kaukaista sukuakin Andrei Antonovitšille, hyvin kaukaista tosin, mutta kaiken ikänsä hän oli saanut sitä huolellisesti ja pelokkaasti pitää salassa. Pyydän lukijalta anteeksi, että tästä mitättömästä henkilöstä minun on tässä mainittava pari sanaa. Blüm oli noita omalla laillaan »onnettomia» saksalaisia, — eikä ollenkaan siitä syystä, että hän olisi ollut äärimmäisen lahjaton, vaan jostakin aivan

käsittämättömästä syystä. »Onnettomat» saksalaiset eivät ole mikään myytti, vaan he ovat todella olemassa, vieläpä juuri Venäjällä, ja muodostavat aivan oman tyyppinsä. Andrei Antonovitš oli tuntenut häntä kohtaan mitä liikuttavinta myötätuntoa, ja aina, missä suinkin oli mahdollista, kohotessaan esim. itse virkaurallaan, hän oli aina samalla huolehtinut, että tämäkin sai silloin entistä korkeamman aseman hänen virastossaan, mutta tätä ei onnistunut sittenkään missään. Milloin tuo virka lakkautettiin, milloin vaihtuivat päälliköt, kerran hän oli joutua toisten mukana syytteeeseenkin. Hän oli hyvin täsmällinen, mutta jollakin tavoin aivan aiheettomasti, ja hänen alakuloinen juroutensa häntä suorastaan vahingoitti. Hän oli punatukkainen, pitkähäkö, kumaraselkäinen, ikävän surullinen, vieläpä hentomielinenkin, mutta kaikesta alistumisestaan huolimatta rajattoman itsepäinen ja omavaltainen kuten härkä, vaikka kaikkea tätä hän aina oli sopimattomana hetkenä. Andrei Antonovitšia kohtaan hän vaimoineen sekä lukuisine lapsineen oli aina osoittanut mitä hartainta kiintymystä. Hänestä ei pitänyt kukaan muu paitsi Andrei Antonovitš. Julija Mihailovna oli hylkinyt häntä alusta alkaen, mutta ei ollut jaksanut voittaa miehensä itsepäisyyttä. Tämä olikin aiheuttanut heidän ensimmäisen perheriitansa, joka oli tapahtunut aivan heti häiden jälkeen heidän ensimmäisinä kuherrusviikkoinaan, kun Julija Mihailovna oli äkännyt Blümin olemassaolon, tätä näet oli huolellisesti koetettu pitää häneltä piilossa, ja hänelle oli paljastunut heidän nöyryyttävä ja salainen sukulaisuutensa. Andrei Antonovitš oli silloin kädet ristissä rukoillut puolisoiltaan myötätuntoa Blümiä kohtaan, oli tunteellisesti yrittänyt kertoa tämän elämäkerran ja heidän lapsuudenystävyytensä, mutta Julija Mihailovna oli pitänyt itseänsä ikuisiksi ajoiksi häväistynä, olipa käyttänyt tahtonsa perille ajamiseksi tehokkaaksi tunnettua pyörtymiskeinoakin. Mutta von Lembke ei ollut väistynyt askeltakaan, oli vain ilmoittanut, että hän ei luovu Blümistä ikäänään eikä työnnä häntä luotaan, niin että Julija Mihailovnan oli lopulta ihmetellen alistuttava sietämään Blümiä. Silloin päätettiin, että heidänvälistä sukulaisuuttansa oli pidettävä salassa entistäkin huolellisemmin ja että, jos suinkin mahdollista, Blümin sekä nimi että isännimi muutettaisiin, sillä jostakin syystä tätäkin sanottiin Andrei Antonovitšiksi. Blüm ei meillä tutustunut kehenkään, paitsi erääseen saksalaiseen apteekkariin, ei käynyt koskaan vierailuilla kenenkään luona ja eli tapansa mukaan hyvin yksinäistä saiturin elämää. Hän oli jo kauan ollut selvillä myös Andrei Antonovitšin kirjallisista pikkusynneistä. Hänet kutsuttiin usein vartavasten ja salaa kuuntelemaan romaanin lukemista, niin että hänen toisinaan oli istuttava paikoillaan kuten tukki kuusikin tuntia peräkkäin. Hän hikoili, jännitti kaikki voimansa, ettei olisi nukahtanut ja koetti hymyillä. Kotiin tultuaan hän yhdessä pitkäraajaisen, kuivahkon laiha vaimonsa kanssa huokaili ajatellessaan hyväntekijänsä onnetonta heikkoutta venäläisen kirjallisuuden suhteen.

Andrei Antonovitš katsahti äsken tulleeseen Blümiin surullisin ilmein.

— Pyytäisin sinua, Blüm, jättämään minut nyt rauhaan, — hän alkoi puhua levottoman nopeasti, nähtävästi peläten, että keskustelu, jonka Pjotr Stepanovitšin tulo oli äsken katkaissut, jatkuisi edelleen.

— Ja kuitenkin, senhän voisi järjestää aivan huomaamattomasti, ilman vähintäkään hälinää, teillähän on kaikki valtuudet, — kunnioittavasti, mutta lujasti Blüm yritti inttää vastaan ja läheni selkä köyryssä pienin askelin yhä lähemmäksi Andrei Antonovitšia.

— Blüm, sinä olet minulle niin uskollinen ja aina niin valmis tekemään palveluksia, että minua joka kerta sinut nähdessäni oikein peloittaa.

— Te puhutte aina niin terävästi ja olette itse aina niin tyytyväinen sanoihinne, että ilmausuttuanne sanottavanne nukahdatte heti rauhallisesti. Mutta sillä te juuri vahingoitatte itseänne.

— Blüm, pääsin äsken juuri varmuuteen siitä, ettei ole ollenkaan kysymys siitä, ei ollenkaan.

— Eihän tämä vain liene selvinnyt teille tuon viekkaan ja irstaan nuoren miehen sanoista, miehen, jota te itsekkin epäilette. Hän on mairittelemalla kirjallista kykyänne lumonnut teidät.

— Blüm, sinä et sitten ymmärrä yhtään mitään. Sinun suunnitelmasi on järjetön, sanon sen sinulle. Me emme saa mitään selville, vaan nostatamme aika hälinän, sitten meille nauretaan ja sen jälkeen Julija Mihailovna...

— Epäilemättä me saamme selville sen, mitä haluammekin, — Blüm lähestyi von Lembkeä lujin askelin oikea käsi sydämellä. — Tarkastus on toimitettava äkkiarvaamatta varhain aamulla, koko ajan noudattaen kuitenkin hienotunteisesti ja ankarasti lain vaatimia muodollisuuksia Nuoret miehet, Ljamšin ja Teljatnikov, vakuuttavat aivan varmasti, että löydämme kaiken, mitä etsimme. He ovat olleet siellä lukemattomia kertoja. Herra Verhovenskiä kohtaan tuskin kukaan on myötämielinen. Kenraalitar Stavroginakin on jo aivan selvästi sanonut kieltäytyvänsä huolehtimasta hänestä, ja jokainen kunniallinen ihminen tässä kaupungissa — jos sellaisia tässä raakalaiskaupungissa on edes ainoatakaan, — on aivan varma siitä, että siellä on ollut aina kaiken epäuskon ja sosialististen oppien lähde. Hänen luonaan säilytetään kiellettyä kirjallisuuttakin, kuten Rylejevin *Mietteitä* ja Herzenin teoksia... Kaiken varalta olen hankkinut likimääräisen luettelonkin.

— Hyvä Jumala, kuinka yksinkertainen sinä olet, minun Blüm poikani, nuo teoksethan on kenellä tahansa.

— Ja useita julistuksiakin, — jatkoi Blüm huomautuksista välittämättä. — Saatte nähdä, me pääsemme kuin pääsemmekin vielä tšekäläisten oikeiden julistusten jäljille. Tuo nuori Verhovenski on kuin onkin minusta hyvin epäilyttävä.

— Mutta sinä sekoitat toisiinsa isän ja pojan. He eivät ole keskenään sovussa. Poika tekee pilkkaa isästään aivan ilmeisesti.

— Se on vain pelkkä naamari.

— Blüm sinä olet kai vannoutunut kiusaamaan minut kuoliaaksi. Ajattelehan onhan hän sentään merkkihenkilö. Hän on ollut professorina, tunnettu henkilö siis, hän nostaa aika melun kaupungilla se voi herättää naurua, saamme vain häpeät palkaksemme... ja ajattelehan Julija Mihailovnaa...

Blüm puski vain eteenpäin kuulematta mitään.

— Hän oli vain dosenttina, kaiken kaikkiaan vain dosenttina, ja arvoltaan hän on vain virasta eronnut kollegiasessori, — hän löi nyrkillään rintaansa, — hänellä ei ole ritarimerkkejä, hänet on erotettu virasta, koska hänen on epäilty salaisesti vehkeilleen hallitusta vastaan. Hän on ollut valvonnanalaisena, onpa ehkä parhailaankin. Ja jos epäjärjestyttä ilmenee, niin teillä on epäilemättä myös velvollisuuksia. Mutta te päinvastoin jätätte tilaisuuden käyttämättä ja osoitate suopeamielisyyttä syyllistä kohtaan.

— Julija Mihailovna! Mene tie-hesi, Blüm, — huudahti von Lembke äkkiä kuultuaan vaimonsa äänen viereisestä huoneesta.

Blüm vavahti, mutta ei hellittänyt.

— Mutta sallikaahan minun, sallikaahan... — hän jatkoi yhä hyökkäystään puristellen molempia käsiään rintaansa vastaan.

— Mene tiehesi! — sähähti Andrei Antonovitš hampaidensa välistä, — tee kuten tahdot.. myöhemmin... voi hyvä Jumala!

Oviverho kohosi, Julija Mihailovna tuli huoneeseen. Hän pysähtyi arvokkaan ylhäisesti huomattessaan Blümin, katsahti häneen loukkaavan yliolkaisesti, aivan kuin tämän henkilön pelkkä läsnäolokin jo olisi ollut loukkaus häntä kohtaan. Blüm kumarsi syvään, ääneti, kunnioittavasti ja aivan kyyryssä pelkästä kunnioituksesta hiipi varpaillaan ovelle kätet levällään sivuilla.

Liekö kaikki johtunut siitä, että hän todella käsitti Andrei Antonovitšin viimeisellä hysteerisellä huudahduksellaan tarkoittaneen sitä, että hänen oli lupa menetellä kuten tahtoi, vai liekö hän tässä tapauksessa hieman tinkinyt omantuntonsa kanssa hyväntekijänsä ehdottomaksi hyödyksi, liiankin varmana siitä, että loppu työn kaunistaa mutta, kuten näemme myöhemmin, tästä päällikön ja hänen apulaisensa keskustelusta oli kuitenkin mitä odottamattomin seuraus mikä sai monen hyvälle tuulelle. Asia tuli julkiseksi, herätti Julija Mihailovnan julman vihan, ja kaikki tämä sai Andrei Antonovitšin aivan lopullisesti pois raiteilta kaikkein kriitillisimpänä aikana sekä syöksi hänet mitä surkeimpaan epävarmuuteen.